T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

BİREYLERİN FİNANSAL REFAHINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: GÜMÜŞHANE İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS

Nuri MERDAN

ŞUBAT-2023
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

BİREYLERİN FİNANSAL REFAHINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: GÜMÜŞHANE İLİ ÖRNEĞİ

FACTORS AFFECTING THE FINANCIAL WELL-BEING OF INDIVIDUALS: EXAMPLE OF GÜMÜŞHANE PROVINCE

YÜKSEK LİSANS

Nuri MERDAN

ŞUBAT-2023
GÜMÜŞHANE

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

BİREYLERİN FİNANSAL REFAHINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: GÜMÜŞHANE İLİ ÖRNEĞİ

FACTORS AFFECTING THE FINANCIAL WELL-BEING OF INDIVIDUALS: EXAMPLE OF GÜMÜŞHANE PROVINCE

YÜKSEK LİSANS

Nuri MERDAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ERDOĞAN

ŞUBAT-2023
GÜMÜŞHANE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum "**Bireylerin Finansal Refahını Etkileyen Faktörler: Gümüşhane İli Örneği**" isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirtiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi'nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

02/02/2023

…….

Nuri MERDAN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında engin bilgi ve deneyimleriyle bana her zaman yardımcı olup doğru yolu gösteren, kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Erdoğan'a, anket çalışmama dahil olan bütün katılımcılara, yüksek Lisans konusunda beni her zaman destekleyen en yakın arkadaşım Cemal Kabal'a ve kuzenim Ramazan Merdan'a,

Yüksek lisans süreci boyunca moral ve motivasyon konusunda her zaman desteğini arkamda hissettiğim değerli eşim Sena Merdan'a, Eğitim hayatım süresince bu yaşa kadar maddi manevi desteklerini esirgemeyen, her türlü fedakarlığa katlanan anne ve babama sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Nuri MERDAN

Gümüşhane-2023

ÖZET

Son yıllarda dünyada ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler önceki yıllara göre bireyleri finansal sistemin içerisinde daha fazla bulunmaya mecbur bırakmıştır. Bu gelişmelerle birlikte finansal alanda; finansal refah, finansal okuryazarlık, finansal eğitim, finansal erişim gibi kavramların önemi gün geçtikçe artmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde her geçen gün bu kavramların üzerinde daha fazla durulmakta ve ilgili çalışmalarda daha fazla yer edinmektedir.

Çalışmada finansal refah, finansal okuryazarlık, finansal erişim kavramları açıklanarak, bireylerin verdikleri cevaplar doğrultusunda tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin bireylere ekonomik anlamda etkisinin olup olmadığı incelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışmanın ana konusu Gümüşhane merkez ilçesinde çalışmaya dâhil edilen 13 farklı mahallede yaşayan bireylerin finansal refah, finansal okuryazarlık, finansal erişim durumlarını incelemek, bu kavramların birbiriyle ilişkilerini kavramak ve Covid-19 pandemisinin bireylerin finansal refahında bir fark yaratıp yaratmadığını ortaya çıkarmaktır.

Finansal refah, finansal okuryazarlık ve finansal erişim olmak üzere üç başlık altında anket soruları hazırlanmış ve uygulanmıştır. Elde edilen verilerin mekânsal dağılımları ve değişimin ne yönde olduğunu anlayabilmek için mekânsal analiz yapılarak haritalandırılmıştır. Yapılan mekânsal dağılımlar sayesinde mahalleler arasındaki farkın daha belirgin hale geldiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal refah, Finansal okuryazarlık, Mekânsal analiz

SUMMARY

In recent years, developments in economic, social, and technological fields in the world have forced individuals to be in the financial system more than in previous years. With these developments, the importance of concepts such as financial well-being, financial literacy, financial education and financial inclusion in the financial field is increasing day by day. When the national and international literature is examined, every passing day these concepts are emphasized more and they take more place in related studies.

In this thesis, by explaning the concepts of financial well-being, financial literacy, financial inclusion, in line with the answers given by the individuals, it was examined whether the Covid-19 pandemic, which affected the whole world, had an economic effect on the individuals and solution offers are presented. The aim of this thesis is to examine the financial well-being, financial literacy, and financial inclusion, status of individuals living in 13 diffirent neighborhoods included in the study in the central district of Gümüşhane, to grasp the interrelationships of these concepts and to reveal whether the Covid-19 pandemic makes a difference in the financial well-being of individuals.

Questionnaires prepared under three headings as financial well-being, financial literacy and financial inclusion were prepared and applied. In order to understand the spatial analysis of the optained data, the direction of the change, spatial analysis was performed and mapped. It is thought that the difference between neigborhoods has become more evident through the spatial analysis made.

Keywords: Financial well-being, Financial literacy, Spatial analysis

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI IV
TEŞEKKÜR V
ÖZET VI
SUMMARY VII
İÇİNDEKİLER VIII
TABLOLAR DİZİNİ XI
ŞEKİLLER DİZİNİ XIV
EKLER DİZİNİ XVI
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ XVII
1. GİRİŞ 1
2. ÖZNEL REFAH 3
3. FİNANSAL REFAH 5
3.1. Finansal Refah Tanımları 6
3.2. CFPB (Federal Tüketici Mali Koruma Bürosu) Finansal Refah Elementleri 7
3.2.1. Günlük ve Aylık Finansman Kontrolü 7
3.2.2. Finansal Şokları Karşılayabilme 8
3.2.3. Finansal Hedeflere Ulaşma Yolunda İlerleme 8
3.2.4. Finansal Tercihlerde Seçim Özgürlüğü 8
3.3. Finansal Refah Öncülleri 8
3.3.1. Demografik Özellikler 8
3.3.2. Finansal Erişim 9
3.3.3. Finansal Stres Olayları 10
3.3.4. Finansal Tatmin 12
3.3.5. Finansal Davranış 12
3.3.6. Finansal Eğitim 14
3.3.6.1. Finansal Planlama ve Eğitimin Tarihçesi 15
4. FİNANSAL OKURYAZARLIK 18
4.1. Finansal Okuryazarlığın Önemi 19
4.2. Finansal Okuryazarlık Özellikleri 21
4.3. Finansal Okuryazarlık Öncülleri 23
4.3.1. Cinsiyet 23

4.3.2. Yaş 23
4.3.3. Gelir Düzeyi 24
4.3.4. Eğitim Durumu 24
4.3.5. Medeni Hal 24
4.3.6. İş Tecrübesi 25
4.4. Türkiye'de Finansal Okuryazarlık Çalışmaları 25
5. İNSAN DAVRANIŞLARINI TAHMİN ETME VE ANLAMA; DAVRANIŞ TEORİLERİ 27
5.1. Planlanmış Davranış Teorisi 27
5.2. Planlanmış Davranış Teorisinin Finansal Davranış Üzerine Uygulanması 28
5.3. Transteorik Davranış Değişim Modeli 28
5.4. TTM'nin Finansal Davranış Uygulaması 29
5.5. Finansal Davranış Eğilimleri 30
5.5.1. Aşırı Güven Eğilimi 30
5.5.2. Aşırı iyimserlik eğilimi 30
5.5.3. Muhafazakarlık Eğilimi 31
5.5.4. Pişmanlıktan Kaçınma 31
5.5.5. Zihinsel Muhasebe 31
6. KAVRAMSAL BAĞLANTILAR 33
6.1. Finansal Bilgi ve Finansal Davranış Arasındaki İlişki 33
6.2. Finansal Refah ve Sağlık Arasındaki İlişki 34
6.3. Finansal Refah ve Mutluluk İlişkisi 35
6.4. Finansal refah ve Aile kavramı İlişkisi 36
6.5. Finansal Refah Cinsiyetçi Yaklaşım 37
6.6. Finansal Refah ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İlişkisi 38
6.7. Finansal Refah ve Ülke Gelişmişlik Düzeyi Arasındaki İlişki 39
7. FİNANSAL REFAHIN DOĞRUDAN ÖLÇÜLMESİ VE İNCELENMESİ 41
8. FİNANSAL REFAHIN DOLAYLI OLARAK ÖLÇÜLMESİ VE İNCELENMESİ 42
9. PANDEMİ SÜRECİ 43
9.1. Pandemi Kavramı 43
9.2. Covid-19 Süreci Ve Finansal Etkileri 43
10. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI 45
11. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 47
11.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi 47
11.2. Ana Kütle Ve Örneklem 47

11.3. Ölçekler 47
11.3.1. Finansal Refah Ölçeği 48
11.3.2. Finansal Okuryazarlık Ölçeği 48
11.3.3. Finansal Erişim Ölçeği 48
11.3.4. Hipotezler 49
12. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME 50
12.1. Tanımlayıcı İstatistikler 50
12.2. Mekansal Dağılım Analizi 51
12.2.1. Finansal Refah İfadelerinin Mekânsal Dağılımı 52
12.2.2. Finansal Okuryazarlık Soruları Mekânsal Dağılımı 64
12.2.3. Finansal Erişim İfadelerinin Mekansal Dağılımı 68
12.2.4. Finansal Refah Bulguları 80
12.2.5. Finansal Okuryazarlık Bulguları 84
12.2.6. Finansal Erişim Bulguları 86
13. SONUÇ VE ÖNERİLER 92
KAYNAKÇA 96
EKLER 110
ETİK KURULU KARARI 113
ÖZGEÇMİŞ 117

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. CFPB finansal refah modeli 7
Tablo 2. Çalışmaya dahil edilen mahalleler 47
Tablo 3 Cinsiyet 50
Tablo 4. Yaş 50
Tablo 5. Medeni Durum 50
Tablo 6. Aylık gelir durumu 51
Tablo 7. Meslek 51
Tablo 8. 5000 TL beklenmedik harcamayı karşılayabilirim ifadesinin ortalaması 52
Tablo 9. Parasal açıdan kendimi idare ediyorum ifadesinin ortalamaları 54
Tablo 10. Parasal açıdan kendimi idare ediyorum ifadesinin ortalaması 55
Tablo 11. Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum ifadesinin ortalaması 56
Tablo 12. Maddi durumlardan dolayı isteklerim gerçekleşmeyecek ifadesinin ortalaması 58
Tablo 13. Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum ifadesinini ortalaması 59
Tablo 14. Dışarda yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar ifadesinin ortalaması 60
Tablo 15. Ay sonunda geriye param kalıyor ifadesinin ortalaması 61
Tablo 16. Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum ifadesinin ortalaması 62
Tablo 17. Yaptığım harcamaları uygun buluyorum ifadesinin ortalaması 63
Tablo 18. Finansal okuryazarlıkla ilgili hangisi doğrudur? İfadesinin ortalaması 64
Tablo 19. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir ifadesinin ortalaması 65
Tablo 20. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder? Sorusunun ortalaması 65
Tablo 21. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir? Sorusunun ortalaması 66
Tablo 22. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur? Sorusunun ortalaması 67
Tablo 23. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili ne söylenebilir? Sorusunun ortalaması 68
Tablo 24. Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz? İfadesinin ortalaması 68
Tablo 25. Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişiyorum ifadesinin ortalaması 69

Tablo 26. Yaşadığım yerde ATM'lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum ifadesinin ortalaması 70
Tablo 27. Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum ifadesinin ortalaması 71
Tablo 28. Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum ifadesinin ortalaması 72
Tablo 29. Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum ifadesinin ortalaması 72
Tablo 30. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum ifadesinin ortalaması 73
Tablo 31. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum ifadesinin ortalaması 74
Tablo 32. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 74
Tablo 33. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 75
Tablo 34. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık ile yapıyorum ifadesinin ortalaması 76
Tablo 35. Alışverişte genellikle kredi kartı kullanırım ifadesinin ortalaması 76
Tablo 36. PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım ifadesinin ortalaması 77
Tablo 37. Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir ifadesinin ortalaması 78
Tablo 38. Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımın birçoğunu gidermektedir ifadesinin mekansal dağılımı 78
Tablo 39. Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir ifadesinin ortalaması 79
Tablo 40. Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum ifadesinin ortalaması 80
Tablo 41. Kişisel finansal okuryazarlıkla ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur? 84
Tablo 42. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir? 84
Tablo 43. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder? 85
Tablo 44. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir? 85
Tablo 45. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için hangisi doğrudur? 86
Tablo 46. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili hangisi doğrudur? 86
Tablo 47. Finansal erişim ifadeleri ortalama ve standart sapması 86
Tablo 48. Finansal erişim genel ortalamalar 87

Tablo 49 Finansal refah ve finansal erişim cinsiyete göre bağımsız örneklem T-testi ... 89
Tablo 50. Finansal refah ve finansal erişim medeni duruma göre bağımsız örneklem T-testi ... 89
Tablo 51. Finansal Refah, finansal erişim eğitim durumuna göre bağımsız örneklem anova testi ... 90
Tablo 52. Finansal refah ifadelerinin Covid-19 öncesi ve sonrası bağımlı örneklem T-testi ... 90

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Diener vd., (1985) öznel refah tablosu 3
Şekil 2. OECD (2016) Yetişkin Finansal Okuryazarlık Anket Sonuçları 21
Şekil 3. Planlanmış davranış teorisi modeli 27
Şekil 4. TÜİK, kazanç yapısı araştırması 38
Şekil 5. 5000 TL beklenmedik harcamayı karşılayabilirim ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 52
Şekil 6. Parasal açıdan kendimi idare ediyorum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 54
Şekil 7. Maddi durumum ve geleceğim hakkında endişeliyim ifadesinin pandemi öncesi ve pandemi sonrası mekansal dağılımı 55
Şekil 8. Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 56
Şekil 9. "Maddi durumlardan dolayı istediklerim gerçekleşmeyecek" ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 57
Şekil 10. Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 58
Şekil 11. Ay sonunda geriye param kalıyor ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 61
Şekil 12. Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekansal dağılımı 62
Şekil 13. Yaptığım harcamaları uygun buluyorum ifadesinin pandemi öncesi ve pandemi sonrası mekansal dağılımı 63
Şekil 14. Finansal okuryazarlıkla ilgili hangisi doğrudur? Sorusunun dağılımı 64
Şekil 15. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir? Sorusunun mekansal dağılımı 65
Şekil 16. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder? Sorusunun mekansal dağılımı 65
Şekil 17. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir? Sorusunun mekansal dağılımı 66
Şekil 18. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur? Sorusunun mekansal dağılımı 67
Şekil 19. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili ne söylenebilir? sorusunun mekansal dağılımı 67

Şekil 20. Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz? İfadesi mekansal dağılımı 68
Şekil 21. Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum ifadesinin mekansal dağılımı 69
Şekil 22. Yaşadığım yerde ATM'lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 70
Şekil 23. Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum ifadesinin mekansal dağılımı 71
Şekil 24. Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum ifadesinin mekansal dağılımı 71
Şekil 25. Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum ifadesinin mekansal dağılımı 72
Şekil 26. Bankacılık işlemlerinin bir çoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 73
Şekil 27. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 73
Şekil 28. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 74
Şekil 29. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 75
Şekil 30. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık ile yapıyorum ifadesinin mekansal dağılımı 75
Şekil 31. Alışverişte genellikle kredi kartı kullanırım ifadesinin mekansal dağılımı 76
Şekil 32. PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım ifadesinin mekansal dağılımı 77
Şekil 33. Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir ifadesinin mekansal dağılımı 77
Şekil 34. Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımın birçoğunu gidermektedir ifadesinin mekansal dağılımı 78
Şekil 35. Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir ifadesinin mekansal dağılımı 79
Şekil 36. Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum ifadesinin mekansal dağılımı 80

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Tezde Kullanılan Anket Soruları 110

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD : Amerika
BTK : Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CFPB : Tüketici Finansal Koruma Bürosu
CRM : Müşteri ilişkileri yönetimi
FODER : Finansal Okuryazarlık Derneği
FSB : Finansal İstikrar Komistesi
G20 : Avrupa Toplulukları Komisyonu ve 19 ülkenin bulunduğu örgüt
GSMH : Gayri safi milli hasıla
GSYH : Gayri safi yurt içi hasıla
IFMR : Finansal Yönetim ve Araştırma Merkezi
INFE : Finansal Eğitim Uluslararası Ağı
İMF : Uluslararası Para Fonu
İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
OECD : Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
P.Ö. : Pandemi öncesi
P.S. : Pandemi sonrası
PACFL : Finansal Okuryazarlık Danışma Merkezi
PDT : Planlanmış davranış teorisi
PISA : Uluslararası öğrenci değerlendirme programı
SPK : Sermaye Piyasası Kurulu
TBB : Türkiye Bankalar Birliği
TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TTM : Transteorik davranış modeli
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve diğerleri
WB : Dünya Bankası
WHO : Dünya Sağlık Örgütü

1.GİRİŞ

Refah kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılan esenlik, iyi olma hali gibi literatürde çeşitli kavramlar vardır. Bu çalışmamızda daha çok refah kelimesi kullanılacaktır. Finansal refah kavramının anlaşılabilmesi için refah kavramının öğrenilmesi zorunludur. Araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar ortaya koyulmuştur. 'İyi yaşam nedir' sorusu binlerce yıldır araştırma konusu olmuştur. Kalitenin tanımı, her bireyin farklı görüşlere sahip olduğu öznel bir terimdir. Bireyler kendi yaşam koşullarını bilişsel ve duyuşsal bir şekilde değerlendirir ve yaşamlarının anlamlı ve değerli olup olmadığına karar verirler. Bunun sonucunda iyi oluş veya refah fikrinin doğmasına sebebiyet verirler (Çiftçi, 2020: 32). 'Wellbeing' kitabının yazarları Rath ve Harter (2018); her gün yaptıklarımız hoşumuza gidiyorsa, kişisel ilişkilerimiz nitelikliyse, parasal işlerimiz yolundaysa, fiziksel sağlığımız yerindeyse, içinde yaşadığımız topluluğa katkılarımız gururumuzu okşuyorsa, bunların hepsinin birleşiminin refahımızı oluşturduğunu ifade etmiştir ve genel anlamda bir refah düzeyinin yakalanması için 5 alanda refahın sağlanması gerektiğini ifade etmiştirler. Bu alanlar aşağıdaki gibidir:

1. Meslek (İş hayatı) refahı: Uyku dışında geçirdiğimiz vaktin çoğunu kariyer veya meslek için kullanırız. Meslek refahı bireyin bir işin severek yapması işinden büyük verim alması ve aynı düzeyde iş çevresindekilere katkı sağlayarak yüksek bir tatmin düzeyine ulaşması olarak tanımlanabilir.

2. Sosyal Refah: Bireylerin çevresindekilerle sıkı ilişkiler kurarak duygularını paylaşması ve bunun sonucunda bir sosyal tatmin düzeyine ulaşmasıdır.

3. Finansal Refah: Bireyin işlemlerini istediği gibi yönetebilmesi ve bunun sonucunda finansal durumundan memnun olmasıdır.

4. Fiziksel Refah: Bireyin fiziksel aktiviteler yaparak fiziksel sağlığını yüksek tutması ve gün içinde hep zinde kalması.

5.Çevresel refah: Bireyin bulunduğu çevreye kendini ait hissetmesi ve güvende olmasıdır (Rath, Harter, 2018: 4). Danna ve Griffin (1999) refahı, bireylerin zihinsel, fiziksel ve genel sağlık koşulları ile hem işte hem de iş dışında tatmin olma deneyimleri olarak tanımlamaktadır. Yıllardır psikologlar tatmin edici bir yaşama neyin katkıda bulunduğunu anlamak için çalışmalar yapmışlardır ve buldukları teorileri kavramsallaştırmışlardır. Finansal açıdan iyi durumda olan bir bireyin temel özellikleri, ödeyebileceğine olan inancından ya da maddi gücünden dolayı sahip olduğu borç

durumundan bir rahatsızlık duymaması ve gelecekte borcu kalmayacağını düşünmesidir. Bu bağlamda yapılmış sosyolojik araştırmalarda, mutluluğun ve bireyin kendini genel olarak iyi hissetmesinin çoğu kültürde dört temel etmene bağlı olduğu ifade edilmektedir. Bu etmenler sağlık, ekonomik durum, iş hayatı ve aile ilişkileridir (Özer, Kutbay, 2018: 80). İnsanlar, sağlıklı, iş sahibi, evli ya da güçlü aile ilişkilerine sahip ve finansal açıdan güvende olduklarında daha mutlu olmaktadırlar. Bazı ülkeler gıda kaynakları, temiz içme suyu ve sağlık gibi insanların temel ihtiyaçlarına cevap vermekte iyidir bu yüzden zengin ülkelerin vatandaşları daha fakir ülkelerde yaşayanlardan daha mutludurlar. Bu ülkelerde yapılan çalışmalar göstermiştirki, vatandaşlar genellikle daha yüksek refah düzeyindedir (Sonnentag, 2015: 270).

2. ÖZNEL REFAH

Yapılan çalışmalarda öznel iyi olma hali, mutluluk, öznel refah kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Öznel refah araştırmalarında önde gelen bir çalışmacı olan Diener bu kavramı, bireylerin yaşama dair olumlu duygularını değerlendirmelerinin ve tatmin düzeylerinin toplamı olarak ifade etmiştir (Diener vd., 1999: 277). Hem bireysel hem de toplumsal anlamda öznel refah önemli bir kavramdır. Çünkü bireylerin refah veya mutluluğu ayrı ayrı bir refah düzeyi yüksek bir toplumu oluşturur. Sosyal ve ekonomik istatistikler refah düzeyinin birçok yönünü incelese de eksik yönleri vardır. Bu eksik yönleri tamamlayacak alanlardan biri de öznel refahtır (Kangal, 2013: 216). Wilson (1967), öznel refah alanında yapmış olduğu çalışmada en çok avantaja sahip olan bireylerin en mutlu olanlar olduğunu ortaya koymuştur. Mutlu bir insanın cinsiyeti fark etmeksizin genç, sağlıklı, iyi eğitimli, yüksek maaş alan, sosyal, iyimser, endişesiz, dindar ve evli olmak gibi özellikleri barındırdığını ifade etmiştir. Wilson'ın ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç ise 2000 yıldan beri mutluluğu anlamada çok az teorik ilerleme kaydedilmiş olmasıydı.

Diener (1988), öznel iyi oluşun çeşitli özelliklerini açıklamıştır. İlk olarak kişiye özeldir, kişinin kendi dünyasında oluşur ve benzersiz deneyimlerdir, ikincisi ise sadece negatif faktörleri değil aynı zamanda pozitif deneyimleri de içerir. Üçüncüsü ise bireylerin yaşamlarının belirli tecrübelerine göre şekillenmez, genel bir değerlendirme neticesinde daha geniş bir alanı ifade eder. Farklı boyutlar altında incelenen öznel refah kavramı Şekil 1'de sunulmuştur. Shin ve Jonson (1978)'e göre yaşam tatmini bilişsel ve yargısal bir süreci ifade eder. Yaşam tatminini, bir kişinin seçtiği kriterlere göre yaşam kalitesini genel bir değerlendirmeye tabi tutması olarak tanımlarlar.

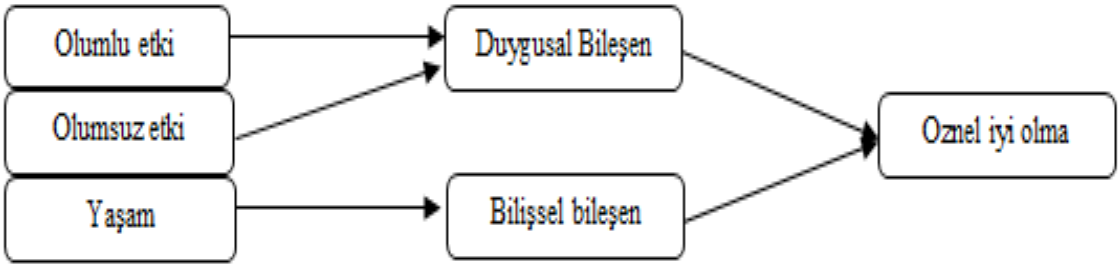

Şekil 1. Öznel refah tablosu (Diener vd., 1985).

Öznel refaha ait uyum teorisi, istek teorisi ve mutlak teori 3 ana başlık altında detaylıca açıklanacaktır.

Uyum Teorisi: Brickman ve Campbell (1971), Uyum Teorisi'ni bireylerin hedonik davranış deneyimlerine ilk olarak uygulayan araştırmacıların başında gelir. Hedonik adaptasyon seviyeleri daha pozitif olan bireylerin daha yüksek zevk ve tatmin düzeyine ulaştıkları, daha düşük seviye adaptasyona sahip bireylerin acı ve tatminsizlik deneyimlediklerini ileri sürdüler. Uyum Teorisi'nin temel mantığı, bireyler deneyimledikleri olumlu veya olumsuz yaşam tecrübelerine bir reaksiyon göstermelerinden sonra önceki bireysel refah düzeylerine hızlı bir şekilde geri dönmeleridir. Mali durumları düşük seyreden bireylerin mevcut şartlarda durumlarını kabul etme ihtimalleri yüksektir ve kendi beklentilerini oluşan yeni koşullara adapte etmeleri olasıdır (Aktaş, 2015: 54).

İstek Teorisi: İstek Teorisi bireylerin memnuniyet ve tatminsizlik derecesinin, bireylerin hedefledikleri ve gerçekte ulaşabilecekleri istekler arasındaki boşlukla ilgili olduğunu savunur. İsteklerinin tamamen karşılandığını düşünen insanlar, gelir düzeyleri hesaba katılmaksızın tatminsiz istekleri olanlara kıyasla daha mutlu olma eğilimindedirler (Michalos, 1985). Bu konuda yapılmış çalışmalar deneyim ve algıdan kaynaklanan istekteki değişimlere odaklanmaktadır.

Mutlak Teori: Venhoveen (1993), bu teori ile gelir ve öznel refah arasında pozitif bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. İyi bir gelir düzeyine sahip olan bireyler temel ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Bu nedenle daha mutlu olabilirler ancak gelir ile öznel refah ölçümleri arasındaki ilişki doğrusal boyutta değildir. Temel ihtiyaçların karşılanmasının ardından gelir düzeyinin mutluluk üzerinde azalan düzeyde bir getirisi olması söz konusudur.

Teoride, gelirdeki daha yüksek düzeyde artışın öznel refahı sadece marjinal düzeyde değiştirebileceğinden bahsetmektedir ve belli bir noktadan sonra hiç etkileyemeyeceği bir zirve noktası mevcuttur (Seghieri vd., 2006: 456).

Modern demokrasilerde, ulusal, sosyal ve ekonomik sistemler kamu politikasının önemli bir parçası haline gelmiştir. İstatistik kurumları, sosyal ve ekonomik sonuçların ölçümlerini sağlayarak, karar vericiler ve seçmenlere genellikle kamu politikalarının başarısını veya başarısızlığını tanımlayan bilgiler sunarlar.

Bu tür başarılara veya başarısızlıklara ilişkin kanıtlar, kaynakları yeniden tahsis etmek veya hükümetlerin yerini almak için kullanılabilir, dolayısıyla ekonomik refah ölçülerinin hesaplanması önemli bir konudur.

3. FİNANSAL REFAH

Çalışmanın ana unsurunu oluşturan finansal refah (iyi olma hali) kavramının yapılan çalışmalarda çeşitli tanımları olmasına rağmen tanımlar birbirine yakındır. Joo (2008), finansal refahı, 'finansal açıdan sağlıklı, mutlu ve endişesiz olma durumu' olduğunu ve finansal refahın kişinin öznel değerlendirmelerine dayandığını öne sürdü. Praag vd. (2003)'ne göre finansal refah altı alanda bireysel memnuniyetle sağlanır: İş, finans, ev, eğlence, sağlık, çevre ve kişinin finansal durumundan memnun olma hissi olarak tanımlanır. Literatürde finansal refah ve finansal sağlık terimlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı çalışmalara rastlamak mümkündür. Joo, finansal sağlığı her bireyin sahip olduğu maddi ve maddi olmayan finansal kaynakların yeterliliği ile ilgili memnuniyet olarak ifade eder.

Finansal refah, bireylerin ve ailelerin ekonomik yeterliliğe sahip olma derecesidir ve yaşam kalitesini ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Her birey ve aile, neyin ekonomik refahı ve onlar için yeterli bir yaşam standardını oluşturduğunu tanımlar. Finansal refah tanımımız doğada özneldir çünkü bireyin nesnel olarak nasıl ifade edildiğinden ziyade onu nasıl algıladığına dayanır. Bu, yalnızca bireyin kendi refahını değerlendirebileceği anlamına gelir. Birisi bir başkasının mali refahını değerlendiremez. Bu, algının kişisel olduğu ve bireylerin objektif finansal konumlarına bakılmaksızın yüksek veya düşük mali refah yaşayabilecekleri anlamına gelir (Brüggen vd., 2017: 3). Breen (1991), finansal refahı yeterli gelir ve varlığa, kaliteli sağlık, kişisel bakıma, doğru ürün ve hizmet karışımına, yasal hazırlık ve profesyonel rehberliğe sahip olmak olarak tanımlamıştır. Prawitz vd. (2006) tarafından bireyin kendini finansal açıdan iyi durumda hissetmesi olarak da tanımlanabilecek olan finansal iyi olma hali, literatürde sıklıkla kullanılan finansal stres teriminin negatif karşılığı (zıttı) olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin ve ailelerin mali sağlığının önemi artmaya devam ettikçe insanlar genellikle bir kişinin mali durumunun seviyesini ifade etmek için "mali refah" terimini kullanırlar. Williams (1991), ekonomik refahın, para geliri, transferler ve ayni gelir, finansal varlıklar, insan varlıkları, topluluk kaynakları, dayanıklı mallar ve hizmetler, zaman, ertelenmiş tüketim, paraya karşı tutum, mali işler ve kaynakları, değerleri, sigorta-risk yönetimi, yaşam geçişlerine ve yaşam tarzı kararlarına uyum sağlama becerisi, yönetme yeteneği dâhil olmak üzere birçok değişkenin bir işlevi olduğunu açıklamıştır. Finansal sağlık ya da refah, finansal tatmin, finansal tutumlar ve tek bir ölçü ile değerlendirilemeyen davranışları içeren kapsamlı, çok boyutlu bir kavramdır. Örneğin evdeki ödenmemiş emek de ekonomik refahın bir bileşenidir.

Ulusal hesaplarda sayılmasa da ödenmemiş işgücü dünya çapında 16 trilyon doların üzerindedir ve yükün % 70'ini kadınlar taşır; nerdeyse 11 trilyon dolar toplam dünya ekonomisinde hesaba katılmıyor çünkü kadınların işlerinin çoğu ücretsiz, düşük ücretli veya değerinin altında. Tersine, erkeklerin toplam işinin dörtte üçü ücretli piyasa faaliyetlerindedir. Bu kavramın alt boyutlarını ve belirleyicilerini inceleyerek, çalışmanın büyük kısmını oluşturan finansal refah kavramının daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

Penn (2011)'e göre gelir, demografik özellikler, sağlık durumu, çocuk sayısı ve barınma hakkı finansal refahın önemli belirleyicileridir. Xiao (2008) ise finansal refahı ölçmek için kullanılabilecek araçlar arasında para geliri, ayni (para dışı) gelir, servet, tüketim, finansal davranış, finansal tatmin ve finansal oranlar olduğunu öne sürmüştür. Araştırmacılar, finans eğitimcileri, politikacılar, finansal refahın etkileriyle ilgilenmişlerdir. Bunun nedeni, finansal refahın çalışanlar ve genel olarak yaşamları üzerinde özellikle psikolojik, sosyal, fiziksel ve duygusal açıdan etkisi olmasıdır. Önceki araştırmalar ayrıca finansal stres, finansal davranış ve finansal bilgi ile finansal refah arasında olumlu veya olumsuz bir ilişki olduğunu saptamıştırlar (Mokhtar ve Husniyah, 2017: 1242). Penn (2011)' e göre finansal refah ile ilişkili olması muhtemel diğer değişkenler arasında ev sahipliği, sağlık sigortası, eğitimsel kazanım ve medeni durum bulunmaktadır. Ev, hane halkı servetinin önemli bir bileşeni olduğundan, ev sahipliği önemli bir mali husustur. Ayrıca sağlık sigortası olan bireyler sigortası olmayan bireylere kıyasla mali açıdan daha güvendedir. Zaimah vd. (2013) çalışanın finansal refahının ve üretkenliğinin birbiriyle önemli bir ilişkisi olduğunu gözlemlediler. Çalışanların finansal refahıyla ilgili sorunları, düşük düzeyde finansal okuryazarlık, zayıf finansal yönetim, finansal stres (Delafrooz ve Paim, 2011), finansal problem ve para tutumu (Dowling vd., 2009) tarafından etkilendiğini ifade etmiştirler.

3.1. Finansal Refah Tanımları

Finansal refah tanımları arasında belirgin bir çizgi yoktur. Mevcut çalışmalarda ifade edilen tanımlar birbirine yakındır. Prawitz vd., (2006), finansal refahın stres boyutuna dikkat çekerek bireyin kişisel mali durumundan kaynaklanan stres ve esenlik seviyesi olarak tanımlamıştır. Finansal Yönetim ve Araştırma Merkezi (IFMR), bir hane halkının zaman içinde ve dünyanın belirsiz durumlarında tüketim kalıplarını en iyi şekilde seçebileceği durum olarak ifade etmiştir. Zaimah vd. (2013) ise bireylerin kişisel mali durumunun öznel algıları ve nesnel göstergeleri olarak ifade etmiştir. Barcylas (2014), ifade ettiği üzere finansal refah; bireyin bugün ve gelecek için finansal olarak

sağlıklı ve güvende olduğunu hissetmesi durumudur. Tüketici Finansal Koruma Bürosu (2015) ise, bir kişinin mevcut ve devam eden finansal yükümlülüklerini tam olarak karşılayabildiği, finansal olarak güvende hissedebildiği ve hayattan zevk almaya izin veren seçimler yapabildiği durum olarak ifade etmiştir. Williams (1983), çalışmasında finansal refah tanımını; kişinin finansal durumunun maddi ve manevi yönlerinin bir işlevi olarak yapmıştır. Porter (1990)'a göre mali refah, kişinin mali durumuna karşı objektif yönlere dayanan ve standartlar açısından yargılayan tutumudur.

3.2. CFPB (Federal Tüketici Mali Koruma Bürosu) Finansal Refah Elementleri

2015 yılında, ABD'deki federal Tüketici Mali Koruma Bürosu (CFPB) yeni bir finansal refah ölçeği yayınlamıştır. Bu yeni ölçek, insanların kapsamlı tüketici görüşmeleri ve anketlerinden geliştirilen mali durumlarıyla ilgili olarak ifade ettikleri öznel refahı yakalamak için tasarlanmıştır. Ölçek, dört temel unsuru olan bir finansal refah tanımına dayanmaktadır, bu unsurlar Tablo 1'de sunulmuştur: (1) günlük ve aydan aya finansmanın kontrolüne sahip olmak, (2) mali bir şoku karşılayabilme kapasitesine sahip olmak, (3) mali hedefleri karşılama yolunda olmak ve (4) hayattan zevk almaya izin veren seçimler yapma özgürlüğüne sahip olmak (Michael Collins ve Urban 2020: 2).

Tablo 1. CFPB finansal refah modeli

	Şimdiki Zaman	Gelecek Zaman
Güvenlik	Günlük ve aylık finansman kontrolü	Finansal şoku atlatabilecek kapasiteye sahip olma
Tercih Özgürlüğü	Hayattan zevk almaya olanak tanıyan seçim özgürlüğü	Finansal hedefleri başarma yolunda ilerleme

3.2.1. Günlük ve Aylık Finansman Kontrolü

Yüksek düzeyde finansal statüye sahip olan bireylerin nispeten daha düşük seviyelerdeki bireylere göre finansal dünyadaki kontrolü ellerinde tutma ihtimalleri daha olasıdır. Bu insanlar finansal durumlarını şekillendirirler. Düşük düzeyde mali duruma sahip bireyleri ise mali koşulları yönetir. Bu bireyler mevcut koşullarda zorunlu ve zorunlu olmayan gereksinimlerini karşılayabilir (CFPB, 2015: 19). Faturalarını günü gecikmeden ödeyebilir ve yaşamını idame ettirebilmek için endişe duymazlar. Ayrıca aylık veya günlük bütçe yönetimi konusunda pek sorun yaşamazlar, gelir ve giderleri arasında sürekli bir denge vardır (Kılıç, 2016: 23).

3.2.2. Finansal Şokları Karşılayabilme

Finansal refah düzeyi kısmen yüksek bireyler, beklenmedik bir mali krizi yönetme ve üstesinden gelme yeteneğine sahiptir. Maddi ve manevi anlamda bireye destek olacak aile, arkadaş, sosyal çevre ya da iyi bir sigortaya sahip olmak gibi etmenlerin bir araya gelmesi, araba, ev gibi sahip olunan nesnelerden dolayı ortaya çıkan ani giderlerin karşılanmasında büyük kolaylık sağlar. Birey bu finansal zorlukların üstesinden daha rahat gelir. Bu durumdaki bireyler finansal bir krizle karşılaştıklarında kredi gibi risk barındıran finansal araçlara başvurmak yerine kendi birikimlerini kullanabilirler. Buradan çıkarılabilecek sonuç kısaca, refah seviyesi yüksek olan insanların finansal şoklara karşı dayanıklı olduğu ve üstesinden gelebildiğidir (CFPB, 2015: 20).

3.2.3. Finansal Hedeflere Ulaşma Yolunda İlerleme

Mali refah seviyesi yüksek olan bireyler, mali hedeflerine ulaşmada yeteneklidirler. Bu seviyeye sahip bireyler belirlediği hedefler doğrultusunda çeşitli planlama ve stratejilere sahiptirler. Bu planlar doğrultusunda, öğrenim kredisi ödemek, ev veya araba satın almak gibi eylem ve davranışları hayata geçirmeye çabalarlar. Gelecekte büyük mali sorunlarla karşılaşmamak adına erkenden planlamalar yaparak bireyler riski minimuma indirmeye özen gösterirler (Kılıç, 2016: 23).

3.2.4. Finansal Tercihlerde Seçim Özgürlüğü

Maddi refaha ulaşmış bireyler, hayattan zevk almaya yönelik birtakım harcamalar, tercihler yapabilirler. Temel ihtiyaçlarını karşılamanın yanında, yemeğe çıkma, tatile gitme gibi istekleri rahatça karşılayabilir, arkadaşlarına ailelerine ve topluma karşı cömert davranma özgürlüğüne sahip olabilirler. Finansal araçları daha rahat bir şekilde stres altında kalmadan kullanabilir, yatırım ve tasarruf kararları alırken daha bilinçli davranabilirler (Brüggen vd., 2017: 3).

3.3. Finansal Refah Öncülleri

3.3.1. Demografik Özellikler

Bir kişinin finansal durumu hakkındaki değerlendirmesini etkileyen cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum ve aile yapısı (Joo ve Grable, 2004; Malone vd., 2010), kişisel demografik özellikler gibi etkenleri içeren çalışmalar vardır**.** Finansal refahı etkileyen birçok faktör bulunmuştur. En yaygın faktörler arasında cinsiyet, medeni durum, eğitim, etnik köken, yaş, gelir ve ev sahipliği gibi demografik özellikler yer almaktadır (Joo,

1998: 82; Porter ve Garman, 1992: 136). Örneğin, finansal refahın gelir, eğitim ve yaş ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğu doğrulanmıştır. Ross ve Huber (1985)'e göre, demografik özelliklerin finansal refah üzerinde etkisi olabilir. Gelir, eğitim ve yaş finansal refah ile pozitif ilişkili iken, hanedeki küçük çocuk sayısı negatif ilişkilidir. Benzer şekilde finansal bağımlıların sayısı, medeni durum ve gelir gibi bazı demografik değişkenler de finansal stres üzerinde etkili olabilir.

Demografik özellikler ve finansal okuryazarlığın finansal davranışlar üzerinde etkileri vardır. Düşük gelire, daha az eğitime ve daha az finansal bilgiye sahip bireylerin diğerlerinden daha farklı finansal kararlar alma olasılığı daha yüksektir, bu da değişken davranışlara ve finansal sonuçlara neden olur (Narges ve Laily, 2011). Finansal ürün ve hizmetler geleneksel anlamda birincil finansal karar verici rolünü oynayan erkeklere pazarlanmaktadır. Ancak son elli yıl içinde kadınların demografik, aile ve ekonomik yaşamlarındaki keskin dönüşüm göz önüne alındığında kadınların finansal kararlara katılımının artması şaşırtıcı değildir. Malone vd. (2010) yapmış oldukları çalışmada Amerika'da farklı aile türlerindeki kadınların finansal refah algılarını incelemiştir ve kadınların finansal durumu iyileştikçe finansal refahlarının da arttığını belirlemiştirler. Kadınların yaşı, eğitim düzeyi, geliri ve hane halkı gelirine katkısı genellikle kişinin mali durumu ve finansal geleceği hakkında daha olumlu bir değerlendirme, emeklilik planlamasına katılım ve finansal kararlardan sorumlu hissetme durumlarıyla paralellik göstermiştir. Lusardi ve Mitchell (2006), analizlerinin çoğunda kadınların finansal olarak erkeklerden daha az bilgili göründüğünü belirtmiştirler. Kadınlar nesnel olarak erkekler kadar bilgili olsalar bile, finansal kararlar verme kapasiteleri konusunda daha güvensizdirler. Shim vd. (2009), öğrencilerin finansal refahını inceleyen çalışmalarında, öğrencilerin borç düzeyini nesnel iyi oluşlarının bir ölçüsü olarak ve öznel bir ölçüm olarak finansal durumlarından duydukları memnuniyeti dâhil etmiştirler. Benzer şekilde, Porter ve Garman (1992), finansal refahın nesnel ölçüsü olarak gelir düzeyi gibi mali durumun niceliksel göstergelerini ve daha öznel ölçüt olarak yaşam standardından algılanan memnuniyetini dâhil etmişlerdir.

3.3.2. Finansal Erişim

Finansal erişim kavramına her geçen yıl ilgi artmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde finansal sektörün ekonomik gelişme seviyesine katkısı yüksektir. Finansal erişimin ekonomik refahı artırmak, gelirde adaletsizlikleri azaltmak, kaynakların yatırıma dönüşmesini sağlamak gibi birtakım etkileri vardır. Bu yüzden hem gelişmiş hem de gelişme sürecindeki ülkeler finansal erişimi artırmak adına

birtakım çalışmalar yürütmektedirler. Demirgüç-Kunt ve Klapper (2012)'e göre finansal erişimi, finansal hizmetlerde geniş katılıma şans tanıyan, fiyat ve fiyat dışı sınırların olmadığı, düşük seviye gelirli ve diğer dezavantajlı bireylere yarar sağlayan detaylı finans sistemi olarak tanımlamaktadır. Chakravarty ve Pal (2013) ise finansal faaliyetlerin nüfusun farklı gruplarına yayılması olarak ifade etmektedir. Genel olarak finansal erişim, bir ekonomideki tüm birey ve işletmelerin finansal ürün ve hizmetlere kolay, uygun maliyetle ve eşit şekilde ulaşma fırsatı olarak tanımlanabilir. TCMB'nin tanımına göre; bireylerin finansal hizmetlerden yararlanma derecesidir (TCMB, 2011:3). OECD (2005) çalışmaları incelendiğinde finansal sistem dışında kalan bireylerin sistemin içine çekilmesiyle tasarruf miktarlarında ciddi bir artış olacağı, artan tasarruf oranlarının sermaye birikimine, ekonomik kalkınmaya ve istihdama katkıda bulunacağı açıktır. Bunlara ek olarak finansal sisteme kayıtlı kurum ve kuruluşları kullanmaya başlayan bireylerin legal olmayan kurum ve tefeciler gibi aracılardan kurtularak finansal maliyetleri en aza indirecek yasal kanun ve düzenlemelerin koruması altında olacaktır.

Finansal gelişim için finansal sistemin düzgün bir işleyişe sahip olması gerekmektedir. Buda geniş bir finansal erişimle sağlanabilir. Çoğu gelişmekte olan ülkelerde kırsal bölgelerde yaşayan bireyler veya yoksul kesim finansal erişim konusunda sorun yaşamaktadır. Toplumda finansal kaynakların faydaları topluma eşit paylaştırılamamaktır (Zeynelova, 2019: 14). 2008 küresel finansal krizden sonra, Dünya Bankası (WB), Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Teşkilatı, (OECD), Uluslararası Para Fonu (İMF), Finansal İstikrar Komitesi (FSB) gibi uluslararası kuruluşlar, finansal kapsamın genişletilmesi ve özellikleri düşük seviye gelir grupları için finansal erişimin iyileştirilmesi için birtakım çalışmalar yürütmüştürler. Gebeşoğlu (2015: 60)'na göre bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

- G20/OECD bünyesinde faaliyet gösteren Finansal Tüketicinin Korunması Görev Gücü,
- OECD bünyesinde kurulan Uluslararası Finansal Eğitim Ağı,
- Dünya Bankasının küresel çapta finansal erişim konusunda gerçekleştirdiği, Finansal Kapsama Veri Tabanı Global İndex.

3.3.3. Finansal Stres Olayları

Finansal stres, birçok yetişkinin yaşadığı bir şeydir. Örneğin, kredi sorunları üzerindeki uzun süreli finansal stres, fiziksel ve zihinsel sağlık üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Drentea ve Lavrakas (2000), yüksek kredi kartı borcu olan

bireylerin, diğerlerine göre daha yüksek düzeyde fiziksel yetersizliğe ve daha kötü genel sağlık durumuna sahip olduğunu ifade etmiştir. Yüksek düzeyde kredi kartı borcu ve zayıf finansal davranışlarla ilişkili stres olayları, finansal stresi artırabilir. Yüksek düzeyde finansal stres, algılanan finansal refahı ve sağlığı olumsuz yönde etkiler (Weisman, 2002). Finansal stres yaratan olaylar, "evin haciz edilmesi", "eşyaların yeniden sahiplendirilmesi" ve "ücretlerin haczedilmesi veya bağlanması" gibi sıradan olmayan finansal olaylardır. Bu olayların bir yıl gibi yakın geçmişte yaşanan finansal stresi gösterdiğine inanılıyor. Finansal stresin finansal refahı olumsuz etkilediğini gösteren çalışmalar olduğunu daha önce belirtmiştik. Finansal anlamda stresli olaylar deneyimleyen bireylerin duygusal sorunlara, kazara yaralanmalara, fiziksel hastalıklara ve davranış bozukluklarına giderek daha duyarlı hale geldiği mevcut çalışmalarla ortaya koyulmuştur (Mc Guigan ve F.J. 1999'den aktaran Kim). Finansal stres yaşayan birey günlük yaşam fonksiyonlarının yanında iş gücü verimliliğinde de bir düşüş yaşaması muhtemeldir. Bu yüzden finansal problemler ve beraberinde getirdiği finansal stres sadece günlük yaşamı değil aynı zamanda iş yaşamını da etkiler (Narges ve Naily, 2011: 10093).

Finansal refah ve buna bağlı yaşanan finansal kaygılar yaşam standardını etkileyen iki önemli figürdür. 2000'li yılların başından itibaren baş gösteren küresel durgunluk finansal refah için bir tehdit oluşturdu ve sağlık, borç, gelir, kariyer hedefleri ile ilgili endişelere yol açtı. Bu endişelerin hem psikolojik hem de fiziksel sağlık üzerinde; işyerinde güven ve üretkenliği azaltmak, iş devamsızlığını, gecikmeleri, konsantrasyon eksikliğini artırmak gibi etkileri vardır (Taft vd., 2013: 63). Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi verilerine göre 2020 yılında, 433.575 kişi bireysel kredi borcunu, 393.237 kişi ise bireysel kredi kartı borcunu ödeyememiştir. 2019 yılına kıyasla bu sayı azalmış gibi gözükse bile (952.405-803.319) yüksektir. Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi üyesi olan kuruluşlar tarafından kullandırılan krediler 2020 yılında bir önceki yıla göre yüzde 34 artmış ve 3.740 milyar TL olmuştur. Ayrıca banka ve banka dışı finansal kuruluşlar tarafından kullandırılan bireysel krediler yüzde 40 artarak 867 milyar TL'ye yükselmiştir. Bireysel kredi kullanan kişi sayısı son 1 yılda 2.1 milyon kişi artarak 34 milyon kişiye ulaşmıştır. 1 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Vuhan şehrinde ortaya çıkan Covid-19 virüsünün küresel bir salgına dönüşmesiyle birlikte uygulamaya koyulan kısıtlamaların ekonomik durgunluğun boyutunu artırarak bireylerin ödeme gücünü ve gelir düzeyini ciddi anlamda etkilediği bu günlerde finansal stres durumunun önemi bir kat daha artmaktadır. (Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi, 2020: 2).

3.3.4. Finansal Tatmin

Van Praag vd. (2003), refahın, altı alanda bireysel memnuniyetle sağlandığını ifade etmiştirler: "iş, finans, ev, eğlence, sağlık ve çevre". Finansal tatmin bu alanlardan en önemlilerin başında gelir. Finansal memnuniyet ya da tatmin genellikle kişinin gelirinin, finansal acil durumlarla başa çıkma yeteneğinin, temel gereksinimleri karşılama yeteneğinin, borç seviyesi, tasarruf miktarı, gelecekteki finansal ihtiyaçlar ve yaşam hedefleri için sahip olduğu para miktarından tatmin olma algısı olarak tanımlanmıştır (Hira ve Mugenda, 1998: 76).

Bir diğer tanıma göre finansal tatmin, gelir seviyesi, beklenmedik bir finansal taleple başa çıkma yeteneği, borç servisi vb. dâhil olmak üzere belirli finansal alanlarla ilgili öznel bir memnuniyet değerlendirmesidir (Gerrans vd., 2014: 2). Finansal tatmin, gelir ve mutluluk arasında bir "aracı" olarak görülebilir çünkü yaşam doyumu gelir dışındaki birçok faktörden etkilenirken, finansal tatminin ana girdisi gelirdir (Toscano vd., 2006:3). Bu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda finansal tatminin finansal refah ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir hatta bu kavramların birbirinin yerine kullanıldığı çalışmalar literatürde mevcuttur. Ekonomik refahın bir ölçüsü olarak finansal tatmin ile ilgili yapılmış çalışmalarda finansal tatmin ile ilgili faktörler incelenmiştir. Örneğin, ABD'deki genel sosyal anketten elde edilen veriler, Amerika'daki yaşlıların gelir düzeyleri ile finansal tatminleri arasındaki ilişkileri incelemek için kullanılmış ve sonuçlara bakıldığında farklı gelir seviyeleri ile mali tatmin düzeyi arasında bir ilişki olduğu görülmüştür (Hsieh, 2004: 263). Ancak finansal tatmin düzeyi sadece gelire bağlı değildir. Seghieri vd. (2006), öznel refah seviyesinin diğer etkenlerinin yanında çevresel faktörlerden de etkilendiğini, mali tatmin düzeyindeki artış ve azalışın çoğu zaman hane halkı özelliklerine bağlı olduğunu ifade etmiştirler.

3.3.5. Finansal Davranış

Finansal davranış, finansal refah kavramının hem merkezinde yer alır hem de daha önceki çalışmalar incelendiğinde finansal refah finansal davranışın bir sonucu olarak değerlendirilir. Joo ve Grable (2004), çalışmalarında finansal refahın hem doğrudan hem de dolaylı olarak her ay kredi kartı faturalarını tam olarak ödeme, haftalık, aylık bütçe tutma ve tasarruf için bir kenara para ayırma gibi finansal davranışlarla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Worthy vd. (2010), üniversite öğrencilerinin sorunlu finansal davranışlarının gelecekteki finansal refahlarını etkileyebileceğini belirtmiştir. Kredi kartı kullanımı, kumar, zorunlu satın alma, maaş

günü kişisel (çevrimiçi) krediler ve aşırı borçlanma gibi finansal davranışlar, tüketiciler ve toplum için riskli olduğunu, hem kişisel hem de toplum refahını etkilediğini ifade etmiştir. Xiao (2008), finansal davranışın, arzu edilen veya olumlu davranışla ilişkili olduğunu daha da detaylandırmıştır ki buda tüketici ekonomistlerine finansal refahı geliştirmek için bir yöntem sağlamıştır. Literatür incelendiğinde daha çok olumsuz finansal davranış tutumu bildiren tüketicilerin (fatura ödemesinin geç yapılması vb.) daha düşük finansal refah algısına sahip olduğu görülmüştür (Prawitz vd., 2006: 37). Üniversite öğrencilerinin kredi kartı kullanımıyla ilgili bir araştırma, olumlu finansal davranışların finansal stresin azalmasıyla ilişkili olduğunu bulmuştur (Hayhoe vd., 2000: 125). Bunlara ek olarak, araştırmalar, sağlıklı olmayan harcama ve tasarruf davranışlarının neden olduğu kişisel stresin ve olumsuz finansal refah algısının sadece bireyi değil ailelerini ve toplumlarını da etkileyeceğini göstermiştir (örneğin, fiziksel sağlığın azalması veya daha zayıf iş performansı) (Gerrans, Speelman, ve Campitelli 2014; Gerrans vd., 2014: 12). Bu bilgiler ışığında, daha fazla finansal bilgi ve daha sağlıklı finansal davranışlar tüketicilerin finansal refahını iyileştirebilir, ancak bilgi, davranış ve refah arasındaki bağlantılar literatürde keskin biçimde çizilmemiştir (Theodos vd., 2014). Finansal bilgi tek başına finansal refahı sağlamaz. Yararlı bilgi doğrultusunda doğru finansal davranış gerçekleştirilmelidir ancak her zaman insanlar doğru finansal adımları atamazlar. Örneğin, bir kişi bir emeklilik portföyünü yeniden dengelemesi gerektiğini biliyor olabilir ancak bu bilgi üzerine eyleme geçilmezse, daha az bilgisi olan ancak aynı davranışa sahip olan kişiden daha zararlı bir konuma düşebilir (Theodos vd., 2014).

Birçok finansal eğitim programı olumlu finansal davranışların sonucu olan tasarrufları artırmayı, borçları azaltmayı hedefler. Buradan anlaşılacağı üzere finansal davranışlar sonuç değildir, sonuca katkıda bulunan eylemin kendisidir. Ancak olumlu sonuçlar sadece davranışın bir sonucu olmayabilir farklı birçok koşuldan etkilenebilir. Örneğin ailede eşlerden biri tasarruflarını artırmak isterken, diğer eş veya çocuklar sahip olunan tüm geliri harcayabilir ya da beklenmeyen bir acil durum ortaya çıkabilir (Ajzen ve Fishbein, 1977).

Literatürde finansal refahı etkilediği varsayılan finansal davranışlar genelde 4 kategoriye ayrılır bunlar aşağıdaki gibidir (Hamilton vd., 2017: 2023):

- Tasarruf: Tasarruf artırmaya ve bir tasarruf başlangıç noktası oluşturmaya yönelik aktif davranışlar ile tutumlu olma ve yatırım yapma gibi davranışları kapsar.
- Planlama ve bütçeleme: Bu davranış hem şimdiki zaman hem de gelecek zamanın bir kombinasyonudur. İçinde bulunan zamanda bir bütçeyi takip etmeyi ve

kasıtlı bir yaşam tarzı yaşamayı içerirken, gelecek zamanda ise bir finansal plana sahip olmayı ve finansal hedeflere sahip olmayı içerir.

- Kredi: Borcun azaltılması veya etkin bir şekilde yönetilmesi ifade eder.
- Satın alma davranışları: Yaşam harcamalarını kısmak, dikkatli bir şekilde para harcamak, kompülsif satın almadan kaçınmak gibi eylemleri içerir.

3.3.6. Finansal Eğitim

Finansal eğitim konusuna artan ilginin ve finansal kapasite konusunda yapılan araştırmaların artmasının altında yatan en önemli sebep hem bireysel hem de hane halkı borç seviyelerindeki önlenemez artıştır. Bu durumu ortadan kaldırmanın en faydalı yollarından biri sadece okullarda değil, okul dışı sosyal çevrede de eğitim vasıtasıyla finansal farkındalığı artırmaktır. Avrupa Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı finansal eğitimi şöyle tanımlamaktadır;

"Finansal eğitim bireylerin finansal ürünler ve kavramlar hakkında sahip olduğu bilgi ağını geliştirdiği, finansal konulardaki risk ve fırsatlar hakkında farkındalıklarını geliştirdiği, bilinçli finansal kararlar alma gücüne sahip olduğu, finansal refah düzeylerini artıracak verimli faaliyetler gerçekleştirdiği ve bu gibi konularda yardıma ihtiyaç duyduğunda nereye başvuracağını öğrendiği bir süreci ifade etmektedir" (OECD, 2005: 26).

Çalışmalar incelendiğinde tüketici borçlarıyla ilgili olarak eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verimliliği umut vericidir. Bir ulusal kredi danışmanlığı raporu, finansal danışmanlık hizmeti alan bir grupla danışmanlık hizmetinden yararlanmayan bir grubun üç yıllık bir dönemdeki (1997-2000) kredi performansını karşılaştırmış. Danışmanlık hizmeti almayan finansal tüketicilere nazaran bu hizmeti alanların yarıdan fazlası kredi kartı risk puanlarını iyileştirmiş ve toplam borçlarını azaltmıştır (Staten vd., 2002: 32). Finansal kapasiteyi artıracak konuları ilk ve orta öğretim programlarına dâhil etmek sağlıksız bir borç yüküne engel, mali rezervlerin doğru kullanılmasına yararlı olacaktır. Bu sayede çocukları finansal yapıları, finansal okuryazarlık yetisini finansal dünya ile ilgili olumsuz deneyimler kazanmadan öğreneceklerdir. Yetişkin olana kadar bu bireyler herhangi bir finansal olumsuzlukla karşılaşmayacakları için bu sürece kadar olası finansal risklerin daha çok farkında olarak geleceğe daha güvenli adımlar atabileceklerdir (Opletalova, 2015: 1178). Aydın (2018), öğrencilerin finans içerikli dersler almadan ve aldıktan sonraki tutumlarını ölçmeyen yönelik yürüttüğü çalışmasında para ve finansal işlemlerle ilgili alanlarda eğitim alan öğrencilerin finansal durumlarını planlama, yönetme ve tasarruf gibi finansal davranışlarda düşük düzeyde

bir gelişim gösterdikleri görülmüştür. Bu yüzden finansal eğitim programlarının ve içeriklerinin genişletilmesi gerektiği düşünülebilir.

OECD (Avrupa Ekonomik İş birliği Teşkilatı)'nin finansal eğitim konusunda yapmış olduğu birtakım çalışmalar aşağıdaki gibidir;

OECD 2002 yılında düşük düzeyde finansal okuryazarlığın olası sonuçlarına ilişkin hükümetlerin kaygılarını gidermek için geniş kapsamlı bir proje başlattı. Projede, finansal politikalar komitesi eğitimle ilgili konularda eğitim politikaları komitesi diğer komitelerle koordinasyon halinde çalışmışlardır. Proje, finansal erişimde iyileştirmenin, yeterli düzeyde tüketicinin korunmasının ve düzenleyici çerçevelerin finansal okuryazarlığın sonuçlarına ne düzeyde etki ettiğine dair bütünsel bir yaklaşım kazandırmıştır. Finansal okuryazarlık ve eğitim konularının küresel düzeyde öneminin gün geçtikçe artmasını kabul eden OECD, 2008 yılında gelişmiş ve yükselen ekonomilerin uzmanlıklarından istifade etmek için finansal eğitim üzerine bir uluslararası ağ oluşturdu (INFE). 110'dan fazla ülke yaklaşık 240 kamu kurumu INFE üyesidir. Bu örgüt yaşanan son gelişmeleri değerlendirmek, deneyimleri paylaşmak, analitik ve kıyaslamalı çalışmalar yapmak gibi belirlenen hedefler doğrultusunda yılda iki kez toplanır (OECD, 2015: 84).

OECD (2005) finansal okuryazarlık raporunda finansal eğitimin önemini vurgulayan faktörler aşağıdaki gibidir (Bozkurt vd., 2019: 1584):

- Finansal ürünlerin karmaşık yapısı,
- Emeklilik düzenlemelerindeki değişiklikler,
- Gelir düzeyindeki değişimler,
- Sermaye piyasalarındaki değişiklikler,
- Finansal ürün sayısındaki değişim,
- Bebek doğumlarındaki yükseliş ve ortalama yaşam süresindeki artış.

3.3.6.1. Finansal Planlama ve Eğitimin Tarihçesi

Finansal planlamanın tarihi çok eskilere kadar dayanmaktadır. Milattan önceki tarihlerde bile insanların yiyecek, su, barınma, kıyafet gibi ihtiyaçları vardı. Bu ihtiyaçların yerinde ve zamanında temini için bazı planlamalar yapılması gerekiyordu. Örneğin su depolamak için kuyular tahıl saklamak için depolar inşa ediliyordu. O zamanlar zenginlik kavramı, verimli toprak, su, hayvancılık ve tarıma bağlıydı (Cull, 2009: 28).

Finansal danışmanlık ve eğitimin önem kazanmasında en büyük etkenlerden biride orta sınıf bireylerin gelir düzeylerindeki artıştır. Ayrıca yükseköğretime erişimin

artması, uzun yaşam beklentileri, barınma, giyinme, beslenme gibi temel ihtiyaçlara erişimin artmasıdır. Bilgisayar kullanımının artmasıyla bilgiye erişimin kolay hale gelmesi, modern yaşama bir tempo kazandırmıştır. Finans kurumları bu modern teknolojiyi finansal ürün ve hizmet sağlamak amacıyla bireylere ulaşmada verimli bir şekilde kullanmışlardır (Cull, 2009: 29).

1983 yılının başlarında Tahira Hira ve Jerry Mason, mali danışmanların çıkarlarını ve ihtiyaçlarını destekleyen bir organizasyonun varlığının gerekli olup olmadığı tartışmasını ortaya atmıştırlar. Bu konu üzerine odaklanan çalışmacıların ana hedefi finansal danışmanlar olarak tüketicileri korumak için öğrencileri bilgilendirmektir (Xİao ve Jian, 2008: 412). Daha sonra 1983 yılının ortalarında 60'tan fazla katılımcı Utah'ta mali danışmanlıkla ilgili toplantıya katılmıştırlar. Konferansın ana teması üniversite öğrencilerine profesyonel mali danışman olarak hizmet etmeye yönelik yeni bir müfredat oluşturmaktır. Daha sonra 1984'de düzenlenen bir sonraki toplantıda finansal danışmanlık ve planlama eğitim derneği kuruldu. Bu kuruluşun temel hedefi; dünya çapında topluluklara hizmet veren çeşitli ve yetenekli profesyonelleri onaylayıp destekleyerek kişisel finans mesleğinin en üst düzeyde bilgi, beceri ve bütünlüğünü sağlamaktır. Bireysel finansal danışmanlar tüketicilerle yaptığı birebir görüşmelerde, bireylerin kendi mevcut ekonomik durumlarını daha iyi analiz etmeleri için gerekli bilgileri aktararak sermaye piyasalarındaki yatırım araçları, riskler gibi konular hakkında daha sağlıklı kararlar almaya bireyleri yönlendirirler (Özyüksel, 2019: 29). Ülkemizde olduğu gibi dünyada birçok ülkede tasarruf miktarlarının neden artırılamadığı son yıllarda büyük bir tartışma konusu olmaktadır. Eğitimin her konuda önemli olduğu gibi finansal konularda önemli bir etkendir (Aydın, 2018: 14). Finansal eğitim ve danışmanlık sayesinde bireyler daha doğru finansal adımlar atarak geleceğe güvenle bakacaklar ve tasarruflarını artırabileceklerdir.

Türkiye'de finansal eğitim çalışmaları yürüten kurum ve kuruluşlar

Sermaye Piyasası Kurulu faaliyetleri;

Kanunlar tarafından tanınan yetki sınırları içerisinde, sermaye piyasası kurumlarına, sermaye piyasası araçlarının ihraç ve halka arzı ile borsada işlem görmesine, sermaye piyasasının güvenilir, şeffaf, eşit şartlarda ve rekabetçi bir ortamda işlemlerine devam edip gelişmesini sağlayarak yatırımcıların hak ve sorumluluklarını korumaya ve sınırlarını çizme ile görevli bir kuruluştur (SPK, 2021). SPK, İMKB, TSPAKB, VOB, TAKASBANK, MKK, İAB, TKYD ve Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Merkezi'nin içinde bulunduğu "Sermaye piyasası kuruluşları yatırımcı seferberliği iş birliği protokolü" 5 Mart 2012 tarihinde imzalanmıştır (Haydari, 2018:

33). Bu protokol ile Türkiye'deki finansal okuryazarlık düzeyine ek olarak sermaye piyasası ile alakalı farkındalık oluşturmak amacıyla eğitim ve tanıtım faaliyetleri yapmak hedeflenmektedir. Belirlenen hedefler aşağıdaki gibidir:

- Yatırımcılar için eğitim ve tanıtım faaliyetlerini SPK koordinasyonunda ortaklaşa bir organizasyonla gelişmesini sağlamak.
- Finansal eğitim ve tanıtımla ilgili konularda kurum, kuruluş ve bireylerin gerekli bilgi, belge, donanıma kolayca ulaşabilmesi için dokümanlar hazırlama.
- Eğitim ve seminerlere ek kurum ve kuruluşlar, dernek, odalarla bire bir görüşmeler yapmak.

Bu hedeflere ek olarak bireyler ve yatırımcıların finansal konularda temel konulara kolay bir şekilde ulaşabilmeleri için "yatirimyapiyorum" adlı internet sitesi kurulmuştur.

Borsa İstanbul (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası);

Borsa İstanbul'un temel ve öncelikli amacı; "Kanun hükümleri ve ilgili mevzuat çerçevesinde, sermaye piyasası araçlarının kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve SPK tarafından uygun görülen diğer sözleşmelerin belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında basit ve güvenli bir şekilde şeffaf, etkin rekabetçi ve dürüst bir ortamda alınıp satılabilmesini sağlamaktır." (Özgüler, 2013: 73). Beşeri sermaye verimliliğine önem veren Borsa İstanbul, pay piyasası üye temsilci eğitimi, borçlanma araçları piyasası üye temsilci eğitimi, borsada işlem gören şirket çalışanlarına eğitim vermektedir. Bunlara ek olarak İMKB üniversitede eğitim gören bireylere yıl içerisinde belli peryotlarla 2 haftalık eğitimler düzenlemektedir. Bu eğitimlerin temel hedefi çalışma hayatına girmeden önce bireylere finansal konularda bir vizyon aşılamak, borsa piyasalarının işleyişi ve sermaye piyasası hakkında bilgi ve birikim kazandırmaktır (Haydari, 2018: 35).

4. FİNANSAL OKURYAZARLIK

Modern toplumlarda refah konusu sadece bilimin sınırları içinde kalmamakta hem bireylere hem de topluma hitap eden önemli konulardan biri haline gelmektedir çünkü politik, ekonomik ve sosyal anlamda önem arz etmektedir. Gelecek için tasarruf ve yatırım kararları son yıllarda hükümetler ve işverenlerden bireylere geçtiği için finansal becerilere sahip olmak gereklilik haline gelmiştir (Lusardi ve Tufano, 2009: 1). Buradan yola çıkarak nüfusun finansal okuryazarlık düzeyini ölçmenin önemini vurgulamak gerekir. Bireylerin finansal okuryazarlığını artırmak (genç, emekli insanlar ve ekonomik açıdan aktif nüfus) akıllıca kararlar almayı teşvik eder, riskleri en aza indirir ve böylece insanların finansal güvenliğini artırır. Düşük düzeyde finansal okuryazarlık ve kişisel finansmanı anlama eksikliği, sadece iflasa değil, aynı zamanda emeklilik üzerine gelirin yetersiz planlanmasına, finansal dolandırıcılığa karşı savunmasızlığa, artan borçlara ve depresyon dâhil sosyal sorunlara da neden olabilir (Filippova, vd., 2016: 1). Finansal okuryazarlık, parayı ve finansmanı anlamak ve bu bilgiyi etkili finansal kararlar almak için güvenle uygulayabilmekle ilgilidir. Sağlam para kararlarının nasıl alınacağını bilmek, yaştan bağımsız olarak günümüz dünyasında temel bir beceridir. Yaşam kalitesini takip edebileceğimiz fırsatları, güvenlik duygumuzu ve toplumumuzun genel ekonomik refahını etkiler (Avustralya Menkul Kıymetler ve Yatırım Komisyonu, 2011:4). Athes finansal okuryazarlığı, birinin finansal durumlarını yönetmek ve kontrol etmek için finansal bilgi seviyesi olarak tanımlar. Bu açıdan bir bireyin maddi refahı üzerinde önemli bir etkisi vardır. ABD finansal okuryazarlık ve eğitim komisyonu finansal okuryazarlığı şöyle tanımlamıştır; kişinin mali durumuna göre bilgili görüşler oluşturma ve mali yönetiminin iyileştirilmesi için zorunlu adımları atma kabiliyeti. Küresel ekonominin mevcut koşullarında, bir ülkenin sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınması ve insanların refahının iyileştirilmesi birçok faktöre bağlıdır. Bunlardan biride finansal okuryazarlıktır. Hem profesyonellerin hem de büyük nüfus kitlelerinin finansal okuryazarlığı özel bir öneme sahiptir (Filippova vd., 2016: 2). Finansal okuryazarlık bütün bu önemine rağmen araştırmalar göstermektedir ki az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Finansal hayatın karmaşık bir düzene sahip olması finansal bilgiye ulaşmak için yeterli zaman, para ya da araçlara sahip olamamak bu bireylerin yeterli düzeyde finansal okuryazarlık seviyesine ulaşamamasına sebep olmaktadır (Taft vd., 2013: 63). Türkiye'de finansal okuryazarlık konusunda geniş çapta yapılmış çok

fazla araştırma yoktur. İlköğretim, lise ve üniversite düzeyinde hem devlet hem de özel okul ders içeriklerine bakıldığında finansal eğitim veya okuryazarlıkla ilgili derslere yer verilmediğini görüyoruz. Bu durum eğitimlerini tamamlayan genç yetişkinlerin doğru finansal bilgiye ulaşmada ve arzulanan finansal refah götürecek finansal kararlar almada sorun yaşayacakları ve eğitim sonrası hayata bu bilgi birikiminden yoksun bir şekilde atılmasına sebep olacaktır (Satoğlu, 2015: 55). Ülkemizde finansal okuryazarlığın geliştirilmesi adına birtakım çalışmalar başlatılmıştır bunlardan bazıları şunlardır:

- Başbakanlık tarafından Haziran 2014'te 'Finansal okuryazarlık, finansal erişim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planları' konulu genelge Resmi Gazetede yayınlandı.
- Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Visa Europa ve Habitat Yönetişim Derneği, gençler arasında finansal bilinci geliştirerek sürdürülebilir gelişmeye katkı sağlamak hedefiyle bir araya gelmiş 'Paramı Yönetebiliyorum Projesi'ni ortaya koymuşlardır.
- Denizmen'in başkanlığında 2012 yılında Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER) kurulmuştur (Yardımcıoğlu ve Yörük, 2016: 186).

FODER, finansal okuryazarlığın gelişmesi, finansal katılımın artması için, hükümet ve özel sektör kurumlarıyla iş birliği yaparak çeşitli eğitim, araştırma ve uygulamaları desteklemek amacıyla bir dizi faaliyetler yürütür (FODER,2021). FODER'in amacı Türkiye'de finansal okuryazarlık için bir ekosistem oluşturmaktır. Hedefleri ise aşağıdaki gibidir:

- Bankacılık sisteminin dışında kalan nüfusun yüzde 10 artmasına katkıda sağlamak.
- Bankacılık sisteminin yaygınlaşmasına katkı sağlamak ve tasarruf oranlarını artırmak.
- Finansal okuryazarlık eğitim müfredatına eklenmesini sağlamak.
- Finans sistemine dahil olmak ve başta kadınlar olmak üzere finansal yatırım ve tasarruf konularında halkı bilinçlendirmeye yönelik hedefler koymak.

4.1. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Yirminci yüzyılın sonları ile 21. yüzyılın başlarında dünyada finansal piyasalarda hızlı değişim ve gelişim meydana gelmiştir. Özellikle yirminci yüzyılın sonlarında sabit döviz kurunun uygulanmasının bırakılmasıyla finansal piyasalarda küresel çapta yaşanan yakınlaşma dünya çapında finansal rekabet ortamını artırmıştır. Ayrıca

teknolojik alanda yaşanan gelişmeler bilgiye ulaşmada kolaylık sağlarken, finansal verilerin daha şeffaf hale gelmesine olanak tanımıştır (Ergün vd., 2014: 849).

Küresel ekonominin mevcut koşulları göz önünde bulundurulduğunda sosyal ve ekonomik gelişimin sağlanmasında kilit faktörlerin başında finansal okuryazarlık gelmektedir. Bu önem hükümetlere doğru finansal karar almasına yardımcı olmak adına bir bilgi alanı oluşturmak için sorumluluk düşmektedir. Finansal okuryazarlık günlük finansal kararları ele alma becerisini önemli ölçüde geliştirecektir. Yetersiz finansal okuryazarlık düzeyine sahip bireylerin telafi edilmesi uzun süreler alacak olumsuz finansal davranış sonuçlarına maruz kalmaları kaçınılmazdır (Delafrooz ve Paim, 2011: 10093).

Finansal okuryazarlık konusunda yapılmış çalışmaşlar göstermiştir ki finansal dağıtım kanallarında ki çeşitlilik, finansal piyasalarda yaşanan liberalleşme, finansal ürün çeşitliliğindeki artış ve finansal piyasalarla ilgili bilgi derinliğinin gün geçtikçe artması gibi değişimler finansal okuryazarlığın neden önemli olduğunu daha açık şekilde gözler önüne sermektedir. Bireylerin sahip olduğu finansal okuryazarlık düzeyi, bireylerin sosyal fiziksel, sağlık gibi alanlarda yaşamlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Eskici (2014: 16)'ye göre finansal okuryazarlığın önemli hale gelmesindeki etkenler aşağıda sıralanmıştır:

- Finansal ürünlerin karmaşıklığı,
- Finansal ürün çeşitliliği,
- Doğum oranlarındaki artış ve yükselen yaşam süresi,
- Emeklilik sistemindeki değişiklikler,
- Düşük finansal okuryazarlık düzeyi,
- Gelir düzeyindeki değişimler,
- Sermaye piyasalarındaki değişimler.

OECD'nin 2016 senesinde çalıştığı, "Yetişkin Finansal Okuryazarlık Yetkinlik Anketi" sonuçlarına göre ankette finansal okuryazarlık düzeyi ölçülen ülkerin puanları finansal eğitimin ne kadar önem arz ettiği konusunda bir fikir oluşturmuştur. Finansal okuryazarlık konusunda yapılan çalışmaların az olması sebebiyle bu araştırmanın sonuçları önem arz etmektedir. Çalışma incelendiğinde dünya genelinde Hollanda, Fransa, Belçika gibi gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere finansal okuryazarlık seviyesinin genel anlamda düşük seyrettiği görülmektedir. Bu seviye geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde daha düşük kaldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada da bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin yapılan geniş çapta araştırmalarlarla benzerlik göstereceği düşünülmektedir.

Anket sonuçları aşağıdaki gibidir:

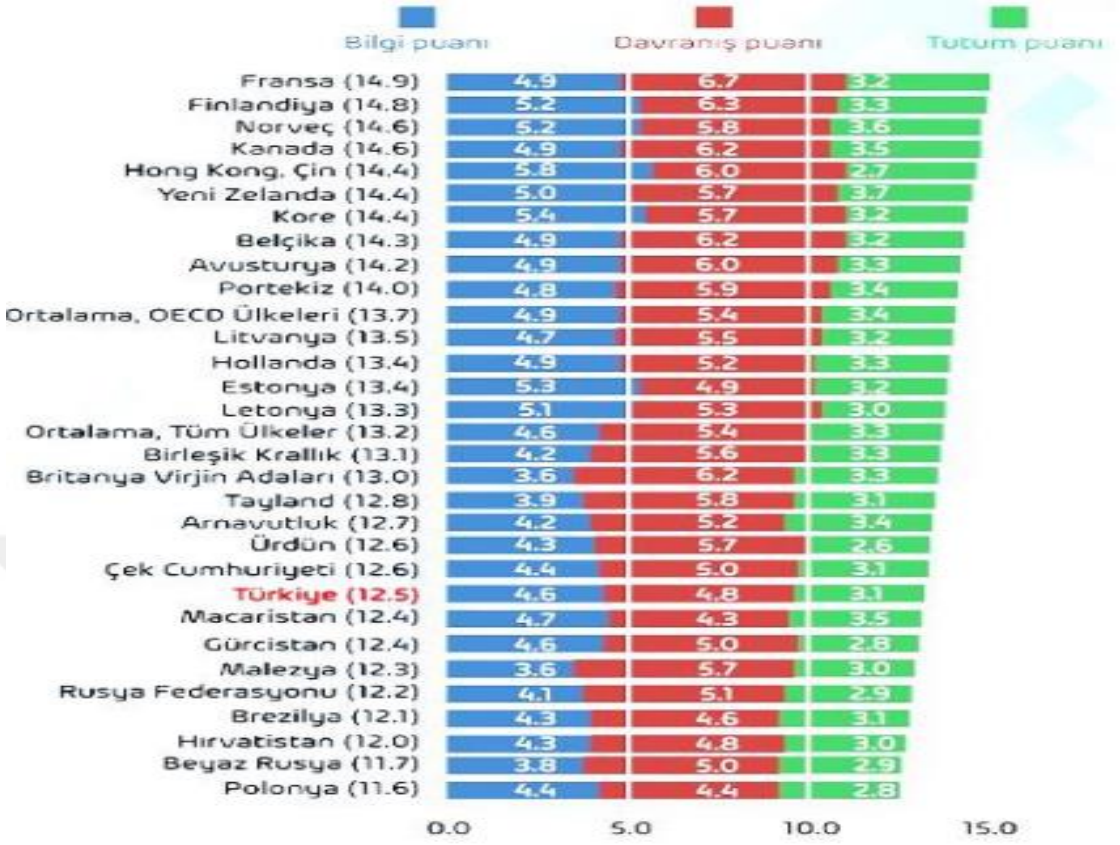

Şekil 2. Yetişkin finansal okuryazarlık anket sonuçları (OECD, 2016).

Yapılan çalışmanın sonuçları göz önünde bulundurulduğunda dünya genelinde finansal okuryazarlık konusunda bireylerde eksiklik göze çarpmaktadır. Devamlı yenişlemenin hakim olduğu günümüzde bu değişim ve dönüşümlere ayak uydurmak adına finansal okuryazarlık müfredatının örgün eğitimde ciddi bir yer tutması gerektiği düşünülmektedir (Çelikten, 2020: 29).

4.2. Finansal Okuryazarlık Özellikleri

Daha önce yapılmış çalışmalarda finansal okuryazarlık ile ilgili sahip olunması gereken farklı özelliklerden bahsedilmiştir. Finansal okuryazarlık alanında düzenli olarak rapor hazırlayıp ABD hükümetine bilgi kaynağı sağlayan Finansal Okuryazarlık Danışma Konseyi (President's Advisory Council on Financial Literacy, (PACFL) (2008), finansal okuryazarlık yetisine sahip olunması için gerekli özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Nakit akış yönetimi ve pozitif yönde geliştirilmesi.
- Kaynakları ve öncelikleri belirlereyerek bir harcama planı geliştirmek.

- Beklenmedik olaylar için bir fon oluşturmak.
- Etkin kredi yönetimi.
- Finansal risk yönetim becerisi.
- Finansal dolandırıcılağa karşı bilgi sahibi olmak.
- Konut ihtiyacı aşamasında kiralama yada satın alma opsiyonlarını değerlendirebilmek.
- Mali kuruluşlar ve Mali sistem ile ilgili bilgi sahibi olmak.

Schagen ve Lines (1996), finansal okuryazar denebilecek bir insanın barındırması gereken yeti ve davranışları aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Para yönetimiyle ilgili anahtar kavramları anlayabilmek.
- Finansal kurum, hizmet ve sistemle ilgili bilgi sahibi olmak.
- Genel ve spesifik bir dizi yetilere sahip olmak.
- Finansal işlemlerde etkin ve sorumluluk sahibi olma.

PISA (2015) raporunun 6. bölümünde belirttiği gibi finansal okuryazarlık bulunduğumuz yüzyılda temel bir beceridir ve finansal özellik çerçevesini 3 başlık altında oluşturmuştur; içerik, süreçler, bağlamlar (Lusardı, 2015: 642). Finansal okuryazarlık için gerekli bilgi ve anlayışı içeren içerik kategorileri:

- Parasal işlemler,
- Finansal planlama ve yönetim,
- Risk ve ödül,
- Finansal manzara.

Süreç kategorileri ise bilişsel süreçlerle ilgilidir. Öğrencilerin alanla ilgili kavramları tanıma,uygulama ve çözüm üretebilme, analiz etme ve değerlendirme becerilirini açıklar. Bunlar:

- Finansal bilgiyi tanımlama,
- Bilgileri finansal bağlamda analiz etme,
- Finansal sorunları değerlendirme,
- Finansal bilgi ve anlayışı uygulayabilme.

Bağlam kategorileri ise kişiselden küresele kadar finansal bilgi,beceri ve anlayışı uygulanmasını ifade eder ve aşağıdaki gibidir:

- Eğitim,
- Aile ve ev,
- Kişisellik,
- Toplumsallık,

- Sosyal çevre,
- İş.

4.3. Finansal Okuryazarlık Öncülleri

4.3.1. Cinsiyet

Finansal okuryazarlık konusunda daha önce yürütülen çalışmaların neredeyse hepsinde cinsiyet değişkeni yer almıştır. Lusardı ve Tufano (2010), ifade ettiği üzere her üç sorudan birinde erkek katılımcıların doğru verme olasılığı daha yüksektir ve genç kadınlar ile yaşlı jenerasyon bireylerin finansal okuryazarlık seviyesinin diğer katılımcılarla kıyasla daha düşük olduğu, bazı kadın katılımcıların sorulan soruların bir kısmı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirten bulgular mevcuttur. Chen ve Volpe (1998) daha az iş deneyimi olan özellikle 30 yaş altı kadınlarda finansal okuryazarlık düzeyinde düşüklük gözlemlemişlerdir. Lusardi vd., (2010) erkeklerin finansal okuryazarlık düzeyinin kadınlardan daha yüksek olduğunu ancak bilişsel yeteneklerin geliştirilmesi ve eğitim aracılığıyla bunun geliştirilebileceğini kanıtlamıştırlar.

4.3.2. Yaş

Yaş değişkeni finansal okuryazarlık ölçümlerinde genel anlamda öğrenciler üzerine yapılan çalışmalarda daha çok kullanılmaktadır. Adeleke (2013), Amerika'da 100 üniversite öğrencisinin katıldığı bir anket çalışması yürütmüştür. Yapılan çalışmada cinsiyet ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmayıp, okulda geçirilen zaman ve katılımcıların yaşı arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Finansal okuryazarlık belli yaş gruplarına göre değişkenlik göstermektedir. İnsanlar yaşamlarının sonuna kadar finansal kararlar almak durumunda kalacaklardır. Özellikle yaşlılara yönelik dolandırıcılık vakalarındaki son yıllarda deneyimlenen artışlar göz önünde bulundurulduğunda finansal okuryazarlıkda yaş faktörünün dikkatle ele alınması gereken bir konu olduğu söylenebilir (Temizel ve Bayram, 2012: 76). Acaravcı ve Bediroğlu (2019), öğrencilerin finansal bilgi, tutum ve davranışlarını araştırmak ve finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmek amacıyla yürüttükleri çalışmada, 18 yaşından küçük olan katılımcıların % 50.01, 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların %51.07, 25-36 yaş aralığındaki katılımcıların, %49.40, 36 ve üstü yaştaki katılımcıların ise % 52 sorulan sorulara cevap verme durumu vardır. Baktığımızda ileriki yaşlarda katılımcıların daha başırılı oldukları söylenebilir.

4.3.3. Gelir Düzeyi

Finansal okuryazarlık çalışmalarında gelir düzeyi genel olarak hane toplam geliri olarak ele alınmıştır. Doğan (2018), kuşaklar arası finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde sosyal medya ve kitle iletişim araçlarının etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada, gelir durumu nispeten düşük olan katılımcıların, yüksel olan bireylere kıyasla finansal okuryazarlık düzeylerininde düşük olduğunu yaptığı analizler sonucu göstermiştir. Hane halkının finansal okuryazarlık seviyesinin saptanması, katılımcıların finansal okuryazarlık seviyesi ile demografik değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığını anlamak amacıyla, Güler (2015) yapmış olduğu çalışmada gelir düzeyine göre finansal okuryazarlık seviyelerinde farklılıklar olduğu sonucuna varmıştır. Kehiaian ve Williams (2012), iflas aşamasındaki borçlu bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri üzerine yürüttükleri çalışmada, yüksek gelir grubunda olan bireylerin daha çok finansal okuryazar oldukları, ve mevcut ve gelecek için daha az finansal kontrole sahip olanların ise daha düşük seviyede finansal okuryazarlığa sahip oldukları gözlemlenmiştir.

4.3.4. Eğitim Durumu

Eğitim durumu değişkeni bir çok çalışmada yer alan demografik değişkenlerden biridir. Koenen (2009), Almanya'da yürüttüğü çalışmasında eğitim düzeyi ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Jappelli vd., (2008), ifade ettiği üzere porföy çeşitliliğinin az olmasında önemli bir faktör olduğu düşünülen finansal okuryazarlık üzerine odaklandılar ve yapmış oldukları çalışmada, düşük eğitim seviyesine sahip olan katılımcıların finansal okuryazarlık konusunda daha eksik olduğunu göstermiştirler. Beal ve Delpachitra (2003), üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, finansal planlama, finansal pazarlar, temel finasal bilgiler hakkında uyguladıkları anket çalışmasında finansal okuryazarlık düzeyindeki düşüklüğün altını çizerek bu durumun lise ve önceki düzey eğitim aşamasında alınan eksik finansal eğitimden kaynaklandığını belirtmiştirler.

4.3.5. Medeni Hal

Ateş (2014), Türkiyede'ki yatırımcıların finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmek ve finansal okuryazarlık düzeyinin demografik değişkenler ile ilişkisi olup olmadığını belirlemek için yaptığı çalışmada evli bireylerin bekarlara göre daha yüksek okuryazarlığa sahip olduğunu ifade etmiştir (Temizel, Sayılır ve Sevim, 2012). Türk finansal tüketicilerin borçlanma davranışı üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan

çalışmada demografik değişkenlerin finansal okuryazarlık düzeyi ile ilişkisi olduğunu ifade etmiştir, evli kadınların bekar olanlara kıyasla daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyine ulaştığını göstermiştir. Volpe vd. (2002) finansal okuryazalık üzerine yapmış oldukları çalışmada, evli bireylerin daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesinde olduğunu belirtmiştirler. Taft vd. (2013), finansal refah, finansal kaygılar, finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürüttükleri çalışmada, evli bireylerin daha çok finansal okuryazar olduğu gözlemlenmiştir.

4.3.6. İş Tecrübesi

Literatür incelendiğinde iş deneyimi yüksek olan finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık görülmektedir. Bu çalışmalarda genellikle ileriki yaşlarda çalışma yaş grubuna dahil bireyler kullanılmıştır. Al -Tamimi ve Bin Kalli (2009), Birleşik Arap Emirlikleri'nde bireysel yatırımcıların finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeye yönelik yürüttükleri çalışmada, finans, bankacılık ve yatırım alanlarında çalışan kişilerin daha yüksek okuryazarlık düzeyine sahip olduklarını vurgulamıştırlar. Ansong ve Gyensare (2012), hem çalışan hem de eğitim gören öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini incelemek amaçlı yürüttükleri çalışmada, İş tecrübesi ile okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştirler.

4.4. Türkiye'de Finansal Okuryazarlık Çalışmaları

Ülkemizde finansal okuryazarlık üzerine geniş kapsamlı çalışmalar çok azdır. Ekonomik iş birliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) hem PISA (2012) hem de PISA (2015) çalışmalarında ülkemiz yer almamıştır. Türkiye 2015 yılında Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilatı'nın alt kuruluşu olarak çalışmalar yürüten Finansal Eğitim Uluslararası Ağı tarafından yürütülen, 2012 yılında Dünya Bankası ve SPK ortaklığında yapılan finansal yeterlilik çalışmalarında yer almıştır (Aydın, 2018: 16). 2012 yılında yapılan çalışmada Türkiye'de 12 bölgede, 40 il ve 142 ilçede; rassal örnekleme yöntemiyle seçilen 3009 kişiye uygulanmıştır. Araştırmada incelenen konular aşağıdaki gibidir:

- Bütce yönetimi ve borçlanma,
- Finansal okuryazarlık,
- Finansal planlama,
- Finansal ürün seçimi,
- Finansal tutum, davranış ve eğilimler,

- Katılımcıların sosyo-ekonomik durumu,
- Finansal bilgi edinimi ve ihtiyacı.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%84) basit finansal hesaplamalara doğru cevap verirken basit ve bileşik faiz gibi hesaplamalarda bu oran sırasıyla %36, % 26.1'e düştüğü gözlenmiştir. Gıda ve diğer zorunlu gereksinimlerin karşılandıktan sonraki tasarruf oranın beklenildiği gibi düşük çıktığı görülmüştür. Kırsal bölgelerde kentsel bölgelere nazaran tasarruf oranı, kentsel bölgelerde ise harcama oranının yüksek çıktığı gözlemlenmiştir. En yüksek tasarruf oranının % 15 oranla acil durumlardaki sağlık harcamalarını karşılamak üzere ayrıldığı arta kalan paranın mal ve yatırımlara aktarılma oranı ise %4.1 olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcıların % 78'i eline geçen parayı planlayarak kullandığını ifade etmiştir. Orta ve yüksek gelir sınıfı finansal ürünler arasından mevduat hesabı ve banka kredilerini kullandıklarını ifade etmiştirler. Ek olarak katılımcıların para konusunda bilgiye ulaşmada en çok banka, televizyon, internet ortamı ve devlet kurumlarını kullandıkları görülmüştür (SPK, 2012). Bu çalışma doğrultusunda 2014 yılında SPK tarafından, finansal ürün ve hizmetlerin tüm toplumda yaygınlaştırılması, finansal sistem dışındaki bireylerin sisteme sokulması, finansal ürün ve hizmetlerinin kalite ve kullanım yaygınlığının artması amacıyla, finansal erişim, finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planını hazırlamış ve bu alanda toplam 55 eylem belirlenmiştir. Eylemlerin hayata geçirilmesinde görev alacak kuruluşlarda belirlenmiştir (SPK, 2014: 2).

5. İNSAN DAVRANIŞLARINI TAHMİN ETME VE ANLAMA; DAVRANIŞ TEORİLERİ

5.1. Planlanmış Davranış Teorisi

Planlanmış davranış teorisi, gerekçeli eylem teorisinin bir devamı niteliğindedir. İlk olarak 1967'de Fishbein tarafından ortaya atıldı. Daha sonra 1970'de test edilmiş ve tanımlanmıştır. Teorinin amacı insan davranışını tahmin etmek ve anlamaktır. Bu teoriye göre bir kişinin davranışı niyetine göre belirlenir. Gerekçeli davranış teorisi mevcut teorilerin davranışı tahmin edememesinin neticesinde ortaya çıkmış daha sonra modeline algılanan kontrolü de ekledikten sonra teori planlanmış davranış teorisi olarak yeniden adlandırılmıştır (Xiao, 2008: 73). Bu teoriye göre davranış 3 kavram tarafından etkilenir; öznel norm, kişisel tutum, algılanan davranış kontrolü. Davranışın istem dışı yönlerini anlayabilmek için, planlanmış davranış teorisi geleneksel davranış modellerinde bulunmayan algılanan davranışsal kontrol değişkenini kullanmaktadır (Fishbein ve Ajzen, 1977).

Algılanan davranışsal kontrol, davranış gerçekleştirme sürecindeki zorluk derecesini tanımlar. Hem geçmişte yaşanan deneyimleri hem de gelecekte yaşanması beklenen engelleri temsil eder. Genel anlamda bir davranışı icra etmeye yönelik tutum ne kadar olumlu olursa, algılanan sosyal onay ne kadar çoksa, davranışın gerçekleşme performansı da o kadar kolay algılanır. Bu doğrultuda davranışın gerçekleşme olasılığı da o kadar yükselir (Ajzen, 1991: 182).

Planlanlanmış davranış teorisinin modeli Şekil 3'te sunulmuştur.

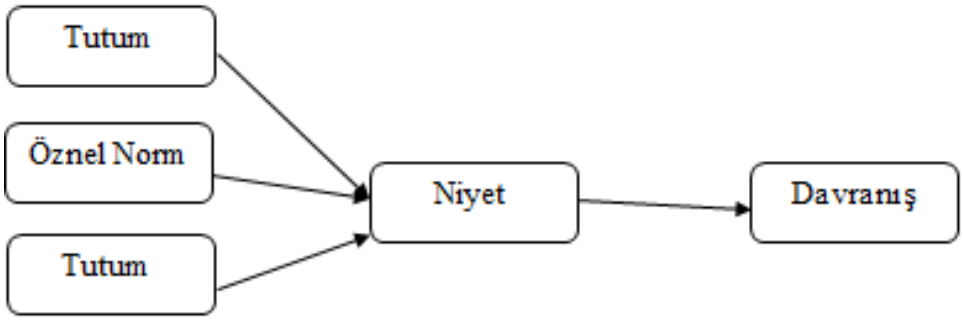

Şekil 3. Planlanmış davranış teorisi modeli

Planlanan davranış teorisinde gerçekleşecek davranışla alakalı dikkat çeken bilgilerin ve inançların bir bileşeni olduğu düşünülür. Bireyler herhangi bir davranış için

çok farklı inanç ve bilgiye sahip olabilirler, fakat bu farklı inançların çoğu zaman pek azı dikkate alınır. Bu az da olsa dikkate alınan inanç ve bilgiler gerçekleşecek davranışı oluşturur (Mercan, 2015: 5). Bu inanç türlerinin en belirginleri; davranışsal inanç, normatif inanç ve kontrol inancıdır.

5.2. Planlanmış Davranış Teorisinin Finansal Davranış Üzerine Uygulanması

Yatırım kararları, ipotek kullanımı, kredi danışmanlığı gibi finansal davranışlar üzerine planlanmış davranış teorisi uygulanmıştır. East (1993), yatırım kararlarını bir İngiliz tüketicilerden alınan verilerle araştırmak için planlı davranış teorisini uygulamıştır. Çalışmanın bulguları teoriyi desteklemiştir. Hisse senedi satın alma niyetinin akraba ve arkadaşlardan, fonlara kolay erişimden, başvuru çabasından ve yatırım güvenliğinin rasyonel sonuçlarından etkilendiği çalışmada görülmektedir. Bansal ve Taylor (2002), Mortgage kredisi kullanan bireylerden alınan verileri kullanarak PDT'yi uyguladılar. Algılanan kontrol ve niyet arasındaki, algılanan kontrol ve tutum arasındaki ve tutum ile öznel normlar arasındaki etkileşimlerin davranış niyetini önemli ölçüde etkilediği bulunmuştur. Xiao ve Wu (2006), çalışmalarında bir borç yönetim planı ortaya koyarken tüketici davranışıyla ilgili faktörleri incelediler. Davranışa ve algılanan kontrole yönelik tutumun gerçek davranışı etkilediğini ancak öznel normla ilişkisinin düşük düzede kaldığını ifade ettiler. Ayrıca hizmetten duyulan memnuniyetin de fiili davranışa etki ettiği görülmüştür. Doğan vd. (2015), yürüttükleri çalışmada öğretmen ve akademisyenlerin internet bankacılığı kullanımına ilişkin tutum ve davranışlarını etkileyen faktörleri incelemiştirler. Kişisel norm davranışa yönelik tutumu direkt etkilerken, davranışa yönelik niyeti dolaylı yönden etkilemektedir. Ayrıca çalışmadaki katılımcıların yakın çevrelerinden aldıkları olumlu geri dönüş ve önermeler katılımcıların internet bankacılığına karşı olumlu tutum sağladığı görülmüştür.

5.3. Transteorik Davranış Değişim Modeli

- Transteorik davranış değişikliği modeli (TTM) 1970'li yıllarda Prochaska ve meslektaşları tarafından geliştirilmiştir (Prochaska, 1979). İnsanların istenmeyen davranışlarını değiştirmelerine yardımcı olmak amacıyla ana psikolojik teorileri vurgulayarak bir model kurmuşturlar. Transteorik kavramı ise, teorileri uygulamalara dönüştürmek anlamına gelir ve modelin uygulamalı danışmanlık amacıyla oluşturulduğunu ifade eder (Xiao, 2008: 75). Model öncelikli olarak insanların sigara kullanımlarının azaltılması yönünde uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonra insanların sağlık seviyelerini yükseltmek amacıyla, fiziksel faaliyetler, aşırı beslenme kontrolü,

stres kontrolü, zararlı madde kullanım alışkanlığı gibi çeşitli sağlık davranışları üzerinde uygulanmış, insanların zararlı davranışlarını nasıl değiştirdiğine yönelik ortak bazı noktalar üzerinde durulmuştur (Özdemir ve Taşçı, 2013; Taş vd., 2016: 381). Prochaska ve Velicer (1997: 39), Şentürk (2020: 613)'e göre modelin sırasıyla aşamaları aşağıda sunulmuştur:

- Ön Düşünme: Bireylerin öngörebildikleri gelecekte bir davranış değişikliğine gitmeye meyilli olmadıkları görülür. Örneğin, sigara alışkanlığı olan bir bireyin farkında olması ancak fazla bir zararı olmadığını bildirmesi,
- Derin Düşünme: Bu aşamada bireyler henüz hareket aşamasına geçmemiştir ancak mevcut davranışlarında bir değişikliğe gitme düşüncelerine sahiptir,
- Hazırlık: Bireyin davranış değişikliği için harekete geçmesinden önceki aşamadır. Eylem için yöntem ve planlama yapar ve yakın gelecekte harekete geçeceğini ifade eder,
- Eylem: Bu aşamada bireyler son 6 ay içinde eylemi başlatmıştır,
- Sürdürme: Birey bu aşamada değiştirdiği davranışı koruma eğilimindedir ve davranışı değiştirmeye başladığından itibaren 6 aylık bir süre geçmiştir.

5.4. TTM'nin Finansal Davranış Uygulaması

TTM'nin finansal davranışa uygulanması, son 10 yıllık süreçte başlamıştır. Prochaska, DiClemente ve Norcross (1992) değişim aşamalarının transteorik modelini, finansal danışmanlık müşterilerindeki davranış değişikliklerini motive etmek için olası bir yaklaşım olarak sunmuştur. Her aşamaya uygun finansal danışmanlık teknikleri ve stratejileri, belirli müdahaleler, örnekler ve bir vaka çalışması ile birlikte modele entegre etmiştir. ABD tarım bakanlığı tasarrufları artırarak veya borçları azaltarak katılımcıların mali durumlarını iyileştirmeyi hedefleyen iş birliğini yaygınlaştırma programı olan Money 2000'e sponsor olmuştur. Bristow (1997), New Jersey ve New York'taki katılımcılar arasından 1998'de toplanan verilerle davranış değişikliği gösteren katılımcılar arasında belirli değişim süreçlerinin daha sık kullanıldığını göstermiştir. Ayrıca farklı çalışmacılar tüketicilerin istenmeyen kredi kartı borçlanma davranışlarını değiştirmelerine yardımcı olacak göstergeler elde etmek için kredi danışmanlığı ortamında TTM'yi kullanmıştırlar. Finansal hizmet sunan kurum ve profesyoneller TTM'yi kullanarak müşterilerinin hangi aşamada olduğunu belirleyebilir ve ardından müşterilere yardımcı olmak için farklı yaklaşımlar sunabilir. TTM'yi bir model olarak benimseyen finansal eğitimciler, bireylerin kredi kartı borçlarının, ekonomik psikolojik ve sosyal maliyetleri hakkında daha fazla bilinçlendirilmesi için yeterli bilgiyi

toplayabilirler (Newman vd., 2004: 68). Shockey ve Seiling (2013) ve Loibl, Hira (2007), TTM'yi ayrıca düşük gelirli tüketiciler için finansal eğitim programlarında ve kadınlara daha iyi yatırımcı olmaları konusunda yardımcı olmak için uygulamışlardır.

5.5. Finansal Davranış Eğilimleri

Bireylerin finansal piyasalarda yatırım kararı almalarında istatistiki veriler, ekonomik göstergeleri kullanmasının yanında yatırımcıların birtakım psikolojik ve davranışsal özelliklerinin de önemli rol oynadığı yapılan araştırmalarda görülmektedir. Bireylerin zihninde oluşan kısa yolların rasyonel karar alabilmelerinin önüne geçmesine sebep olmakta, bireylerin geçmiş zamandaki bilgilere daha çok güvenerek kendilerinin profesyonel bir yatırımcı olarak görmelerine sebep olmaktadır (Atak, 2020: 59). Bazı finansal davranış eğilimleri başlıklar halinde aşağıda sunulmuştur.

5.5.1. Aşırı Güven Eğilimi

Bireyin geçmiş tecrübe ve yaşanmışlıklarına yüksek düzeyde güven duymasının neticesinde oluşan eğilimi ifade eder. Bu eğilime sahip olan bireyler hayatlarında olumlu sonuçlanan finansal davranışların sebebini kendi bilgi birikimi ve yeteneklerine bağlarken olumsuz sonuçlanan davranışları ise dış sebeplere bağlarlar. Bu olay sonucunda bireyler kendi yanlışlarından ders almadıkları için ileride yapılacak yanlış kararlara sebep olabilirler (Cunningham, 2002: 18). Odean (1998)'e göre aşırı güven eğiliminin finansal piyasalara etkileri aşağıda sıralanmıştır:

- Bireylerin veya yatırımcıların aşırı güven eğilimi göstermesi sonucu finansal piyasalardaki işlem hacmi artar. Statman ve Thorley (2006) yapmış oldukları deneysel çalışmada bunu göstermiştirler.
- Pazar derinliğinin artmasına sebep olur.
- Aşırı güven eğilimi sergileyen bireylerin finansal davranışları piyasadaki oynaklığı artırır (Yürekli, 2019: 21).

5.5.2. Aşırı İyimserlik Eğilimi

Atılacak finansal adımların getireceği sonuçların her zaman olumlu olacağını düşünme durumu olarak ifade edilebilir. Bireysel yatırımcılar finansal süreçteki riskleri görmezden gelerek daha aşırı iyimser bir tavır sergilerler ve oluşacak sonuçların hem kendileri hem de piyasalar için olumlu sonuçlanacağını düşünürler. Finans alanında aşırı iyimserlik üzerine yapılan çalışmalara göz atıldığında aşırı iyimser olan bireysel yatırımcıların yaptıkları işlemlerin daime daha fazla kazanç sağladığı görülmektedir

(Hayta, 2014: 336). Gallup Araştırma Şirketi'nin (2001) ABD'deki bireysel yatırımcılar üzerinde yürüttüğü araştırmanın verilerine incelendiğinde, yatırımcılar gelecek on iki ayda borsanın getirisinin ortalama olarak %10.3 kendi portföylerinin getirilerinin de %11.7 olacağını tahmin etmişlerdir.

5.5.3. Muhafazakârlık Eğilimi

Bireylerin önceden elde ettikleri bilgilere sadık kalarak sonrada edindikleri bilgilere fazla değer vermeme durumu olarak ifade edilebilir. Yapılacak olan finansal yatırım tercihlerinde eski sahip olduğu bilgileri yenileyerek sabit kalmasıdır. Muhafazakârlık ya da tutuculuk eğiliminden oluşan bu eskiye güven hali, bilgilerin halka açılmasıyla biraz olsun azalma göstermektedir. Bireyler gün geçtikçe eski sahip olan bilgilerin yanında yenilerinin eklenmesi gerektiğinin farkına varırlar (Wilson, 1973: 40).

5.5.4. Pişmanlıktan Kaçınma

Bireylerin kazanç sağlayan yatırımların elden çıkarmaya daha eğilimli olması, kazanç getirmeyen ya da zarar ettiren finansal yatırımların elden çıkarmaya istekli olmama eğilimidir. Bu görüşe göre bireyler kazanç getirmeyen ya da değer kaybeden yatırımlarını daha çok elde tutarken kazanç sağladığı yatırımlarını daha ivedi şekilde elden çıkarırlar (Akin, 2009: 110). Pişmanlıktan kaçma eğilimi, bireyleri bir sürü davranışı psikolojisine sürükleyerek pişmanlık hissetmeye karşı dolaylı bir güvence sağlayan, saygı duyulan, tanınan, büyük ölçekli firmalara yönlendirir (Ceylan ve Korkmaz, 2000: 621).

5.5.5. Zihinsel Muhasebe

Büyük, küçük ve orta ölçekli işletmeler muhasebe sistemleri vardır. Tüm parasal işlemler bu muhasebe sistemi içerisinde kaydedilir ve raporlanır. Aynı şekilde bireylerinde kendi zihinsel muhasebe sistemleri mevcuttur. Zihinsel muhasebe, bireylerin verdikleri finansal kararlarla ilgili sonuçları nasıl değerlendirdikleri konusu ile ilgilenmektedir. Birbiri ile alakalı olmayan işlemlerin farklı zihinsel hesaplara kaydedilmesi ve zihinsel hesapların birbirinden ayrı olarak değerlendirmesi hatalı finansal kararlar alınmasına neden olmaktadır (Akin, 2009: 111). Düşük düzeyde bir yatırım portföyü meydana getirmek için çeşitli yatırımlar arasındaki ilişkiye bakmak gerekmektedir. Ancak bireyleri her yatırımı ayrı ayrı ele alır ve ayrı zihinsel

sınıflandırmaya tabi tuttukları için bu yatırımların değerlendirme sürecindeki etkileşimi göz ardı edilmektedir (Hayta, 2014: 338).

6. KAVRAMSAL BAĞLANTILAR

6.1. Finansal Bilgi ve Finansal Davranış Arasındaki İlişki

Finansal bilgi, literatürde iki farklı çerçevede yer alır. Birincisi makroekonomik alandaki finansal bilgiler; ikincisi ise mikro ekonomik alandaki finansal bilgiler oluşturmaktadır. Makroekonomik düzeydeki finansal bilgi, bir ekonominin geneline ilişkin cari açık, yıllık bütçe planları, toplam ve sektörel dış ticaret rakamları gibi ekonominin geneline ilişkin finansal bilgileri ifade etmektedir. Mikro ekonomik düzeyde finansal bilgi ise bir ekonomi içinde kâr amaçlı olsun veya olmasın faaliyet gösteren tüm işletmelerin ve hane halklarının ekonomik ve mali yapısını etkileyen ya da gelecekte etkilemesi muhtemel olayların öğrenildiği, araştırıldığı veya gözlem yolu ile elde edildiği metinler, tablolar, şekiller gibi bilgi aktarımını sağlayan çeşitli unsurların oluşturduğu gerçekler bütününü ifade etmiştir (Özdemir, 2011).

Finansal piyasalar günümüzde her geçen gün daha karmaşık hale gelmektedir ve bireylere daha fazla sorumluluk yüklenmektedir. Bu karmaşık durum göz önüne alındığında daha fazla finansal bilgi ve daha sağlıklı finansal davranışlar tüketicilerin finansal refahını iyileştirebilir ancak finansal bilgi davranış ve refah arasındaki bağlantılar çok net değildir. Finansal bilgi tek başına finansal refahın sağlanması için yeterli değildir sahip olunan finansal bilgi ışığında hareket edilmesi gerekmektedir. Örneğin iyi bir finansal bilgiye sahip bir kişi karlı bir yatırım olduğunun farkında ama harekete geçmiyorsa daha az bilgiye sahip birey aynı yatırımı gerçekleştirirse daha iyi bir finansal refah düzeyi bildirme olasılığı yüksektir. Ek olarak finansal bilgi ve davranış ilişkisini cinsiyet açısından inceleyen bazı araştırmalarda kadınların erkeklerden daha az finansal bilgiye sahip olduğu bulunmuştur bu durum yüksek kredi kartı faizi ödemek gibi olumsuz finansal davranışlar sergileme olasılıkları yüksektir. (Fonseca, Dias, 2010; Lusardı ve Tufano, 2009; Zissimopoulos, Karney ve Rauer, 2008).

Gerrans vd. (2014), çalışmalarında finansal bilginin finansal davranışın güçlü bir öngörücüsü olduğunu belirtmiş ve aynı zamanda finansal bilginin rolünün erkekler için kadınlardan daha önemli olduğunu vurgulamıştırlar. Erkekler için kadınlara kıyasla finansal bilgi, finansal davranış, tutum ve tatmin ile güçlü bir şekilde ilişkilidir.

6.2. Finansal Refah ve Sağlık Arasındaki İlişki

Birçok ülkede yapılan sosyolojik araştırma verileri göstermiştir ki genel refahın en güçlü belirleyicileri sağlık, ekonomik statü, iş gücü ve aile ilişkileridir. İnsanlar aile sahibi, mutlu olduğu bir işe sahip, toplum ilişkilerinde iyi ve ekonomik olarak kendilerini güvende hissediyorlarsa mutludurlar. O'Neill vd. (2005), çeşitli sağlık ve kişisel finans değişkenleri arasındaki ilişkileri belgelemek, finansal sorunların sağlıklarını etkilediğini algılayan tüketicilerin özelliklerini belirlemek ve sağlık ile kişisel finans arasındaki etkileşimlerin finansal olarak stresli tüketicilerin refahı üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmada finansal stres seviyesi ve algılanan sağlık seviyesi arasında negatif ilişki olduğunu keşfetmişlerdir. Düşük sağlık düzeyindeki katılımcılar yüksek finansal strese sahipken yüksek sağlık düzeyindekiler daha düşük finansal strese sahiptir. Sağlık ve ekonomik refah daha öncede belirtildiği gibi yaşamdaki mutluluğu ve gene refahı öngören önemli faktörlerdir. Bu nedenle bireylerin sağlıkları ve mali durumları, mali davranışları ve yaşam olayları hakkındaki algıları arasında ilişkiler olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Sağlık ve kişisel finansal problemler hem ayrı ayrı hem de birbirleriyle etkileşim halinde insanların hayatını etkilemektedir. Amerika'da yapılan sosyolojik araştırmalarda yüksek hane halkı borçları, düşük tasarruf oranları, diyabet, obezite gibi vakalarda büyük bir artış var. Bu durumlar göz önüne alındığında sadece finansal refahın fiziksel sağlığı etkilemediği aynı zamanda fiziksel sağlığın bireylerin finansal refahı üzerinde etkisi vardır. Murphy ve Topel (2010), kanser ve kalp hastalığı gibi ölümlerin oranlarını az da olsa düşürmek Amerika'lılara trilyonlarca doların geri dönmesini sağlayacaktır. Sadece obezitenin Amerika'da 117 milyar dolar tıbbi maliyete ve verimlilik kaybına neden olduğunu ifade etmiştirler.

Gelişmekte olan ülkelerde yetişkin ölüm oranı gelişmiş ülkelerdekinden 2 kat daha fazladır. Daha fakir bölgelerde (Sahra Altı Afrikası gibi) yetişkin ölüm oranı gelişmiş ülkeler ortalamasından 4 kat daha fazladır ve bu oran Latin Amerika ve Karayipler'de sırasıyla 2 ve 1.5 kat daha fazladır. Avrupa ve Orta Asya ise yetişkin ölüm oranı, planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçen Orta Asya ve Pasifik ülkelerinden daha iyi durumdadır. Bu geçiş, sosyal sistemin çökmesi ve GSYİH'nin düşmesi ile ilişkili olarak kalp hastalıkları, kazalar, şiddet, intiharlar ve ek olarak tüberküloz gibi rastlanma sıklığını yükseltmiştir (Schieber ve Maeda, 1999: 197 aktaran Tüylüoğlu ve Tekin, 2009).

6.3. Finansal Refah ve Mutluluk İlişkisi

Refah kavramının farklı coğrafi konumlarda ve farklı demografik özelliklere sahip bireyler arasında farklılık göstermesi ekonomistler açısından son yıllarda ilgi çekici hale gelmektedir ve inceleme alanları yaratmaktadır. Güzel (2018), çalışmasında bireylerin gelir düzeyinin ve bireyler arası gelir farklılıklarının mutluluk üzerine etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Kişilerin içsel ruhsal durumunu gösteren, refahın da içerdiği mutluluğu etkileyen birçok faktör bulunduğunu ifade etmiştir. Bunlar fiziksel ve ruhsal sağlık, gelir düzeyi, güven, kurumsal kalite, sosyal statü vb. olarak sayılabilir. Mutluluğa erişmede gelir düzeyi önemlidir. Her ne kadar ekonomik gücün tek başına mutluluk getirmesi beklenmese de yaşam standartlarını yükseltmede önemli bir araç olarak görülmektedir. Bireylerin gelir düzeyine bağlı olarak refah seviyelerinin belirli bir seviyeye kadar mutluluklarını değiştirdiğini belli bir yerden sonra mutluluk düzeyinin değişmediğini ifade etmiştir.

Finansal refah kavramının en önemli bileşenlerinden biri olan gelir düzeyi ile mutluluk arasındaki ilişki dikkat çekicidir. Bu konuda yapılmış birçok çalışma literatürde mevcuttur. Köksal ve Şahin (2015), çalışmasında gelir ve mutluluk arasındaki ilişkide gelir karşılaştırmasının etkisini Türkiye örneklemi üzerinde incelemeyi hedeflemiştirler ve araştırma sonucundaki bulgularda mutluluk üzerinde aylık hane halkı gelirinin ($B = 0.069$, $p < 0.01$) ve diğer kişilere göre bireyin genel refah düzeyinin pozitif yönde etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, aylık hane halkı geliri ve algılanan refah düzeyi arttıkça bireylerin mutluluk düzeyleri de yükselmektedir. Ayrıca, bu iki değişkenin mutluluk üzerindeki çarpımsal etkisinin anlamlı olduğu sonucuna varmışlardır.

Kahneman ve Deaton (2010), mutluluğun sahip olunan para miktarıyla ilişkili olup olmadığını dört yüz elli bin Amerikan vatandaşı üzerinden araştırmışlardır. Sonuçlar, duygusal olarak mutlu olmanın geliri arttırdığını ve bu mutluluğun 75000 dolar eşik değerine kadar sürdüğünü, bu değerin üzerindeki gelirin mutluluğu eskisi kadar değiştirmediğini ifade etmiştirler. Ek olarak, düşük gelirin hastalık, yalnız kalma arzusu, boşanma gibi durumlara sebep olabileceği tespit edilmiştir (Öndes, Kızılgöl, 2020: 81). Finansal tatmin düzeyinin mutluluk üzerinde etkisi olduğunu gösteren çalışmaların yanında mutluluğunda ekonomik durumu etkileyebileceği görülmüş çalışmalar da vardır. Üniversiteye girdiklerinde daha yüksek mutluluk ya da neşe seviyesine sahip bireylerin ilerleyen yıllarda daha yüksek gelir düzeyine ve daha yüksek düzeyde iş tatminine ulaştıkları ve daha az mutlu ya da neşeli olan bireylere kıyasla işsiz kalma olasılıklarının düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak mutluluk gelir düzeyi

üzerinde pozitif bir etkiye sahip olsa da çok büyük bir etkiden söz etmek mümkün değildir. Mevcut gelir mutluluk oranlarından daha düşük oranda artış göstermektedir (Diener vd., 2002: 135). Guven (2012), çalışmasında Almanya ve Hollanda hane halkı panelinden elde ettiği verilerle mutluluğun tasarruf ve tüketim davranışı üzerindeki etkisini araştırmış çıkan sonuçlara göre daha mutlu bireylerin daha yüksek tasarruf davranışı sergilediği daha az tüketim yaptığı ve daha düşük bir marjinal tüketim eğilimine sahip olduğu görülmüştür.

6.4. Finansal Refah ve Aile Kavramı İlişkisi

2007 yılında Amerika'da başlayan ve küresel bir finansal krize dönüşen gelir ve istihdam üreten mekanizmaları riske attı ve ailelerin borçlarında ve servetlerinde önemli keskin değişiklikler meydana geldi. 2020 yılına geldiğimizde tüm dünyaya yayılan covid-19 salgını sebebiyle bireyler ve aileler tekrar derinleşen bir ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Beş Avrupa ülkesinden gelen verileri analiz eden Deidda (2015), sağlık, eğitim, yiyecek ve giyime para harcamasını önlemek gibi barınma ihtiyaçlarının ekonomik zorluklarla ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu gibi çalışmalardan elde edilen bulgular, birçok ailenin finansal istikrarsızlık döneminde finansal şoklara karşı savunmasız olduğunu öne sürmek için birleşiyor. Yaşam koşullarındaki değişiklikler, hane halklarını, temel ihtiyaçların karşılanmasındaki güçlükten iflasın doldurulmasına kadar değişen ekonomik zorluklar yaşama riskiyle kolayca karşı karşıya bırakabilir.

Finansal karar alma davranışları ve bu davranışların sonuçları aileler için son yıllarda çok önemli bir konu haline gelmiştir. Eskiye kıyasla günümüzde yatırım ve tasarruf kararlarının işveren veya hükümetlerden ziyade bireylere düştüğü gerçeği göz ardı edilemez. Eski dönemlerde mali karar verme rolü genel anlamda aile lideri olarak görülen baba figüründeydi ancak dünyada artan kadın istihdamı neticesinde bugün hem kadınlar hem de erkekler ailede finansal kararlar almak zorunda kalabiliyor. Evli olmayan bireylerle karşılaştırıldığında, evli olanlar daha yüksek ortalama servet birikimine sahip olduklarını ifade etmiştirler (Sandefur ve Tienda, 1988). Bu konu ile ilgili önemli etkenlerden biri ölçek ekonomileri olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü evli bireyler daha düşük harcamalarla daha fazla tüketim elde edebilirler. Ayrıca geçmişte evlilik sorunları yaşayan hem erkek hem de kadınlarda evliliği sorunsuz geçen ve boşanmadan devam eden çiftlere göre daha düşük mali refah durumu gözlemlenmesi mümkündür.

Penn (2011), ifade ettiği üzere evdeki çocuk sayısı bazen finansal refahı etkileyen bir faktör olarak göz ardı edilir. Çalışmasında evde çocukları olan hanelerin, çocuğu

olmayan benzer hanelere göre daha düşük bir finansal refah seviyesi bildirdiklerini göstermektedir. Elbette, ebeveynler çocuk yetiştirmekten büyük bir memnuniyet duyar. Çocuk yetiştirmek şüphesiz ebeveynlerin genel refahını artırır ancak tamamen finansal bir mesele olarak, çocuk yetiştirmek büyük bir sorumluluktur.

Evli olmayan kadınların evli kadınlara kıyasla büyük servet farklılıklarının ortaya çıkmasında finansal okuryazarlıktaki farklılıklar ve üniversite eğitimi gibi faktörler etkili olmaktadır. Karney vd. (2009), çalışmasında finansal okuryazarlığın boşanmış bireyler için en düşük seviyede olduğunu ifade etmiştir. Hiç evlenmemiş kadınların boşanmış olanlara kıyasla daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyi belirttiğini ifade etti, bu durum daha önce evli kadınların evli iken karmaşık finansal kararları anlamaya yatırım yapmamış olabileceğinden kaynaklanmaktır. Kadınlar ayrıca yemek pişirme ve çocuk bakımı gibi faaliyetlere daha fazla zaman ayırdığı için gerçek ücretlerinde bir düşüş yaşanmaktadır.

6.5. Finansal Refah Cinsiyetçi Yaklaşım

Erkekler ve kadınlar finansal eğitim ve bilgiye ulaşabilme, maddi kazanç, gelecek yaşam beklentisi gibi demografik ve ekonomik düzeyde birçok konuda farklılık gösterirler. Örneğin tüm yaş gruplarında kadınlar erkeklerden daha az istihdam edilir ve daha düşük maddi kazanç edinirler. Cinsiyet bazında finansal refah farklılıkları daha çok evli ve bekâr olarak ayrım yapıldığında daha çok netlik kazanmaktadır. Evli kadınlar finansal yeteneklerini evli erkeklerden daha düşük olarak değerlendirirler ancak evli olmayan kadınlar tam tersidir. Bu durumun en büyük nedeni ise ailede bireyler arasında farklı roller paylaşılmasıdır. Daha çok finansal roller geleneksel ailelerde erkeklere düşmektedir (Theodos, 2014: 2).

Bunlara ek olarak evli olmayan ve çocuk sahibi olan kadınların evli veya bekâr erkeklere göre daha fazla maddi zorluk çekme ihtimali yüksektir. Çünkü hem çocukların giderleri hem de diğer maddi zorluklarla yaşamlarını idame ettirmek zorundadırlar. Yapılan çalışmalar ortaya koymuştur ki finansal anlamda kadınlar erkeklerden daha fazla riskten kaçınmaktadır. Genel anlamda kadınlar finansal bilgi kapasitesi konusunda erkeklerden daha eksik donanıma sahiptirler. Daha yüksek finansal kapasiteye sahip olsalar bile daha finansal karar alma aşamasında erkelere nazaran daha çekingen davranmaktadırlar. Lusardı (2010), Almanya'da finansal okuryazarlık üzerine yürüttüğü çalışmasında kadınlar arasında temel finansal kavramların çok fazla bilinmediği sonucuna varmıştır. Ayrıca bu durum eğitim derecesi ve istihdam alanının dışında kalma durumlarıyla aynı doğrultuda desteklenmiştir. Yapmış olduğu anket çalışmasında

katılımcılardan erkeklerin % 60'ı tüm soruları doğru cevaplarken, kadın katılımcıların ise % 47'si cevaplayabilmiş ve büyük çoğunluğu bilmiyorum seçeneklerine yönelmiştir.

Türkiye'de TÜİK hane halkı işgücü araştırma sonuçlarına göre 2018'yılında 15 yaş üzeri istihdam oranı % 47.4'tür. Bu oranın % 29.4'ü kadınları temsil ederken, % 65.7'si erkekleri temsil etmektedir. Bir başka kıyaslama ise cinsiyete dayalı ücret farkı, kadın ve erkek arasındaki ücret farkının erkek ücreti içindeki yüzdesi anlamına gelmektedir. Kazanç yapısı araştırması sonuçlarına göre cinsiyete dayalı ücret farkı toplamda ve tüm eğitim düzeylerinde erkek çalışan bireylerin lehinedir. Cinsiyet ve eğitime dayalı kazanç yapısı grafiği Şekil 4'te sunulmuştur (TÜİK, 2020: 3).

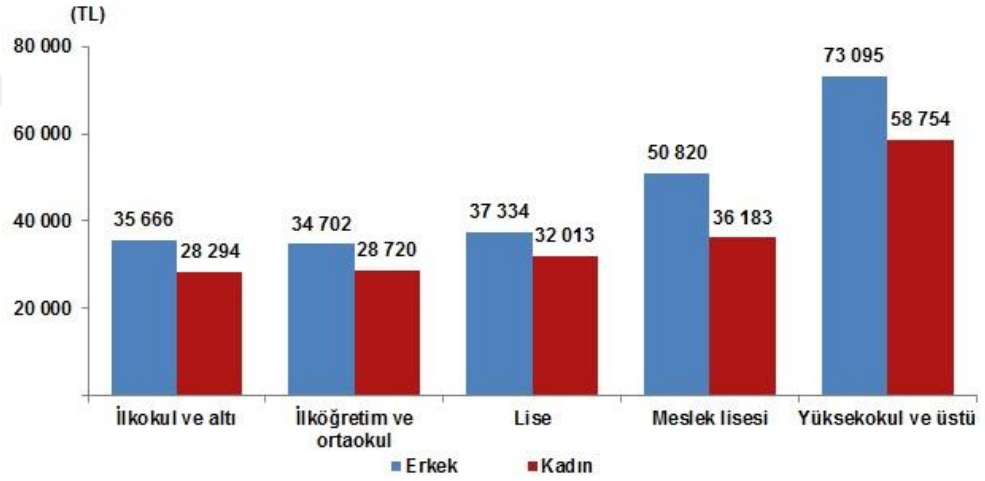

Şekil 4. TÜİK, kazanç yapısı araştırması

Şekil 4'te görüldüğü üzere 15 yaş üzeri cinsiyete dayalı gelir düzeyinde ülkemizde belirgin farklar göze çarpmaktadır. Bu oranlar cinsiyet bazında finansal refah düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadıkları konusunda yeni araştırmalar yapılmasının faydalı olacağı düşünülebilir.

6.6. Finansal Refah ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla İlişkisi

GSYH dünyada bütün ülkeler tarafından sosyal ve ekonomik refahın bir ölçütü olarak kullanılmıştır. Temel problemin zorunlu geçim ihtiyaçlarının karşılanması olduğu ülkelerde dikkate değer bir anlama sahip olabilir. Örneğin kalkınma sürecinin ilk aşamalarında (Brugnoli, 2009: 7). Ancak gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerde hem sosyal hem de kişisel değerlendirmeler gibi sübjektif ölçümler GSYH ile kıyasla daha önemli hale gelmektedir. GSYH istatistikleri mevcut ekonomik faaliyetleri rakamsal düzeyde ölçer ancak servet değişimini, uluslararası gelir akışlarını, hane halkı hizmet üretimini, doğal çevre tahribatını, sosyal ilişkilerin düzeyini, finansal güvenlik

gibi refahın birçok öncülünü göz ardı etmektedir. Suç oranlarındaki artış, çevresel zararlar, savunma ve onarım harcamaları gibi etmenler GSYH'yi artırır (Fleurbaey, 2009: 1029). Bu yüzden sosyal ve ekonomik refahın göstergelerinin daha iyi bir şekilde oluşturulması bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Sexton (2017), ekonomik refahı ölçmek için GSYH'nin tam manasıyla yeterli olduğu konusunun tartışılması gerektiğini ifade etmiş ve eğitim, sağlık, çevresel kalite ve birçok refah faktörünün dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Brugnoli (2009), GSYH'nin refah göstergesi olarak eksik yönlerini şöyle özetlemiştir:

- GSYH, ev işleri ve hayır işleri gibi ekonomik refaha katkıda bulunan piyasa dışı faaliyetler ve boş zaman değerinin hariç tutarak bir ölçüm değeri elde eder.
- GSYH, refahı artıran faaliyetler ile pozitif bir refah ifade etmeyen faaliyetler arasında ayrım yapmadan ölçüm yapılan tüm hareketleri pozitif olarak algılar.
- Toplu bir ölçüm istatistiği sağlar ve kaynaklar arasında ayrım yapmaz.
- Hem üretimdeki sosyal ve çevresel dışsallıkları hem de ekonomideki servet stoğunu hesaplamaz.

6.7. Finansal Refah ve Ülke Gelişmişlik Düzeyi Arasındaki İlişki

Dünyada gelişme düzeyi yüksek olan ülkelerde hayatını sürdüren insanlar gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelerde yaşayan insanlara nazaran çoğu zaman daha mutludurlar. Çünkü temel gıda, sağlık, eğitim temiz içme suyu gibi temel gereksinimlerin karşılanması ve bireylerin ihtiyaçlara ulaşması daha kolaydır. Bir ülkede toplumunun gelir düzeyinin artması ihtiyaçlarının karşılaması açısından fayda sağlar ve bireylerin refah düzeyini etkileyeceği söylenebilir (Çiftçi, 2020: 42). Bireyin kendi içsel hedeflerine yönelmesi refah seviyesinde bir artışa sebep olurken, gelir seviyesi, şöhret, imaj, zenginlik gibi dışsal hedeflere kilitlenmek refahda daha az bir artışa sebep olur ya da hiç olmaz. Yapılan çalışmaların birçoğu genel anlamda para ile refah düzeyi arasındaki ilişkinin çok düşük olduğunu göstermiştir. İktisat ve mutluluk ilişkisinin bir araya getirildiği ilk çalışma olarak kabul edilen Richard Easterlin tarafında 1974 yılında yayınlanan "Does economic Growth Improve the Human Lot?" makalesi aynı zamanda easterlin paradoksu olarak bilinen çalışmada 2. dünya savaşından sonra yapılan para – mutluluk ilişkisi araştırmalarında kullanılan anketleri birleştirerek yapılmış çalışmada, "toplumun varlıklı üyeleri daha mı mutlu?", "gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülke bireyleri daha mı mutlu?" gibi sorulara cevap aranmak istenmiştir. Easterlin'e göre para durumu belirli bir seviyeye göre mutluluk düzeyinde bir gelişmeye neden olurken belli bir noktadan sonra aralarındaki ilişki

giderek zayıflamaktadır. Araştırmanın bir bölümünde, Amerikan Kamuoyu Araştırması Verileri'ni kullanarak farklı dönemlerde elde edilen gelir ile mutluluk kıyaslamasını ABD'nin 1946-1970 yıllarını içine alan bir analiz yapmış ve 1946 yılından 1953 yılına kadar çok mutlu olan bireylerin oranı %39'dan %53'e çıkmıştır ancak bu tarihten sonra oran düşmeye devam etmiş ve 1970 senesinde %43 olarak saptanmıştır. Buradan dönemler arası gelir düzeylerinde bir artış yaşansa bile mutluluk seviyesinde aynı oranda bir artıştan söz edilemeyeceği çıkarılabilir (Easterlin, 1974: 100).

7. FİNANSAL REFAHIN DOĞRUDAN ÖLÇÜLMESİ ve İNCELENMESİ

Finney ve Kempson (2017), ifade ettiği üzere davranışlar ve finansal refah arasındaki bağlantıları inceleyen bazı nicel ve nitel çalışmalarda ortak olarak gözlemlenen 3 önemli davranış eğilimi vardır bunlar:

- Olanakların ötesinde yaşama eğilimi,
- Günlük yaşam giderleri için riskli borçlanma veya kredi kullanımı,
- Gelecek için planlama ve tasarruf eğilimi.

Finansal refah ve davranışlar (finansal kapasite), bilgi ve beceriler (finansal okuryazarlık) ve kişilik özellikleri arasındaki potansiyel bağlantıların en sistematik çalışması, Tüketici Finansal Koruma Bürosu (2015) tarafından gerçekleştirilen nitel araştırmadır. Hem tüketicilerle hem de finansal uygulayıcılarla yapılan görüşmeler neticesinde bazı davranışların finansal refahı doğrudan etkilediği konusunda net bir fikir birliği ortaya çıkmıştır.

- Disiplinli harcama,
- Temel harcamalara öncelik verme,
- İmkânlar dâhilinde yaşama ve temel harcamalar için borç almama,
- Aktif tasarruf,
- Beklenmeyen giderler ve gelir düşüşü için planlama (emeklilik sonrası),
- Harcamaları gelire göre planlama,
- Finansal bir karar almadan önce bilgi toplamak,
- Satın almak için bir ürün seçmeden önceden bilgi toplamak.

Psikolojik faktörlerde finansal refahı etkileyip etkilemediği gözlemlenmiş ancak finansal refahı doğrudan etkilediğine dair net bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Bütün bunlara ek olarak katılımcılar finansal refahın bireyin kontrolü dışında kalan sosyal ve özellikle ekonomik ve çevresel faktörler tarafından etkilendiğine dair önemli cevaplar sunmuşturlar. Düşük gelirle yaşayan bir birey finansal açıdan doğru ve yetenek gerektiren davranışlar sergilemesine rağmen yüksek seviyede bir finansal refaha sahip olmayabilir. Çevresindeki insanlar tarafından kendisine yüklenen mali taleplerin ne ölçüde olduğu veya ne düzeyde çevresindekilerden yardım talep edeceği önem arz eden bir başka etkendir.

8. FİNANSAL REFAHIN DOLAYLI OLARAK ÖLÇÜLMESİ ve İNCELENMESİ

Tüketici Mali Koruma Bürosu tarafından yürütülen nitel araştırma hem tüketicilerin hem de uygulayıcıların, davranışların potansiyel bir etkileyicisi olarak belirli gerçeklerin bilgisinden ziyade bir şeyleri nasıl yapılacağını bilmenin öneminden bahsetmiştir ve bilgi ve davranış arasındaki bağlantının kişilik özelliklerine aracılık ettiği düşünülüyordu (Finney ve Kempson 2017: 24). Bilgiyi ele alırsak, önceki araştırmanın bulguları, en iyi ihtimalle, finansal bilgi ve becerilerin çeşitli davranışları belirlemede oynadığı rol ve bulunan etkiler küçük olma eğilimindedir ancak bu çok net değildir çünkü bilgi ve beceri kavramının alt boyutları çok çeşitlidir.

9. PANDEMİ SÜRECİ

9.1. Pandemi Kavramı

Pandemi kavramı birden fazla ülkede veya kıtada çok geniş alanlara yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isimdir. Dünyada eş zamanlı olarak kitleler halinde insanları etkilemesi ve aynı zamanda bulaşıcı da olması gereken bir hastalıktır. WHO'nun tanımlamasına göre bir hastalığın pandemi olarak isimlendirilebilmesi için 3 şartı sağlaması gerekmektedir, bunlar; nüfusun daha önce maruz kalmadığı bir hastalığın olması, insanlara bulaşan bu hastalığın ölümcül bir hastalığa yol açması ve insanlar arasında çok kolay ve hızlı bir şekilde yayılmasıdır.

Pandemi süreci yaşayan ülkelerde salgının bulaşıcılık seviyesi, insanların hastalığa karşı direnci, insanların birbirleriyle etkileşimi ve doğa şartları o ülkenin gelişmişlik durumuna göre çeşitli etkilere yol açabilir. Hem ülkenin yönetiminde zorluklara hem de ülkede yaşayan bireyler üzerinde normalin dışında etkilere sebep olabilir. Ülke ekonomisinde de önemli sonuçlara sebep olacağı gibi eğitim ve çalışma hayatında da birçok aksamalara sebep olduğu söylenebilir (Kalkan, 2020: 4).

9.2. Covid-19 Süreci ve Finansal Etkileri

İnsanlık tarihi boyunca binlerce hatta milyonlarca insanın yaşamına mal olan farklı türlerde SARS, kuş gribi, domuz gribi gibi salgın hastalıklar meydana gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 'Salgın Hastalıkların Yönetimi' raporunda yeni bir tür salgın hastalığının meydana gelme riskinin yüksek olduğunu sadece zamanının bilinemediğini belirtmiştir (Alaeddinoğlu, Rol: 234). İlk defa Çin'in Wuhan kentinde yerel bir hayvan pazarından yayılmaya başladığı düşünülen Aralık 2019'da tespit edilmesiyle 2022 yılı Ocak ayına kadar 300 milyondan fazla insana bulaşmıştır ve Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 5 milyondan fazla insanın ölümüne sebep olmuştur (DSÖ). Pandemi süreci patlak verdiğinde ilaç veya aşı üretimi yapılamadığı için sosyal mesafe kuralları koyuldu ve salgının hızla artmasıyla birçok işletme ve üretim birimleri kapatılmak zorunda kalmıştır. Eğitim ve öğretime uzun bir ara verildi. Ülkeler seyahat kısıtlaması getirdiler, tüm bunların beraberinde küresel bir ekonomik durgunluk meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) risk merkezinin aylık yayınladığı raporda, TBB üyesi kuruluşlar tarafından kullandırılan krediler 2021 Ekim ayında bir önceki yılın

Ekim ayına göre %17 artarak 995 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ayrıca bireysel kredi kullanan kişi sayısı 800 bin kişi artmış 34.7 milyon kişi olmuştur. Salgının getirdiği ekonomik daralma işsizliği beraberinde getirdiği için birçok insan kredi ve kredi kartı kullanımı artırmak zorunda kalmıştır ve finansal refah düzeylerinde bozulmalar meydana gelmiş olması olasıdır. Bu süreçte Türkiye'de alınmış bazı önlemler aşağıdaki gibidir:

- Muhtasar, KDV ve prim ödemeleri ertelenmesi,
- Asgari ücret desteği,
- Kısa çalışma ödeneği,
- Esnek ve uzaktan çalışma,
- Yaklaşık 2 milyon aileye nakdi yardım,
- Kredi destek paketleri,
- Firmaların kurumsal kart limitleri artırıldı, uygun vadeli kredi imkânı.

Ülkemizde covid-19 salgının ilk vakaları görülmeye başladığında alınan ilk önlemler insanların ve ürünlerin hareketinin kısıtlı düzeye indirilmesidir. Bu durum dünya genelinde üretim aksamalarına yol açmış ve ekonomik durağanlığı beraberinde getirmiştir. Kriz, üretim, turizm, sanayi, hizmet sektörü, ithalat, ihracat ve işgücünü olumsuz etkilemiştir. Covid-19 salgınının, geçici olarak işten çıkarılan veya bakım sorumlulukları için ücretsiz izin almak zorunda olan bireylerin gelir durumları üzerinde yıkıcı etkileri olmuştur. Ekonomik döngüdeki azalmanın birçok işletme, daha çok küçük işletmeler ve serbest meslek sahipleri açısından işletmelerin faaliyetlerinin durdurulması, müşteri sayısında önemli ölçüde azalmanın ortaya çıkması, sözleşmelerin feshedilmesi, tedarik zincirlerinde oluşan sorunlar gibi ağır sonuçlara yol açmıştır. Üstelik bu işletmeler, iş yeri kiralama, kamu hizmeti faturaları, ücret maliyetleri vb. Düzenli harcamalara devam etmektedir (Özcan, 2021: 368). 2021 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisinde büyüme oranlarında düşüş yaşanmış, kişi başına düşen gelir seviyesi azalmış, GSMH azaldı ve yüksek enflasyon hissedilmeye başlanmıştır.

10. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Makroekonomik yapıları etkileyen söz konusu küresel gelişmeler; işsizlik ve finansal stres gibi olguların bireyler üzerindeki baskısının artışını da beraberinde getirerek, finansal planlamayı firmalar kadar bireyler için de önemli bir konu haline getirmiştir. Dolayısıyla, günümüz literatürüne finansal okuryazarlık ve finansal refah gibi kavramların girdiği görülmüştür (Düger, Özyaşar, 2015: 3). Vuren vd., (2018) çalışmalarında finansal müdahale sayesinde, finansal refah, verimlilik ve işe devamsızlık arasında anlamlı dolaylı ilişkiler olup olmadığını araştırmak için değişken analizi yapmıştır ve finansal müdahale, finansal refah ve devamsızlık arasında negatif yönlü ilişki, finansal refah ve verimlilik arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmıştırlar. Dunn, vd. (2012), çalışmasında geniş yelpazesi ve sonuçlarının önemi nedeniyle, finansal refahı dikkate almak ve yönetmenin önemli olduğunu, farklı düzeylerde ve farklı paydaşlar için önemli sonuçları içerdiğini belirtmiştir; yani bireysel, kolektif, örgütsel ve toplumsal düzeyler. Bireysel veya kolektif düzeyde, finansal refah yaşam kalitesini, başarıyı, mutluluğu, genel refahı, ruh sağlığını ve ilişki kalitesini olumlu yönde etkileyebileceğini ifade etmiştir. Brüggen vd. (2017), çalışmasında büyük bir grup insan aynı zamanda mali sorunlarla karşılaştığında, toplumsal bir sorun yarattığını ifade eder. Tam tersine, eğer büyük insan grupları finansal refah yaşıyorlarsa, daha fazla tüketirler ve sosyal desteğe daha az güvenirler buda olumlu refah etkileri yaratır. Finansal refah çevreleyen bağlamı oluşturan çok çeşitli faktörlerden de etkilenebilir bunlar önemlidir. Bu faktörler dinamiktir ve zaman içinde değişebilir ayrıca bu göreceli önem ve etki kültürel olarak ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir.

Joo ve Grable (2004), finansal tatmini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik bir çalışma yürütmüştür. Anket sonuçları eğitim seviyesi, finansal okuryazarlık, risk, finansal yetenek, finansal aktivite ve finansal baskıların finansal memnuniyet üzerinde doğrudan etkisi olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, yüksek bilgi ve finansal becerilerde, finansal davranışların güçlendirilmesinin daha yüksek finansal memnuniyet düzeylerine yol açtığını ve finansal risk tolerans düzeyinin ve finansal baskıların finansal memnuniyet ile negatif bir ilişkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Fu (2020), çalışmasında tüketicilerin mali refahını ölçmek ve öngörücülerinin sistematik bir analizini sağlamak için gelişmekte olan ve gelişmiş 11 ekonomiden ulusal olarak temsili anket verilerinden yararlanarak finansal refahın önemli bir kısmının,

bireyin finansal kapasitesi ve finansal sistemleriyle düşük oranda ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Ancak istihdamla ilgili bireysel ve bağlamsal düzeydeki özelliklerin sezgisel olarak finansal refahı yüksek oranda öngördüğü ifade etmiştir ve bu da istihdam yaratma ve elde tutmayı teşvik eden makroekonomik politikaların genel öneminin altını çizmektedir. Downing (2016), haciz olaylarından dolayı finansal sorun yaşayan bireylerin durumunu incelemek üzere yapmış olduğu çalışmada, finansal refah seviyesi bozulan bireylerin anksiyete ve şiddetli davranışlar gibi zayıf psikolojik ve davranışsal göstergeler sergilediğini ifade etmiştir. Finansal refahla ilişkili olan bireyin finansal uygulamalara olan yakınlığı kısmen finansal sosyalleşme yoluyla kurulur, çocuklar ebeveynlerinden ve çevrelerindeki diğer büyüklerden finansal uygulamaları öğrenirler ve bu finansal tecrübenin nesiller boyu aktırıldığı öngörülmektedir (Cooper ve Steward, 2013: 3). Özer ve Kutbay (2017), tüketicilerin, materyalizm, hedonik tüketim, bütçeleme, özbenlik, statü tüketimi seviyelerinin kompulsif satın almaya etkilerinin bununda finansal refah ile ilişkisini incelemek üzere yürüttükleri çalışmada kompülsif satın alma eyleminin finansal refah ile negatif yönde ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

11. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde çalışmanın ana kütlesi, örneklemi, araştırmanın amacı, kapsamı ve önemi çalışmada kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler yer alacaktır.

11.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın ana kütlesini Gümüşhane merkez ilçesinde farklı mahallelerde yaşayan, aktif çalışma hayatının içerisinde yer alan bireyler oluşturmaktadır. Çalışmaya dâhil edilen bireylerin yaşadığı mahalleler aşağıda verilecektir. Araştırmanın temel amacı Gümüşhane merkez ilçesinde çalışmaya dâhil edilen 13 farklı mahallede yaşayan bireylerin finansal refah, finansal okuryazarlık, finansal erişim durumlarını incelemek, mahalleler arasında bir fark olup olmadığını ortaya koymak, kavramların birbiriyle ilişkilerini kavramak ve Covid-19 pandemisinin bireylerin finansal refahında bir fark yaratıp yaratmadığını ortaya çıkarmaktır. 590 kişiden toplanan veriler "Geoda" programı yardımıyla haritalandırıp çalışmaya dâhil edilen mahalleler arasındaki değer ortalamaları farklarını gözlemlemek amacıyla mekânsal analiz yapılmıştır.

11.2. Ana Kütle ve Örneklem

Çalışmanın ana kütlesini Gümüşhane merkezde yaşayıp aktif çalışan, sabit bir gelire sahip olan bireyler oluşturmaktadır. Gümüşhane'de nüfusun düşük olması aynı zamanda pandemi koşullarının etkisi sebebiyle katılımcı bulmakta yaşanacak sorunlar sebebiyle çalışmaya dâhil edilmeyen 7 mahalle bulunmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen mahalleler aşağıda Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Çalışmaya dâhil edilen mahalleler

Akçakale	Karaer	Çamlıca	Özcan	Hasanbey
İnönü	Canca	Oltanbey	Hacıemin	
Bağlarbaşı	Karşıyaka	Eskibağlar	Yeni	

11.3. Ölçekler

Çalışmanın bu bölümünde kullanılan ölçekler hakkında bilgi verilecektir. Ölçeklerin hangi sebeplerle tercih edildiği, detaylarıyla açıklanacaktır.

11.3.1. Finansal Refah Ölçeği

Çalışmada kullanılan ölçekler oluşturulurken finansal refah kısmında Prawitz vd. (2006) tarafından geliştirilen, literatürde kabul görmüş finansal refah çalışmalarının birçoğunda kullanılan "Financial Distress/Financial Well-Being Scale" ölçeği kullanılmıştır. Ölçek soruları türkçeye uyarlanarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Bireylerin parasal açıdan sorun yaşayıp yaşamadıkları, stresli hissedip hissetmedikleri hakkında fikir sahibi olmak hedeflenmiştir. Literatürde çeşitli kullanımları olduğu için bizim çalışmamızda ölçeğin ismi finansal refah ölçeği olarak kullanılacaktır. Prawitz vd. (2006) tarafından geliştirilen ölçekte 10'lu likert tipi kullanılmıştır. Bu çalışmada 5'li likert şeklinde uygulanmıştır. Sırasıyla olumsuz seçenekten olumlu seçeneğe 1'den 5'e seçenekler sıralanmıştır. Toplanan verilerin ortalama değerleri alınarak farklı mahallelerde yaşayan bireylerin finansal refah düzeyleri haritalandırılarak incelenmek hedeflenmiştir.

11.3.2. Finansal Okuryazarlık Ölçeği

Bireylerin finansal okuryazarlık seviyesini ölçmek amacıyla yaygın bir ölçek bulunmamaktadır. Literatürde çalışmalarda kullanılan farklı ölçekler mevcuttur. Çalışmada kullanılan 6 soruluk finansal refah ölçeği Volpe vd. (1998) tarafından tasarlanan ve 924 üniversite öğrencisi üzerinde uygulanan ölçek öğrencilerin finansal okuryazarlıklarını görmek ve finansal okuryazarlığın, öğrencilerin kararlarını nasıl etkilediğini anlamayı hedeflemiştir. Ölçeğin içerisinden özellikle Türkiye'de uygulanmaya uygun ve türkçeye çevirisinde sorun olmayacak sorular seçilmiştir. 6 sorudan oluşan ölçek 5 seçenekli ve her bir sorunun bir doğru cevabı olacak şekilde çalışmaya dâhil edilmiştir. Toplanan sonuçların ortalama değerleri alınarak haritalandırılacak ve farklı mahallelerde yaşayan bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri hakkında fikir sahibi olmak amaçlanmıştır.

11.3.3. Finansal Erişim Ölçeği

Bu çalışmada Bayrakdaroğlu (2018) tarafından yönetilen "Bireylerin Finansal Okur Yazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği" konulu yüksek lisans tezinde yer alan "Bireylerin Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma" isimli ölçek kullanılmıştır. Bireylere yöneltilen ifadelerde likert tipi 5 farklı tutumdan birini seçmeleri istenmiş ve 1. Seçenek "kesinlikle katılmıyorum", 5. Seçenek "kesinlikle katılıyorum" olarak anket oluşturulmuştur. Bireylerin verdikleri cevapların

ortalaması alınarak mekânsal analiz yöntemiyle haritalandırılacaktır. Farklı mahalleler arasında finansal erişim düzeyleri arasında karşılaştırma yapılacaktır.

11.3.4. Hipotezler

H_1: Bireylerin finansal refah algıları cinsiyete farklılık göstermektedir.

H_2: Bireylerin finansal erişim algıları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

H_3: Bireylerin finansal refah algıları medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

H_4: Bireylerin finansal erişim algıları medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

H_5: Bireylerin finansal refah algıları eğitimlerine göre farklılık göstermektedir.

H_6: Bireylerin finansal erişim algıları eğitimlerine göre farklılık göstermektedir.

H_7: Bireylerin finansal refah algıları Covid-19 dönemi öncesi ve sonrası farklılık göstermektedir.

12. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

12.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmanın bu bölümünde örnekleme ait tanımlayıcı istatistiklere ve katılımcıların sosyodemografik özelliklerine yer verilecektir. Tanımlayıcı istatistikler için SPSS programından faydalanılmıştır. Yöneltilen herhangi bir ifadeye cevap vermeyen katılımcılar çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Tablo 3 Cinsiyet

Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde**
Erkek	336	56.9
Kadın	254	43.1
Toplam	590	100

Katılımcıların cinsiyetleri incelendiğinde 336'sı (%56.9) erkek iken 254'ü (%43.1) kadındır.

Tablo 4. Yaş

Yaş grubu	**Frekans**	**Yüzde**
25 yaş veya daha genç	82	13.9
25-35	202	34.2
35-45	189	32
45-55	75	12.7
55 ve üzeri	42	7.1
Toplam	590	100

Katılımcıların yaş gruplarına ait frekans ve yüzde dağılımları ile ilgili bilgiler yukarıda yer almaktadır. Araştırmaya dâhil olan katılımcılardan 82'si (%13.9) 25 yaş ve daha altında, 202 kişi (%34.2) 25 ve 35 yaş, 189'u (%32) 35 ve 45 yaş arası, 75 kişi (12.7) 45 ve 55 yaş arası, 42'si (7.1) ise 55 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Medeni Durum

Medeni hal	**Frekans**	**Yüzde**
Evli	313	46.9
Bekâr	277	53.1
Toplam	590	100

Çalışmaya katılan bireylerin medeni hal durumları Tablo 5'te gösterilmiştir. Katılımcıların 313'ü (%46.9) evli, 277'si (54.1) bekâr bireylerden oluşuyor.

Tablo 6. Aylık gelir durumu

Aylık Gelir Durumu	İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü	Toplam
Asgari ücret	25	30	69	6	130
Asgari ücret-6000	10	29	60	4	103
6000-10000	13	50	129	31	223
10000-15000	6	14	53	26	99
15000 ve üzeri	6	8	12	9	35
Toplam	60	131	323	76	590

Yukarıda çalışmaya katılan bireylerin eğitim durumu ve gelirlerinin karşılıklı olarak incelenebilmesi için ortak bir tablo oluşturulmuş, Tablo 6'da sunulmuştur. Asgari ücret alanların 25'i (%4.2) ilköğretim, 30'u (%5.1) lise, 69'u (%11.7) üniversite, 6'sı (%1) lisans mezunu toplamda katılımcılardan 130'u asgari ücret alan bireylerden oluşmaktadır. Asgari ücret ile 6000 TL arası alanların 10'u (%1.7) ilköğretim, 29'u (%4.9), 60'ı (10.2) Üniversite, 4'ü (%0.7) ise lisansüstü eğitim seviyesinde bireylerden oluşmaktadır. 6000-10000 TL arası maaş alanların 13'ü (%2.2) ilköğretim, 50'si (%8.5) lise, 129'u (%21.9) üniversite, 31'i (5.3) lisansüstü eğitim düzeyinde bireylerden oluşmaktadır. 10000-15000 TL arası gelire sahip olanların, 6'sı (%1), ilköğretim, 14'ü (%2.4) lise, 53'ü (%9) üniversite, 26'sı (%4) lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir. 15000 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip olanların, 6'sı (%1) ilköğretim, 8'i (%1.4) lise, 12'si (%2), üniversite, 9'u (%1.5) lisansüstü toplamda 35 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 7. Meslek

Meslek	Frekans	Yüzde
Memur	232	39.3
İşçi	82	13.9
Özel sektör çalışanı	200	33.9
Esnaf	60	10.2
Diğer	16	2.7
Toplam	590	100

Bireylerin meslekleri 5 farklı grupta kategorize edilmiştir. Çalışmaya katılanların, 232'si (%39.3) memur, 82'si (13.9) kamu işçisi, 60'ı (%10.2) esnaf, 16 (%2.7) kişi ise diğer grupta yer almaktadır.

12.2. Mekânsal Dağılım Analizi

Çalışmada, finansal refah, finansal okuryazarlık, finansal erişim olarak üç başlık altında hazırlanıp bireylere cevaplandırması için yöneltilen ölçekten toplanan verilerden elde edilen ortalama değerler SPSS programı aracılığıyla ortalamaları hesaplandıktan

sonra GEODA programı yardımıyla ortalama değerlerin büyüklüğüne göre renkli haritalarda ifade edilecektir. Bu sayede mahalleler arasındaki farklar daha iyi anlaşılacaktır.

12.2.1. Finansal Refah İfadelerinin Mekânsal Dağılımı

"5000 TL beklenmedik bir harcamayı karşılayabilirim." ifadesinin dağılımı;

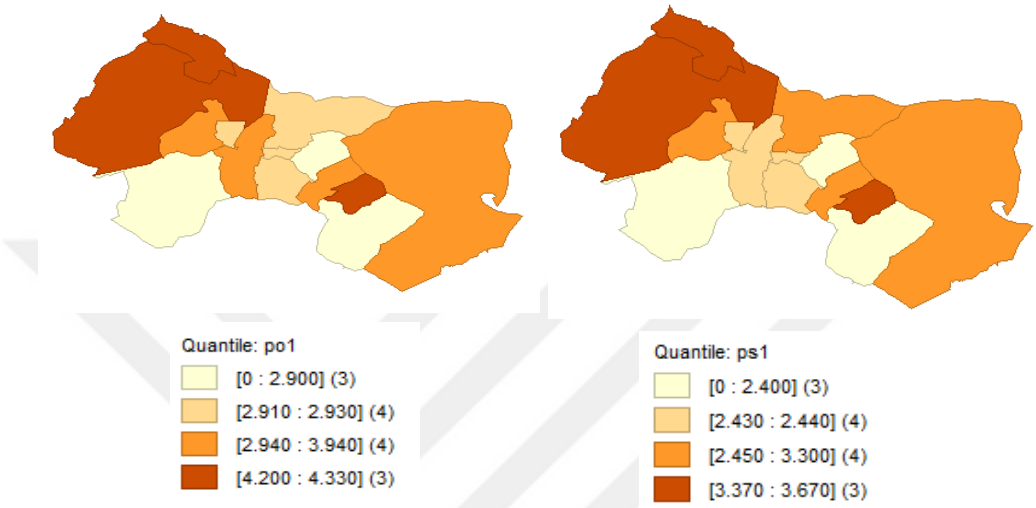

Şekil 5. 5000 TL beklenmedik harcamayı karşılayabilirim ifadesi pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

IPSOS (2019)'un Türkiye Finansal Okuryazarlık Araştırması 2. Dönem Raporuna göre bireylerin birikim yapmasının temel sebebinde değişiklik olmuştur, önceden bireylerde kötü gün için birikim motivasyonu varken son yıllarda birikimin temel amacı beklenmeyen finansal zorluklara dönüşmüştür. Finansal dayanıklılığının bir ölçüsü olarak ankette bireylere 5000 TL tutarında beklenmedik bir harcamayla karşılaştıklarında bu harcamayı karşılayıp karşılayamayacakları sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 5'te sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.28 iken pandemi sonrası dönemde 2.73'e gerilemiştir.

Tablo 8. 5000 TL beklenmedik harcamayı karşılayabilirim ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
5000 Tl'lik beklenmedik bir masrafı karşılayabilirim	1	5	3.27
5000 Tl'lik beklenmedik bir masrafı karşılayabilirim	1	5	2.73
Toplam	590		

Finansal refah durumunun ölçülmek istendiği sorulardan birincisi olan 5000 TL'lik harcamayı karşılama durumunu hem pandemi öncesi hem de pandemi sonrası olarak değerlendirecektir. 13 mahallenin 5000 TL'yi karşılama durumu katılımcılardan toplanan veri ışığında 5'li likert ölçeğin ortalaması alındığında pandemiden önce 3.37 pandemi sonrasında 2.87'ye düşmüştür. Pandemi döneminin öncesinde insanlar 5000 TL'lik beklenmedik bir harcamayı pandemi sonrasına göre daha rahat karşıladıkları görülmektedir. İki farklı dönem için mahalleler karşılaştırıldığında Hasanbey mahallesinde, P.Ö. harcama karşılamaya verilen cevapların ortalaması 2.64 iken P.S için 2.44'e düşmüştür. Çamlıca mahallesinde aynı şekilde 2.91 ortalamadan 2.41'e düştüğü görülmüştür. Canca, Hacıemin ve Eskibağlar mahallelerininin diğer bölgelere göre beklenmedik harcamayı karşılama durumlarında daha az bir değişim görülmektedir. Aynı zamanda verilen cevapların ortalaması diğer mahallelere göre daha güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Özel sektör çalışanlarının ve esnaf olan bireylerin kazançlarının karantina süreçlerinden dolayı düştüğü göz önünde bulundurulursa, pandemi sonrası değişim gözlemlenen Çamlıca ve Hasanbey mahallelerindeki düşüşün bireylerin meslekleriyle ilintili olması muhtemeldir.

Bağlarbaşı, Oltanbey, Karaer ve Karşıyaka mahallelerinde gözle görülür bir değişim gözlemlenmemiştir. Bu bölgelerden çalışmaya katılan bireylerin bölgelere göre daha az etkilenme sebebi kamu çalışanı ağırlıkta oldukları düşünülmektedir. Beklenmedik harcama karşılama durumunda yaşanılan değişimlerin bir başka sebebi ise etkilenen bölgelerde konut kiralarında yaşanan hızlı yükseliş olması düşünülmektedir. Kılıç (2016), öğrencilerin finansal refah ve finansal okuryazarlığı etkileyen değişkenler üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin finansal refahı üzerinde en etkili değişkenin ailelerin gelir düzeyi olduğu sonucuna varmıştır.

"Parasal açıdan kendimi idare ediyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı

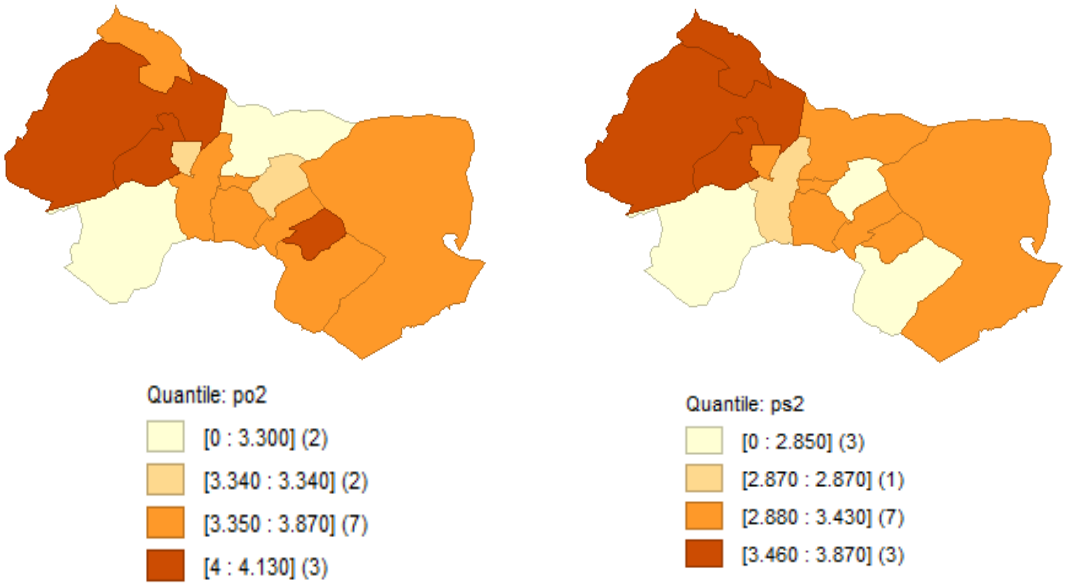

Şekil 6. Parasal açıdan kendimi idare ediyorum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

Prawitz vd. (2006), çalışmasında finansal refahın boyutları ve yönleriyle ilgili daha önce yapılan çalışmaların 58 farklı kavram üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Kişisel finans konularıyla ilgili, para, kredi, ekonomik kaynakların kullanımı, endişe, algı bu kavramlardan bazılarıdır. Finansal refah ölçeğinin bu bölümünde bireylere "parasal açıdan idare ediyorum ifadesi" sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 6'da sunulmuştur. Tablo 9 incelendiğinde mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.54 iken pandemi sonrası dönemde 3.06'ya gerilemiştir.

Tablo 9. Parasal açıdan kendimi idare ediyorum ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Parasal açıdan kendimi idare ediyorum	1	5	3.54
Parasal açıdan kendimi idare ediyorum	1	5	3.06
Toplam	590		

Finansal refah ölçeğinin 2. maddesi olan "parasal açıdan kendimi idare ediyorum" ifadesine verilen cevapların ortalamasına bakıldığında; pandemi öncesi Canca, Hacıemin, Özcan ve Eskibağlar mahalleleri diğer bölgelere göre parasal açıdan idare etme durumları diğer bölgelere göre daha yüksek bir puanlama ile ifade edilmiştir. Canca 4, Özcan mahallesi 4.04, Hacıemin 3.87, Eskibağlar 4.13 olduğu görülmektedir.

Çamlıca mahallesi için katılımcılar pandemi öncesinde ilgili soruya verilen cevap ortalaması 3.30 olduğu görülmektedir. Ancak pandemi sonrasında diğer mahallere göre artış göstermiştir.

"Maddi durumum ve geleceğim hakkında endişeliyim." ifadesinin dağılımı

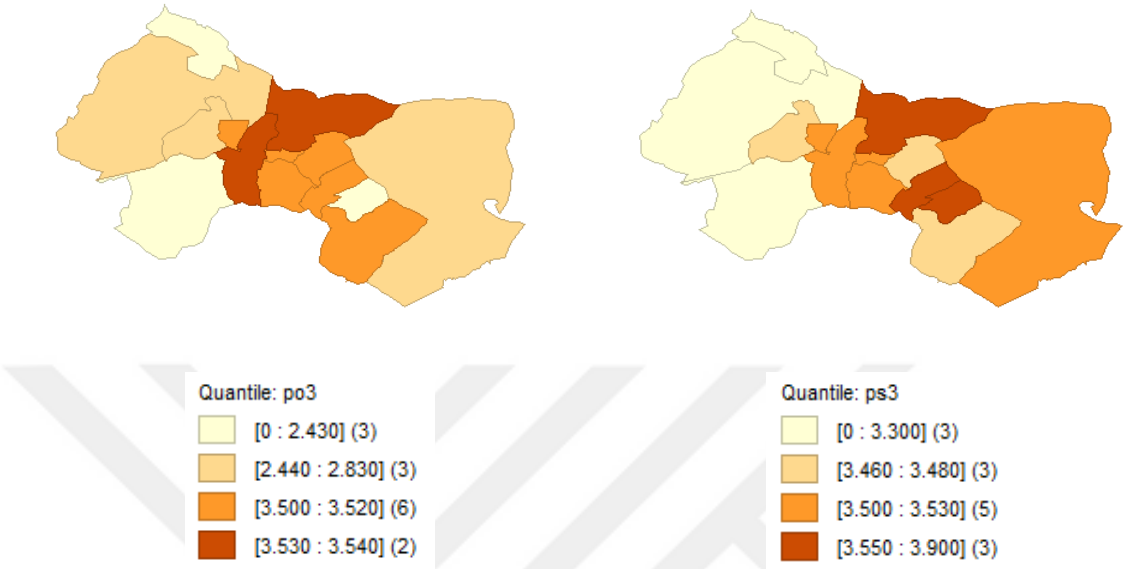

Şekil 7. Maddi durumum ve geleceğim hakkında endişeliyim ifadesinin pandemi öncesi ve pandemi sonrası mekânsal dağılımı

Bir bireyin finansal refah seviyesinde meydana gelen aşağı yönlü değişim birey üzerinde bütçesini iyi yönetemeyeceği düşüncesine sahip olmasına buda bireylerin sağlık durumlarında dahi bozulmalara sebep olabilmektedir. Bu durumlar finansal strese yol açmaktadır. Yüksek finansal stres ise bireyin finansal refah, çalışma verimliliğinde olumsuzluklara yol açabileceği gözlemlenmiştir (O'Neill vd., 2005: 73). Bireylerin finansal stresini incelemek amacıyla ankette "maddi durumum ve geleceğim hakkında endişeliyim" ifadesi sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 7'de sunulmuştur. Tablo 10'a göz atacak olursak mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.19 iken pandemi sonrası dönemde 3.48'e yükselmiştir.

Tablo 10. Parasal açıdan kendimi idare ediyorum ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Parasal açıdan kendimi idare ediyorum	1	5	3.19
Parasal açıdan kendimi idare ediyorum	1	5	3.48
Toplam	590		

Pandemi öncesi dönemde hasanbey ve Çamlıca mahallelerinde yaşayan bireylerin yöneltilen soruya verilen cevaplar dikkate alındığında diğer mahallelere göre ortalamanın daha yüksek çıktığı görülmektedir. (Hasanbey: 3.54, Çamlıca: 3.53). Bu iki mahallenin ardından şehir merkezine daha yakın olan, Karşıyaka, Karaer, İnönü, Yeni mahalledeki katılımcıların maddi durum konusunda endişe düzeyleri geri kalan mahallere göre orta seviyede kalmaktadır.

"Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum." ifadesinin mekânsal dağılımı

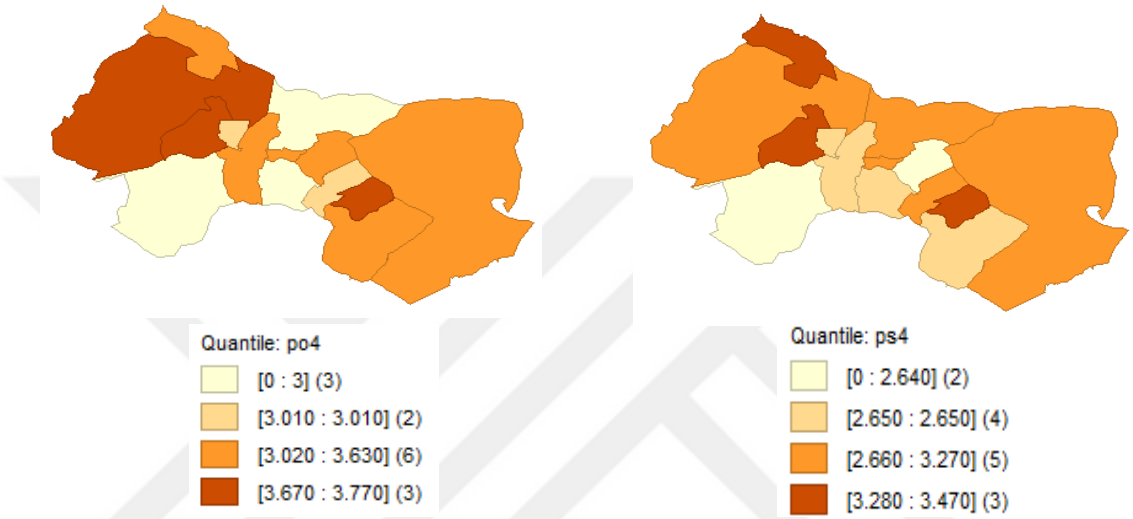

Şekil 8. Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

Bireylerin finansal kavramları anlama ve yorumlaması paralarını etkili bir biçimde yönetebilmeleri finansal okuryazarlık ile yakından ilişkilidir. Yeterli eğitim düzeyine sahip bireyler kendilerine bir bütçe planlaması yaparak harcamalarını yönlendirmeleri neticesinde finansal refah durumlarını olumlu etkileyeceklerdir (Öztürk ve Demir, 2015: 114). Bireylerin parayı idare etme memnuniyetlerini anlamak amacıyla "parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum" ifadesi sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 8'de sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.21 iken pandemi sonrası dönemde 2.83'e yükselmiştir.

Tablo 11. Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Parasal idare etme şeklimden dolayı mutluyum	1	5	3.21
Parasal idare etme şeklimden dolayı mutluyum	1	5	2.83
Toplam	590		

Tablo 11'de 1. haritaya bakılacak olursa, Canca, Özcan, Eskibağlar mahallelerinin diğer mahallerden P.Ö. dönemde yöneltilen soruya verilen cevaplar daha yüksek bir değerde olduğu görülmüştür. Sırasıyla değerler 3.77, 3.67, 3.68'dir. 2 haritayı karşılaştırdığımızda pandemi sonrası dönemde bireylerin parayı idare etme şeklinden mutluluk duyması pandemi öncesi döneme göre zayıflamıştır. P.S dönemde Canca, Hasanbey, İnönü mahallelerinde mutluluk seviyesinde düşüş görülmüştür.

"Maddi durumlardan dolayı istediklerim gerçekleşmeyecek." ifadesinin dağılımı

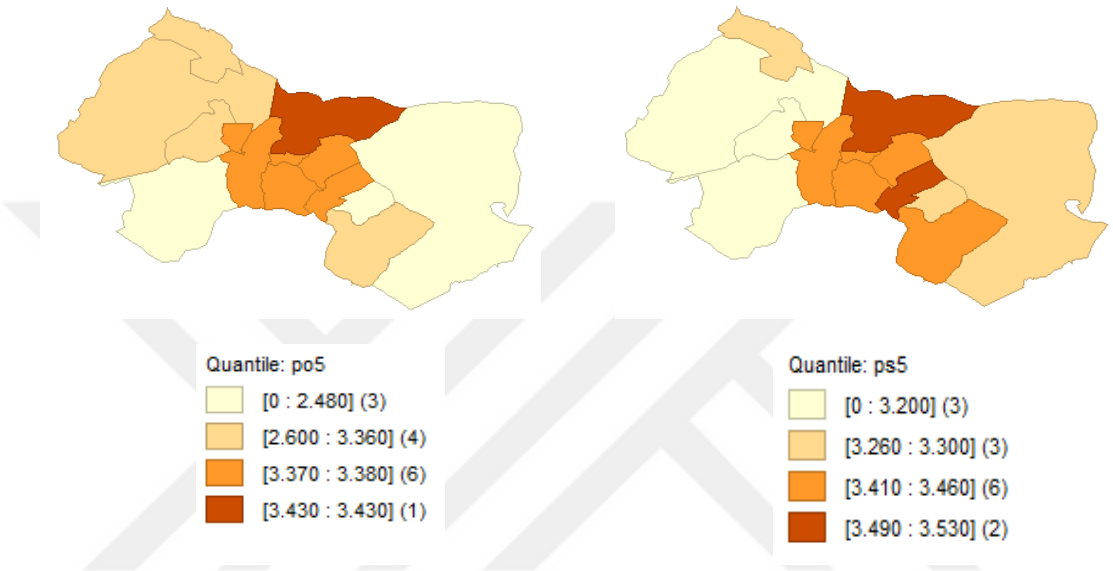

Şekil 9. "Maddi durumlardan dolayı istediklerim gerçekleşmeyecek" ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

Yapılan çalışmalar göstermektedi ki umutsuzluk finansal refah ve fanansal davranışlar üzerinde etkili olmaktadır. Depresyon ve umutsuzluk hali içerisinde olan bireylerin daha fazla borçlanma davranışı sergiledikleri görülmüştür. Murphy (2013)'e göre finansal okuryazarlığı düşük olan bireyler daha fazla finansal problem yaşamakta bunu değiştiremeyeceğini düşünmeleride finansal refahlarını olumsuz etkilemektedir. Bireylerin maddi konularda ne düzeyde umutsuz olup olmadıklarını incelemek için "Maddi durumlardan dolayı istediklerim gerçekleşmeyecek" ifadesi sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 9'da sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.12 iken pandemi sonrası dönemde 3.37'ye yükselmiştir. Çalışmaya dâhil edilen mahallelerdeki bireyler pandemi öncesine kıyasla pandemi sonrası dönem için yapmış oldukları değerlendirmede maddi durumları açısından gelecekte gerçekleşeceğini düşündükleri planlarına olan inançlarından azalma olduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 12. Maddi durumlardan dolayı isteklerim gerçekleşmeyecek ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Maddi durumlardan dolayı isteklerim gerçekleşmeyecek	1	5	3.12
Maddi durumlardan dolayı isteklerim gerçekleşmeyecek	1	5	3.37
Toplam	590		

Pandemi öncesi için maddi durumlardan dolayı isteklerinin gerçekleşmeyeceğini düşünen bireyler ağırlıkta; Çamlıca, Hasanbey, Oltanbey; Karşıyaka, İnönü, Yeni mahallede oldukları görülmektedir. 2 haritayı karşılaştıracak olursak genel anlamda hem pandemi öncesi hem de pandemi sonrası bireylerin isteklerinin gerçekleşeceğine olan inançlarının düşük olduğu görülmektedir. P.Ö.'nde Bağlarbaşı ve Akçakale mahallelerinde oturan katılımcıların isteklerinin gerçekleşeceklerine olan inancı diğer mahallelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Covid-19 pandemisi için yapılan değerlerindirmelerden elde edilen ortalama dikkate alındığında bireylerin maddi durumlarından dolayı beklentilerinin gerçekleşeceğine olan inancının azaldığını söyleyebiliriz. Hem pandeminin getirdiği sağlık sorunları tedbirler sebebiyle işgücüne olumsuz etkileri bireylerin finansal durumlarında bozulmalara yol açtığı açıktır. Finansal refah tutumlarından bu ifade de bu durumun ortaya çıktığını ifade edebiliriz.

"Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı

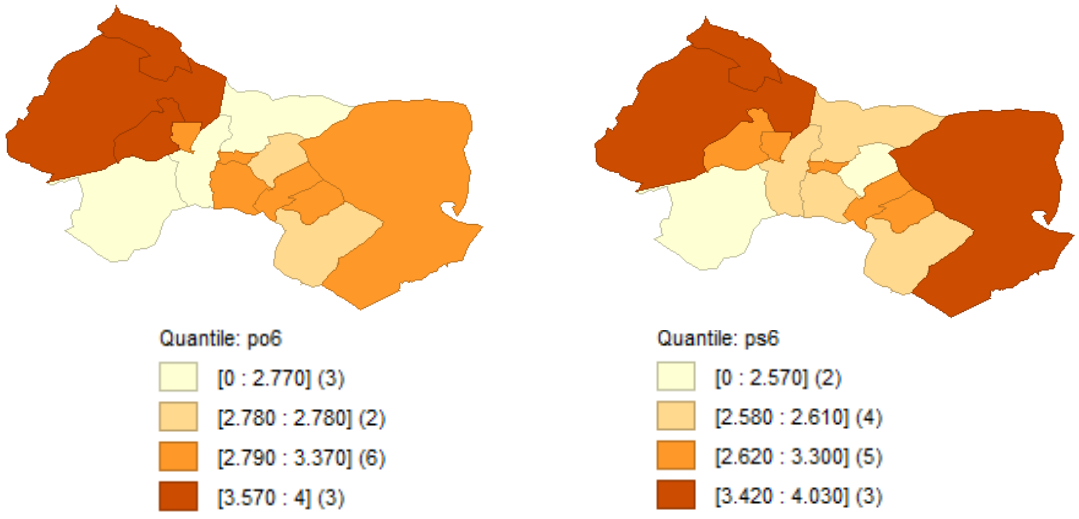

Şekil 10. Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

Finansal refah düzeylerinde düşüş gözlemlenen bireylerin bütçe dengesini yeniden sağlamaları gerekmektedir. Finansal konularda dengeden uzaklaşan bireylerin hayat

kalitesi olumsuz etkilenir ve geleceğe yönelik planlar yapması karmaşık bir hale gelir (Paylan ve Kavas, 2020: 402). Bireylere "Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum" ifadesi sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 10'da sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.03 iken pandemi sonrası dönemde 2.88'e düşmüştür.

Tablo 13. Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum ifadesinini ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum	1	5	3.03
Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum	1	5	2.88
Toplam	590		

Pandemi öncesi dönemde Canca, Hacıemin, Özcan mahallelerindeki katılımcıların finansal geleceğini güvence altına almaları düğer mahallelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu mahallelerin ardından, Akçakale, Eskibağlar, Yeni, Karşıyaka ve İnönü mahalleleleri gelmektedir. Kendini finansal açıdan güvence altına alma düşüncesine en olumsuz cevap veren mahalleler, Çamlıca, Hasanbey ve İnönü mahalleleridir.

"Dışarıda yemek yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar." ifadesinin mekânsal dağılımı.

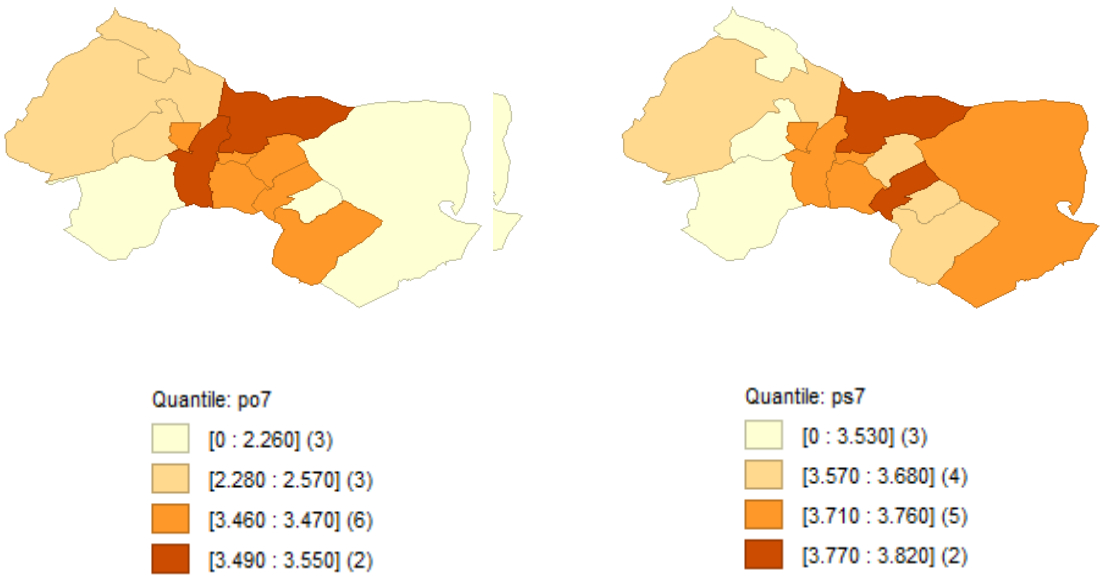

Şekil 11. Dışarıda yemek yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar ifadesinin pandemi öncesi ve pandemi sonrası mekânsal dağılımı

Akbulut ve Özbolat (2015: 34), yaptığı çalışmaya göre kredi kartı ile en fazla yapılan harcamaların yemek ve alışveriş giderleri olduğunu belirtmiştir. Son yıllarda internet alışverişinin kolaylaşması, kredi kartı kullanımının yaygınlaşması ve nakit bulundurmak zorunda olmadan alışveriş yapmanın kolaylaşmasıyla birlikte insanların alışveriş ve yemek harcamalarında artış olmuştur. Bu durum bazı kompülsif satın alma davrarnışlarına yol açmaktadır. Bireyler gelirinden daha fazla harcama yapma eğilimine girdiklerinde finansal durumlarında bozulma kaçınılmazdır (Ataman ve Yıldırım, 2022: 161). Finansal refah ifadelerinden bir diğeri "Dışarıda yemek yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar" bireylere sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 11'de sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.08 iken pandemi sonrası dönemde 3.65'e yükselmiştir.

Tablo 14. Dışarda yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Dışarıda yemek yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar	1	5	3.08
Dışarıda yemek yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar	1	5	3.65
Toplam	590		

Pandemi öncesi dönemde Hasanbey ve Çamlıca mahallelerindeki bireyler başta olmak üzere İnönü, Karşıyaka, Oltanbey, Yeni ve Bağlarbaşı mahallelerinde yaşayan bireyler dışarıda alışveriş yapmanın bütçelerini diğer mahallelere göre daha fazla etkilediklerini ifade etmişlerdir. P.Ö. ve sonrası karşılaştırma yapılacak olursa pandemiden sonra Hasanbey ve Yeni mahallelerindeki katılımcıların diğer bölgelere göre yemek yemek ve alışveriş yapmalarının bütçelerini daha fazla etkilediği görülmektedir.

"Ay sonunda geriye param kalıyor." ifadesinin mekânsal dağılımı

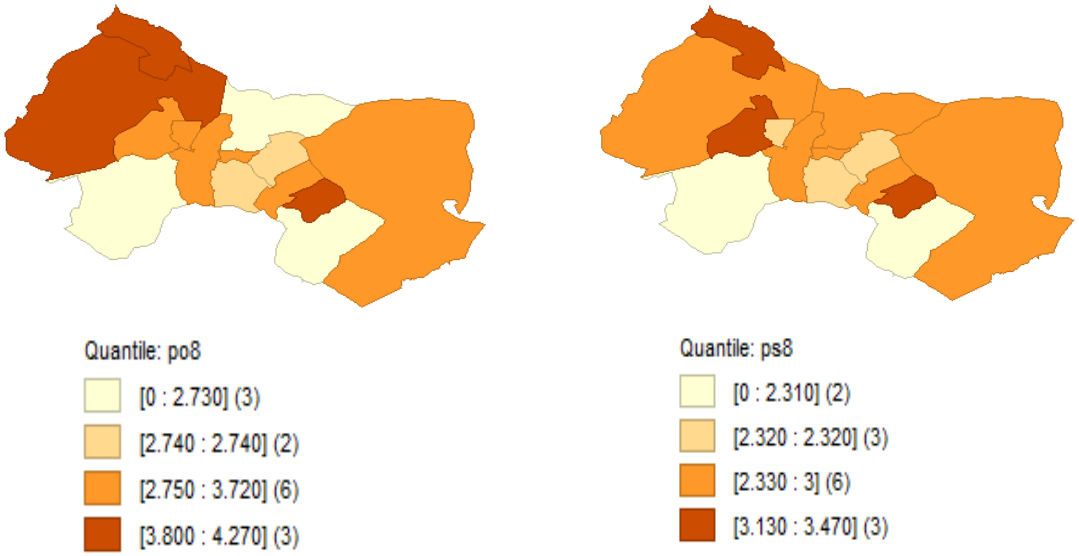

Şekil 11. Ay sonunda geriye param kalıyor ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

Bir tüketim birimi olarak ifade edebileceğimiz ailenin tasarruf ve yatırım gerçekleştirme durumu refah düzeyiyle yakından ilişkilidir. Aileler harcamalarını yaptıktan sonra geriye kalan ekonomik kaynaklarını doğru yere yönlendirdiklerinde kaliteli bir yaşam standardı yakalayabilirler (Gönen, Özmete, 2007) . Ankette bireylere "Ay sonunda geriye param kalıyor" ifadesi sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 12'de sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.10 iken pandemi sonrası dönemde 2.57'ye düşmüştür. Bireyler Covid-19 pandemi süreci başladıktan itibaren süreç için yaptıkları değerlendirmeler dikkate alındığında ay sonunda paralarının önceki dönemle karşılaştırıldığında daha az kaldığını belirtmişlerdir.

Tablo 15. Ay sonunda geriye param kalıyor ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Ay sonunda geriye param kalıyor	1	5	3.10
Ay sonunda geriye param kalıyor	1	5	2.57
Toplam	590		

Pandemi öncesinde Canca ve Hacıemin, Eskibağlar mahallelerinde oturan bireylerin ay sonunda paralarının kalması diğer mahallelere göre daha yüksektir. Verilen cevapların ortalaması sırasıyla; 4.27, 4.23, 3.80'dir. Pandemi sonrasında Canca mahallesinde bir düşüş görülmektedir.

"Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı

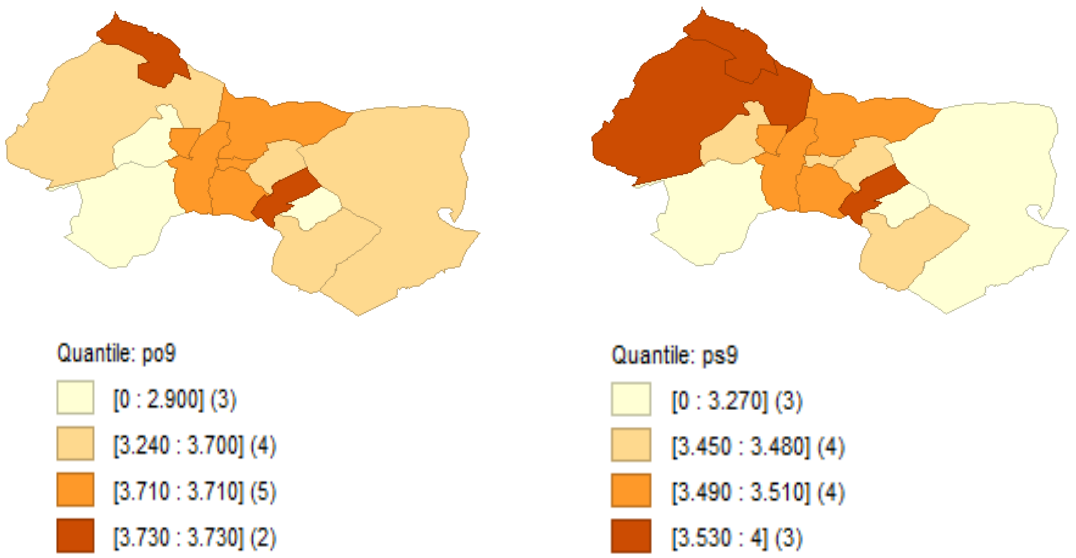

Şekil 12. Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum ifadesinin pandemi öncesi ve sonrası mekânsal dağılımı

Kitle üretiminin artması toplumsal değerlerin maddileşmesi, tüketim kültürünün giderek yayılmasıyla birlikte, önceki yıllara göre bireylerin nakit paraya sahip olmak zorunda olmayışı, harcama yapmadaki alternatiflerin artmasıyla gündelik hayat tüketim etrafında dönmeye başlamıştır ve bireylerin tasarrufları geçmişe oranla daha düşük seyretmektedir (Ersoy vd., 2007). Bireylere maddi durumlarına göre harcama yapıp yapmadıklarını gözlemlemek amacıyla ankette "Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum." ifadesi sorulmuş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Şekil 12'de sunulmuştur.

Tablo 16. Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum	1	5	3.55
Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum	1	5	3.47
Toplam	590		

Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.55 iken pandemi sonrası dönemde 3.47'ye düşmüştür. Şekil 14'te 1. harita incelenecek olursa, Hacıemin ve Yeni Mahalle başta olmak üzere oltanbey, Hasanbey, Çamlıca, Karşıyaka ve İnönü mahallesindeki bireylerin diğer mahallelerde oturan bireylere göre pandemi öncesinde harcamalarını içinde bulundukları koşullara göre ayarladıklarını ifade etmiştirler. 1. Haritada Hacıemin mahallesinin ve Yeni Mahallesinde oturan bireylerin cevaplarının ortalama

değeri 3.73'tür. Pandemi sonrasında Canca, Akçakale mahallelerinde yaşayan bireylerin yöneltilen soruya verilen cevap ortalamalarında düşüş gözlemlenmiştir.

"Yaptığım Harcamaları Uygun Buluyorum" ifadesinin mekânsal dağılımı

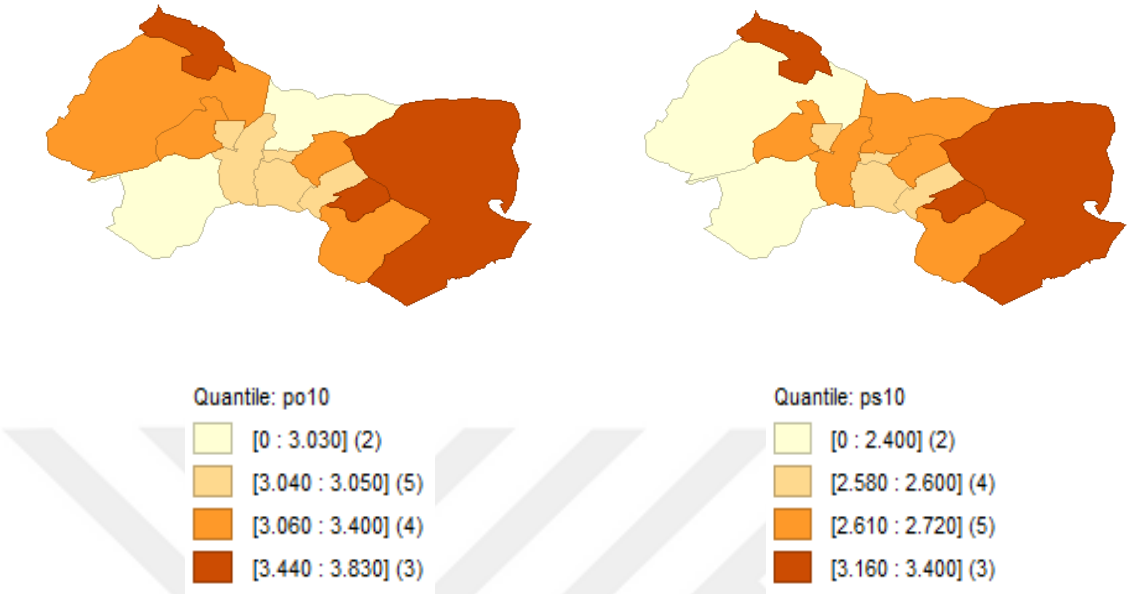

Şekil 13. Yaptığım harcamaları uygun buluyorum ifadesinin pandemi öncesi ve pandemi sonrası mekânsal dağılımı

Finansal dayanıklılığının bir ölçüsü olarak ankette bireylere "Yaptığım harcamaları uygun buluyorum." ifadesi yöneltilmiş ve Gümüşhane'de mekânsal dağılımı pandemi öncesi ve sonrası dönem için Tablo 10'da sunulmuştur. Mahallelerin ortalaması pandemi öncesinde 3.23 iken pandemi sonrası dönemde 2.74'e düşmüştür.

Tablo 17. Yaptığım harcamaları uygun buluyorum ifadesinin ortalaması

	Minimum	Maksimum	Ortalama
Yaptığım harcamaları uygun buluyorum	1	5	3.23
Yaptığım harcamaları uygun buluyorum	1	5	2.74
Toplam	590		

TÜİK (2023) verilerine göre TÜFE'deki değişim 2022 Aralık ayında bir önceki aya göre %1.18, bir önceki yılın Aralık ayına göre %64.27, on iki aylık ortalamalara göre ise %72.34 gerçekleşmiştir. 2021 ve 2022 yılları pandemininde etkisi ile küresel gıda üretim maliyetlerinde artış ile gıda ürünleri ithalatı yapan ülkemizde petrol fiyatlarında yaşanan artış kaynaklı yurt içi gıda fiyatlarında dalgalanmalara yol açmıştır. Çalışmada bireylerin vermiş olduğu cevaplar bu durumu destekler niteliktedir.

1. harita incelenecek olursa, Hacıemin ve Yeni mahalle başta olmak üzere oltanbey, Hasanbey, Çamlıca, Karşıyaka ve İnönü mahallesindeki bireylerin diğer mahallelerde oturan bireyler göre pandemi öncesinde harcamalarını içinde bulundukları koşullara göre ayarladıklarını ifade ettiler. 1. Haritada Hacıemin mahallesinin ve Yeni mahallelerinde oturan bireylerin cevaplarının ortalama değeri 3.73'tür. Pandemi sonrasında Canca, Akçakale mahallelerinde yaşayan bireylerin yöneltilen soruya verilen cevap ortalamalarında düşüş gözlemlenmiştir.

Pandemiden önce Akçakale, Hacıemin, ve Bağlarbaşı mahallelerinde yaşayan bireylerin diğer katılımcılara göre harcamaları daha uygun buldukları görülmüştür. 2. haritaya baktığımızda Çamlıca ve Hasanbey mahallelerinde değerlerin düştüğü görülmektedir.

Covid-19 süreci öncesinde bireylerin tasarruf düzeyleri gelir durumları daha iyi olduğundan dolayı ortaya koyulan çalışmalarda %50-60 seviyelerinde iken (Türkiye Tüketicinin Korunması ve Piyasa Gözetimi Genel Müdürlü, 2019, 2020) Covid-19 döneminde tasarruf oranlarının % 36 seviyelerine düştüğü gözlemlenmiştir.

12.2.2. Finansal Okuryazarlık Soruları Mekânsal Dağılımı

"Kişisel finansal okuryazarlıkla ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?" ifadesinin mekânsal dağılımı

Şekil 14. Finansal okuryazarlıkla ilgili hangisi doğrudur? Sorusunun dağılımı

Tablo 18. Finansal okuryazarlıkla ilgili hangisi doğrudur? İfadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	4.38	Çamlıca	4.26	Hasanbey	4.10	Karşıyaka	4.34	Bağlarbaşı	4.32
Yeni	4.42	Eskibağlar	3.63	İnönü	3.92	Oltanbey	4.30		
Canca	4.13	Hacıemin	4.06	Karaer	4.20	Özcan	4.42		

Bireylerin finansal okuryazarlık durumunu değerlendirmek amacıyla sorulan 5 seçenekli 6 soruya katılımcıların verdiği cevapların ortalama değerlerine göre oluşturulan harita Şekil 15'te gösterilmiştir. Doğru cevap olan "E" seçeneğine en yakın cevap veren mahalleler; Özcan, Yeni mahalleleri başta olmak üzere Çamlıca, Hasanbey,

Bağlarbaşı, Çamlıca İnönü, Karşıyaka, Oltanbey olduğu görülmektedir. Eskibağlar, Hacıemin, ve Canca mahallelerinin yöneltilen soruya doğru cevap verme ortalaması diğerlerine göre daha düşük kalmaktadır.

"En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir?" sorusunun mekânsal dağılımı

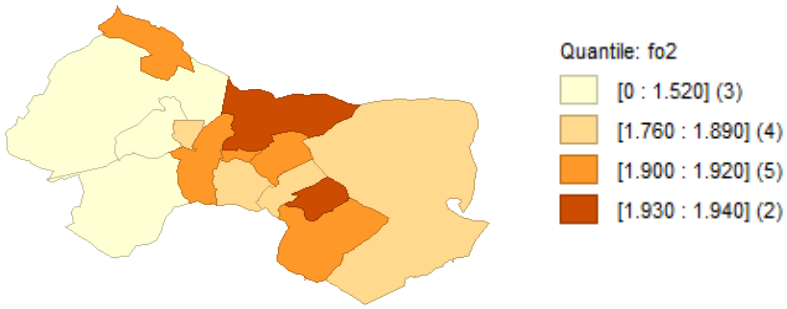

Şekil 15. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir? Sorusunun mekânsal dağılımı

Tablo 19. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	1.76	Çamlıca	1.94	Hasanbey	1.92	Karşıyaka	1.89	Bağlarbaşı	1.91
Yeni	1.87	Eskibağlar	1.93	İnönü	1.92	Oltanbey	1.89		
Canca	1.50	Hacıemin	1.90	Karaer	1.90	Özcan	1.52		

Bireylerin finansal durumunu değerlendirmek amacıyla yöneltilen "En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir" ifadesine verilen cevaplara göre renklendirilen haritada doğru cevap olan "A" seçeneğine en yakın ortalama Canca ve Özcan mahalleleri (1.50, 1.52) ardından Hasanbey, Bağlarbaşı, Karşıyaka, İnönü, Yeni mahalleleri gelmektedir. Genel anlamda bakıldığında anket çalışmasına katılan bireylerin A seçeneğine yakın cevaplar verdiği görülmektedir.

"Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder?" ifadesinin mekânsal dağılımı

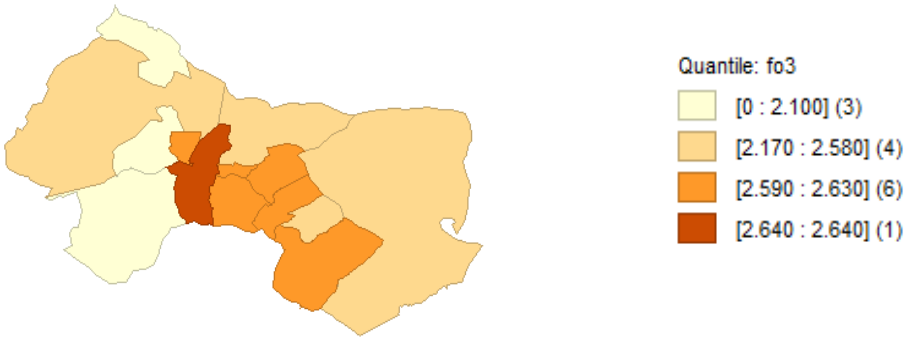

Şekil 16. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder? Sorusunun mekânsal dağılımı

Tablo 20. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder? Sorusunun ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.20	Çamlıca	2.58	Hasanbey	2.64	Karşıyaka	2.61	Yeni	2.59
Bağlarbaşı	3.63	Eskibağlar	3.17	İnönü	2.63	Oltanbey	2.61		
Canca	2.23	Hacıemin	2.10	Karaer	2.63	Özcan	2.08		

Finansal okuryazarlık düzeyinin ölçülmesi amacıyla bireylere yöneltilen "Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder?" sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların ortalamaları Tablo 20'de gösterilmiştir. Doğru cevap "A" seçeneğidir. Özcan, Hacıemin, Akçakale, Çamlıca, Bağlarbaşı, Karşıyaka ve İnönü mahallelerinin doğru seçeneğe yakınlığı daha fazladır. Hasanbey Mahallesinde ki katılımcıların diğer mahallelere göre daha düşük düzeyde kaldığı görülmektedir.

"Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir?" ifadesinin mekânsal dağılımı

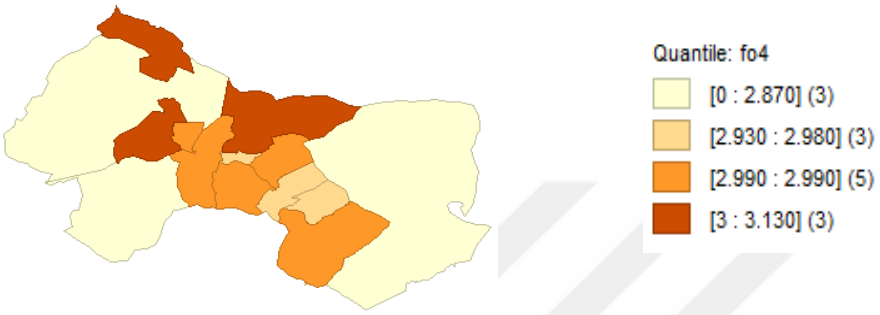

Şekil 17. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir? Sorusunun mekânsal dağılımı

Tablo 21. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir? Sorusunun ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.82	Çamlıca	3.00	Hasanbey	2.99	Karşıyaka	2.99	Yeni	2.98
Bağlarbaşı	2.99	Eskibağlar	2.93	İnönü	2.99	Oltanbey	2.99		
Canca	2.87	Hacıemin	3.13	Karaer	2.98	Özcan	3.04		

Finansal okuryazarlık ölçen sorulardan bir diğeri "Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir?". Sorunun doğru cevabı olan "C" seçeneğine en yakın yanıtlar; Hacıemin, Özcan, Çamlıca, Bağlarbaşı, Oltanbey, Çamlıca, İnönü ve Karşıyaka mahallelerinde yaşayan bireyler tarafından verilmiştir. Ağırlıklı olarak C seçeneğine yakın cevap verenlerin sayısı çoğunluktadır. Diğer finansal okuryazarlık sorularına kıyasla nispeten kolay sayılabilecek bir soru olduğu söylenebilir.

Bütün mahalleler ayrı ayrı incelendiğinde genel itibariyle verilen cevapların C seçeneğine çok yakın olduğu görülmektedir. Karmaşık sorulara verilen cevaplarda ortalamalar çok farklı olduğu görülürken basit finansal sorularda doğru cevap sayılarının ve oranının arttığı söylenebilir.

"Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?" ifadesinin mekânsal dağılımı

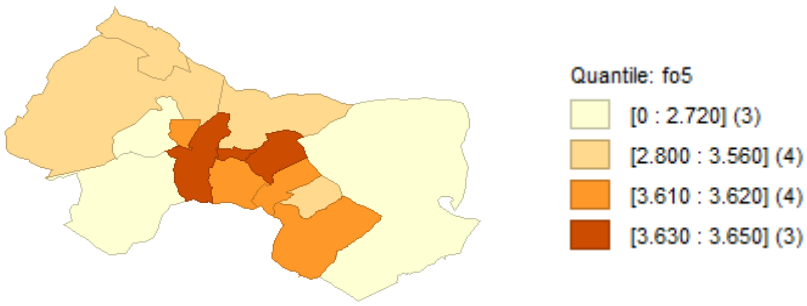

Şekil 18. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur? Sorusunun mekânsal dağılımı

Tablo 22. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur? Sorusunun ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.66	Çamlıca	3.56	Hasanbey	3.65	Karşıyaka	3.61	Yeni	3.62
Bağlarbaşı	3.62	Eskibağlar	2.83	İnönü	3.63	Oltanbey	3.62		
Canca	2.83	Hacıemin	2.80	Karaer	3.63	Özcan	2.72		

Finansal refah sorularından biri olan; "Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?" sorusunun doğru seçeneği "E" seçeneğidir. Mahallelerinin bu soruya verdikleri cevapların ortalama değerine göre oluşturulan haritada en yakın ortalamaya sahip mahalleler, Hasanbey, Karaer, İnönü ardından Bağlarbaşı, Karaer, Oltanbey ve Karşıyaka mahalleleri gelmektedir. Genel olarak bakıldığında ortalamanın 5'e çok yaklaşamadığını görmekteyiz. Bireylerin faiz hesaplamalarında yetersiz kaldıkları söylenebilir. Basit finansal sorulara verilen doğru cevap sayıları ortalamaya yakın iken daha karmaşık finansal sorulara verilen doğru cevapların düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo16: "Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleri ile ilgili ne söylenebilir?" ifadesinin mekânsal dağılımı

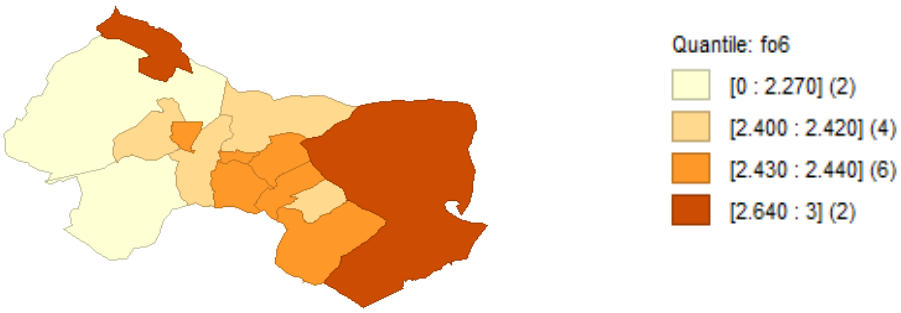

Şekil 19. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili ne söylenebilir? Sorusunun mekânsal dağılımı

Tablo 23. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili ne söylenebilir? Sorusunun ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.64	Çamlıca	2.40	Hasanbey	2.44	Karşıyaka	2.44	Yeni	2.44
Bağlarbaşı	2.43	Eskibağlar	2.40	İnönü	2.44	Oltanbey	2.44		
Canca	2.27	Hacıemin	3.00	Karaer	2.43	Özcan	2.40		

Finansal okuryazarlık sorularından sonuncusu olan bu sorunun diğer yöneltilen sorulara göre daha zorlayıcı olduğu söylenebilir. Ortalamaların 0 ile 3 değerleri arasında kümelendiği bu haritada mahalleler arasında çok farklılık gözlemlenmemiştir. Doğru seçenek olan B seçeneği etrafında ortalamaların kümelendiği görülmektedir.

12.2.3. Finansal Erişim İfadelerinin Mekânsal Dağılımı

"Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz?" ifadesinin mekânsal dağılımı

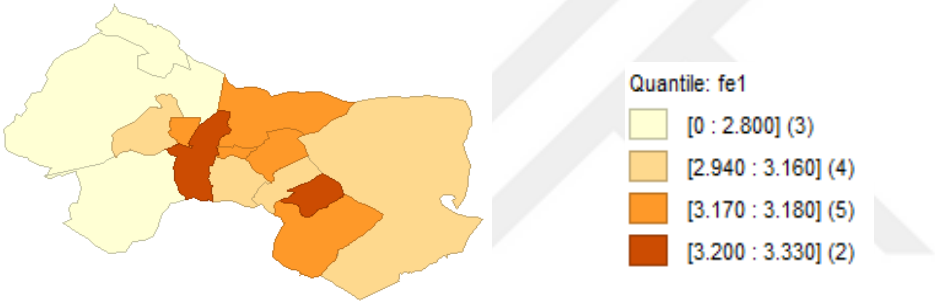

Şekil 20. Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz? İfadesi mekânsal dağılımı

Tablo 24. Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz? İfadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.94	Çamlıca	3.18	Hasanbey	3.20	Karşıyaka	3.16	Yeni	3.16
Bağlarbaşı	3.17	Eskibağlar	3.33	İnönü	3.18	Oltanbey	3.17		
Canca	2.80	Hacıemin	2.60	Karaer	3.18	Özcan	3.12		

Bireylerin finansal erişim düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yöneltilen 17 ifadenin ilki, "Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz?" sorusuna bireylerin verdikleri cevapların ortalamasıyla oluşturulan harita Şekil 20 incelenecek olursa 5'li likert tarzı hazırlanan ifadelerde 1:" Kesinlikle katılmıyorum", 5: "Kesinlikle katılmıyorum" ifadelerini temsil etmektedir. Şekil 21 ve Tablo 24'te bulunan veriler incelendiğinde, finansal hizmetlere rahat eriştiğini düşünen bireylerin çoğunlukta olduğu mahalleler Hasanbey, Oltanbey, Karşıyaka, İnönü, Çamlıca, Eskibağlar ve Bağlarbaşı mahalleleri olduğu görülmektedir. Bunun başlıca sebebi banka şubelerinin ve bankamatiklerin şehrin merkezi diyebileceğimiz Cumhuriyet caddesinde bulunmaları

sayılabilir. Canca ve Hacıemin mahallelerinde ki bireylerin diğer bölgelere nazaran finansal erişim düzeylerinin düşük kaldığı görülmektedir. Kılıç (2016) çalışmasında bireylerin finansal erişimini sosyal, kültürel ve ekonomik bazı etmenlerin olumsuz etkilediğini sunulan finansal hizmetler yeterli seviyede olsa dahi bu hizmetlerden yararlanma oranlarının düşük kaldığını ifade etmiştir.

OECD'nin daha önce yapmış olduğu çalışmalar hakkında bu çalışmanın önceki bölümlerinde bilgi verilmiştir. OECD'nin yapmış olduğu çalışmalarda bireylerin kredi kullanımı konusunda bilinçlendirilmesi ve doğru yönlendirilmesi finansal erişim düzeyini olumlu yönde değiştireceğini belirtilmektedir. Finansal erişimde yaşanacak olumlu sonuçların bireylerin finansal refahına yansıyacağı öngörülmüştür (Eskici, 2014 : 2).

"Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum." İfadesinin mekânsal dağılımı

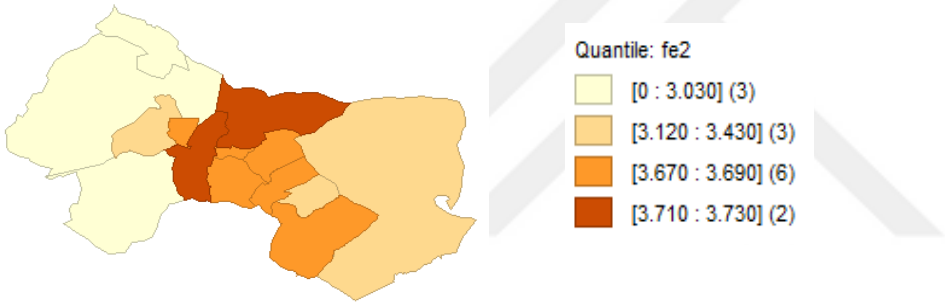

Şekil 21. Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 25. Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişiyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.24	Çamlıca	3.73	Hasanbey	3.71	Karşıyaka	3.67	Yeni	3.67
Bağlarbaşı	3.69	Eskibağlar	3.43	İnönü	3.69	Oltanbey	3.67		
Canca	3.03	Hacıemin	2.90	Karaer	3.70	Özcan	3.12		

Finansal erişim ölçütlerinden 2.'si "Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum". Bireylerin bu ifadeye verdikleri cevaplara göre oluşturulan harita Şekil 21'de sunulmuştur, en yüksek ortalama Çamlıca ve Hasanbey mahalleleri olduğu görülmektedir. Bu mahallelerin ardından, Oltanbey, Karşıyaka, Karaer, İnönü, Yeni ve Bağlarbaşı gelmektedir. Akçakale, Canca ve Hacıemin mahallelerindeki katılımcıların daha düşük ortalama ifade ettikleri görülmektedir. Genel itibariyle Gümüşhane kent merkezinin küçük olması ve yaşam alanının küçük bir alanda yoğunlaşması sebebiyle bankaya ulaşma istatistiği yüksek bir anlamlılık göstermeyebilir.

“Yaşadığım yerde ATM’lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum.” İfadesinin mekânsal dağılımı

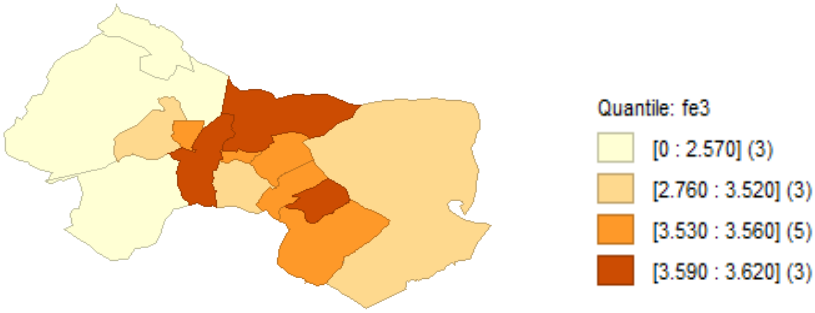

Şekil 22. Yaşadığım yerde ATM’lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 26. Yaşadığım yerde ATM’lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.14	Çamlıca	3.62	Hasanbey	3.59	Karşıyaka	3.52	Yeni	3.53
Bağlarbaşı	3.56	Eskibağlar	3.60	İnönü	3.56	Oltanbey	3.53		
Canca	2.57	Hacıemin	2.37	Karaer	3.56	Özcan	2.76		

Finansal erişim ifadelerinden 3’üncüsü, “Yaşadığım yerde ATM’lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum.” Bu ifadeye verilen cevapların mekânsal dağılımı Şekil 22’de gösterilmiştir.

Bu değerlere göre, Çamlıca, Hasanbey, Eskibağlar mahallelerinde yaşayan bireyler diğer mahallelerde yaşayanlara göre ATM’lere ulaşmada daha az sorun yaşadıklarını ifade etmiştirler. İnönü, Karaer, Oltanbey, Bağlarbaşı mahallelerindeki bireylerin orta seviyeli bir memnuniyet ifade ettikleri görülmektedir.

Akçakale, Hacıemin ve Canca mahallelerinde yaşayan bireylerin diğer mahallerdeki bireylere göre daha düşük memnuniyet ifade ettikleri söylenebilir. Finansal hizmetler genelde kırsal bölgelerden çok genelde yoğun nüfusun yaşadığı ortak noktalarda toplanmaktadır.

Bu durum seyahat imkânı kısıtlı olan, modern teknolojik cihaz kullanımı düşük olan kırsal alanda yaşayan bireylerin finansal erişiminde önemli bir engele neden olabilmektedir. Mobil bankacılık kullanımlarının, banka acenteliği, ATM sayısının artırılması gibi teşvikler finansal erişim önündeki engellerin oluşturduğu olumsuzlukları azaltabilir (Korkmaz, 2016). Bu olumsuzlukların azalması bireyin doğru finansal kaynağa ulaşmasına ve doğru yönettiği finansal kaynakların bireyin finansal refah seviyesinde olumlu bir etki yaratması açısından önemli bir konu olduğu düşünülebilir.

“Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum.” İfadesinin mekânsal dağılımı

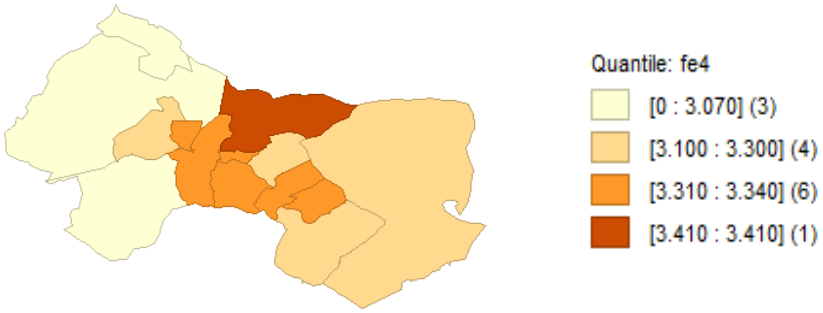

Şekil 23. Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 27. Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.24	Çamlıca	3.41	Hasanbey	3.34	Karşıyaka	3.31	Yeni	3.34
Bağlarbaşı	3.30	Eskibağlar	3.33	İnönü	3.30	Oltanbey	3.32		
Canca	2.90	Hacıemin	3.07	Karaer	3.34	Özcan	3.10		

Bir diğer ifade bireylerin bankalardan kredi çekme durumunu anlayabilmek için yöneltilmiştir. İfadenin mekânsal dağılımı Şekil 23'te gösterilmiştir. Buna göre rahat kredi çekme durumuna sahip mahalleler 1. sırada Çamlıca mahallesi, daha sonra Oltanbey, Hasanbey, Karaer, Karşıyaka, Eskibağlar ve Yeni mahalleleri olduğu görülmektedir. En düşük ortalamaların Canca ve Hacıemin mahallelerinde yaşayan bireylerin olduğu görülmektedir. Bütün mahallerden katılımcıların cevap ortalamaları genel incelendiğinde finansal erişim seviyesinin 13 mahallenin de "kararsızım" seçeneğine yakın olduğu görülmektedir. Finansal eğitim ve finansal okuryazarlığın düşük olan ülkelerde finansal ürün ve hizmetlerden yararlanma oranı oldukça düşüktür. Finansal piyasalardan ve hizmetlerden çekinildiği görülmektedir. Finansal sistem içerisine yeni bireylerin eklenmesi toplum refahı ve ülke ekonomisi için oldukça önemlidir.

"Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum."

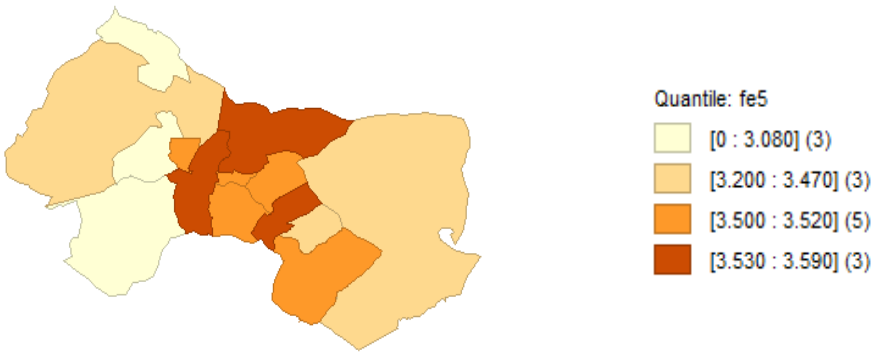

Şekil 24. Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 28. Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.20	Çamlıca	3.59	Hasanbey	3.54	Karşıyaka	3.50	Yeni	3.53
Bağlarbaşı	3.50	Eskibağlar	3.33	İnönü	3.52	Oltanbey	3.51		
Canca	3.47	Hacıemin	2.80	Karaer	3.52	Özcan	3.08		

Bireylere, "Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum." İfadesi sorulmuş mekânsal dağılımı Şekil 24'te gösterilmiştir. Buna göre Hasanbey, Çamlıca ve Yeni mahallelerinde ikamet eden bireylerin diğer bireylere göre daha rahat bankalara mevduat yatırdıklarını göstermektedir. Bu mahalelerin ardından Oltanbey, Bağlarbaşı, İnönü, Karşıyaka ve Karaer mahalleleri gelmektedir. Bu bölgelerden nispeten daha düşük ortalamaya sahip mahalleler, Özcan, Hacıemin, Canca ve Akçakale mahalleleridir.

"Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum." İfadesinin mekânsal dağılımı

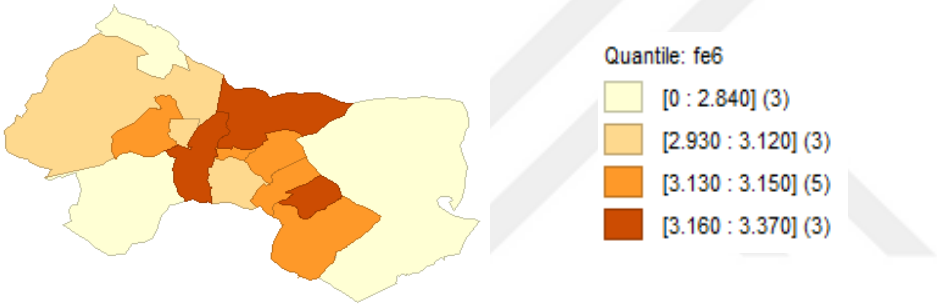

Şekil 25. Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 29. Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.84	Çamlıca	3.23	Hasanbey	3.16	Karşıyaka	3.12	Yeni	3.13
Bağlarbaşı	3.13	Eskibağlar	3.37	İnönü	3.15	Oltanbey	3.12		
Canca	2.93	Hacıemin	2.50	Karaer	3.15	Özcan	3.14		

Finansal erişim düzeyi ifadelerinden, "Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum." ifadesi bireylere yöneltilmiş verilen cevapların ortalamalarına göre mekânsal dağılımı Şekil 25'te gösterilmiştir. Buna göre 3'ün üzerinde ortalama düzeyine çıkan mahalle olmadığı görülüyor. Farklı meslek gruplarından insanlara yapılan anket sonucunda bireylerin genel çoğunluğunun ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapmakta eksikleri olduklarını söyleyebiliriz. Hasanbey Çamlıca, Eskibağlar Bağlarbaşı, Karaer, Yeni mahalleleri diğer mahallelere göre küçük bir fark ile ortalamaları yüksektir.

"Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum." İfadesinin mekânsal dağılımı

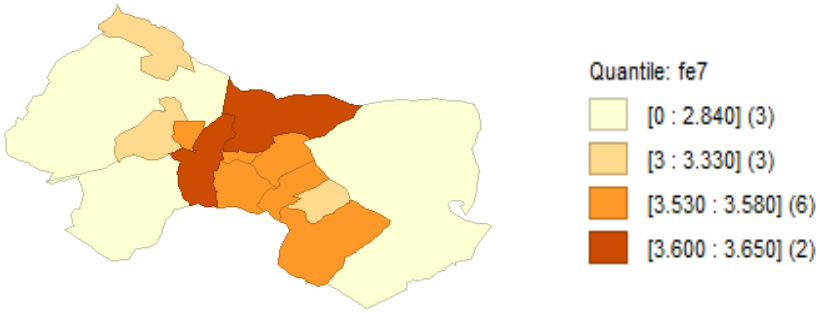

Şekil 26. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 30. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.84	Çamlıca	3.65	Hasanbey	3.60	Karşıyaka	3.53	Yeni	3.55
Bağlarbaşı	3.58	Eskibağlar	3.33	İnönü	3.58	Oltanbey	3.53		
Canca	2.37	Hacıemin	3.00	Karaer	3.58	Özcan	3.00		

Finansal erişim düzeyinin belirlenmesi amacıyla yöneltilen "Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 27'de gösterilmiştir. Buna göre elektronik bankacılık kullanımı ortalama değerlerle birbirine yakındır. Mahalleler arasında düşük düzeyde farklılıklar görülmüştür. Akçakale, Canca, Hacıemin, Eskibağlar ve Özcan mahallelerinin diğer mahallelere göre elektronik bankacılık kullanım düzeyi düşük olduğu söylenebilir. Özkan (2003) çalışmasında elektronik bankacılığı; ATM, telefon bankacılığı, internet bankacılığı, TV bankacılığı, mobil telefon bankacılığı, CRM (müşteri ilişkileri yönetimi) olarak kategorize etmiştir. Türkiye'de bankacılık sektörü gelişmiş ülkelerden geride kalmış sayılmaz. Teknolojik alanlarda yoğun yatırım yapılarak dünyaya ayak uydurduğu söylenebilir. Ancak gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında gelir düzeyi daha düşük kaldığı için yapılan yatırımların geri dönüşü bazen olumsuz olabilmektedir (Özkan, 2003: 81). Bu alanın geliştirilmesi için yatırımların ve tanıtımların artması yerinde olacaktır.

"Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum"

Şekil 27. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 31. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.88	Çamlıca	3.59	Hasanbey	2.59	Karşıyaka	2.56	Yeni	2.57
Bağlarbaşı	3.58	Eskibağlar	3.93	İnönü	2.58	Oltanbey	2.57		
Canca	2.30	Hacıemin	2.30	Karaer	2.58	Özcan	3.00		

Finansal erişim düzeyinin belirlenmesi amacıyla bireylere yöneltilen "Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 27'de gösterilmiştir. İncelenen mahalleler arasında ortalama veri dikkate alındığında Canca ve Özcan mahallelerinin banka şubesine giderek işlem yapmayı tercih etme düzeyi diğer mahallelere göre daha yüksektir. Oltanbey, Karaer, İnönü, Bağlarbaşı, Hasanbey, Çamlıca mahallelerinin daha düşük düzeyde banka şubesinde işlem yaptıkları söylenebilir. En düşük ortalamaya sahip mahalleler ise Hacıemin, Canca, Oltanbey, Karşıyaka ve Yeni mahalleleridir.

"Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM'ile yapıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı

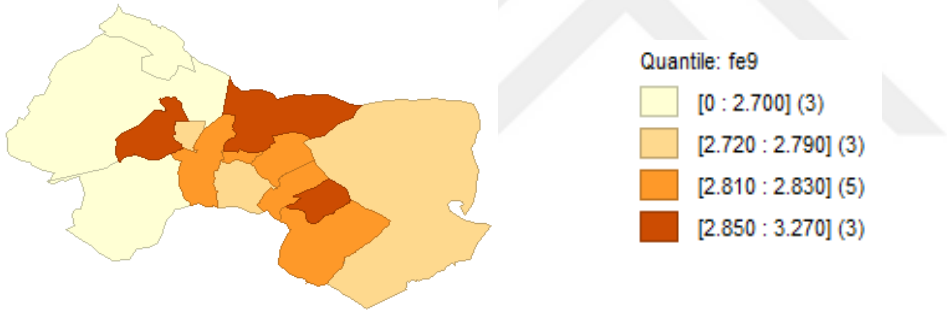

Şekil 28. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 32. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.72	Çamlıca	2.85	Hasanbey	2.83	Karşıyaka	2.79	Yeni	2.81
Bağlarbaşı	2.81	Eskibağlar	3.27	İnönü	2.82	Oltanbey	2.79		
Canca	2.43	Hacıemin	2.70	Karaer	2.81	Özcan	2.88		

Finansal erişim düzeyi ölçütlerinden biri olan "Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM'ile yapıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 28'de gösterilmiştir. En yüksek ortalamaya sahip mahalleler; Çamlıca, Özcan ve Eskibağlar mahalleleridir. Genel olarak bütün mahallelerin ortalamaları incelendiğinde ortalamanın 3 ve altında olduğu göze çarpıyor. Bireylerin ATM kullanarak işlem yapma tercihlerin diğer bankacılık işlemlerine göre düşük bir ortalamada kaldığı söylenebilir. ATM kullanım

düzeyi cevaplara göre en düşük seviyede kalan mahalleler; Canca ve Hacıemin mahalleleridir.

"Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum" ifadesinin mekânsal dağılımı

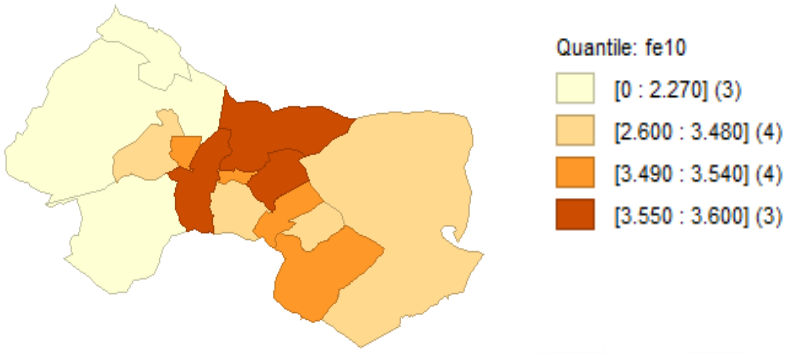

Şekil 29. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 33. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bnkacılığı ile yapıyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.60	Çamlıca	3.60	Hasanbey	3.56	Karşıyaka	3.48	Yeni	3.49
Bağlarbaşı	3.53	Eskibağlar	2.83	İnönü	3.55	Oltanbey	3.49		
Canca	2.27	Hacıemin	2.00	Karaer	3.54	Özcan	3.02		

Finansal erişim düzeyini ölçmek amacıyla bireylere "Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum" ifadesi yöneltilmiş ve mekânsal dağılımı Şekil 29'da sunulmuştur. Buna göre Hasanbey, Çamlıca, İnönü mahallelerinin ortalaması diğer mahallelere göre yüksektir. Telefon bankacılığı kullanım düzeyi en düşük mahalleler ise Canca, Hacıemin, Akçakale, Eskibağlar ve Karşıyaka mahalleleridir.

"Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık uygulamaları ile yapıyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı

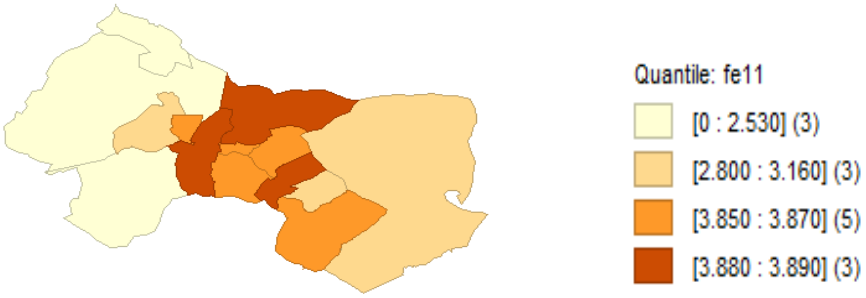

Şekil 30. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık ile yapıyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 34. Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık ile yapıyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.16	Çamlıca	3.89	Hasanbey	3.88	Karşıyaka	3.85	Yeni	3.88
Bağlarbaşı	3.86	Eskibağlar	2.80	İnönü	3.85	Oltanbey	3.85		
Canca	2.17	Hacıemin	2.53	Karaer	3.87	Özcan	2.98		

Finansal erişim düzeyini ölçmek amacıyla bireylere "Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık uygulamaları ile yapıyorum." ifadesi yöneltilmiş mekânsal dağılımı Şekil 30'da gösterilmiştir. Mobil bankacılık kullanım düzeyi, Hasanbey, Çamlıca, Yeni mahalleleri başta olmak üzere, Bağlarbaşı, Oltanbey, Karaer, Karşıyaka, İnönü mahallelerinde nispeten daha yüksek düzeydedir. Akçakale, Eskibağlar, Özcan, Hacıemin ve Canca mahallelerinin daha düşük bir ortalamaya sahip olduları görülmektedir. Yukarıda mekânsal dağılımları gösterilen diğer bankacılık işlem türleriyle karşılaştırıldığında mahallelerin 4 ortalamaya yaklaştığını görmekteyiz. Gümüşhane'de yaşayan bireylerin çoğunluğunun bankacılık işlemlerinden mobil bankacılığı tercih ettiğini söyleyebiliriz.

"Alışverişte genellikle kredi kartı kullanırım." ifadesinin mekânsal dağılımı

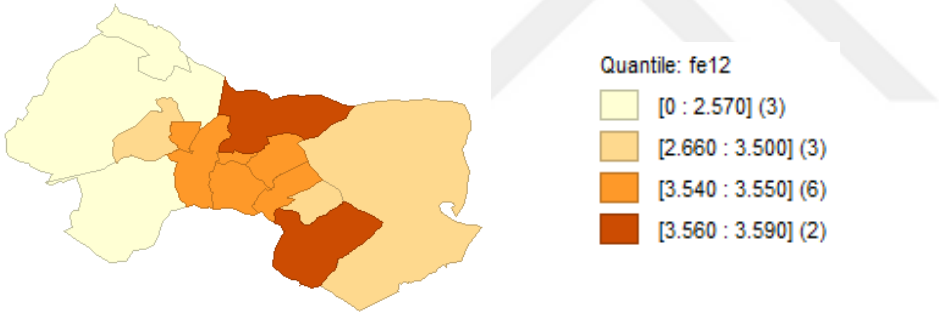

Şekil 31. Alışverişte genellikle kredi kartı kullanırım ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 35. Alışverişte genellikle kredi kartı kullanırım ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.50	Çamlıca	3.59	Hasanbey	3.55	Karşıyaka	3.54	Yeni	3.54
Bağlarbaşı	3.56	Eskibağlar	3.43	İnönü	3.55	Oltanbey	3.54		
Canca	2.57	Hacıemin	2.30	Karaer	3.54	Özcan	2.66		

Finansal erişimi düzeyini ölçmek amacıyla bireylere "Alışverişte genellikle kredi kartı kullanırım" ifadesi yöneltilmiş olup mekânsal dağılımı Şekil 31'de sunulmuştur. Buna göre bireylerin kredi kartı kullanımları toplanan ortalama ile karşılaştırılacaktır. En yüksek kredi kartı kullanım ortalamasına sahip mahalleler; Çamlıca, Bağlarbaşı olduğu görülmektedir. Oltanbey, Karaer, Karşıyaka, İnönü ve Yeni mahalleleri bu iki mahalleye göre daha düşük kalmaktadır. Kredi kartı kullanım ortalaması en düşük

mahalleler, Canca, Hacıemin, Eskibağlar, Akçakale, kredi kullanım ortalamaları diğer mahallelere göre az bir farkta olsa daha düşük olduğu görülmektedir.

Covid-19 dönemi boyunca tüketim alışveriş merkezleri gibi fiziksel alanlardan çok internet üzerinden alışveriş yapma tercihi artmıştır. Kredi kartı ile yapılan alışveriş 2019 yılının ilk üç ayı 136.322.574 iken 2020 yılının aynı döneminde 173.999.121 olduğu görülmüştür (BKM, 2020). Bu çalışmada da bireylerin kredi kartı kullanımının diğer tercihlere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

"PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım." ifadesinin mekânsal dağılımı

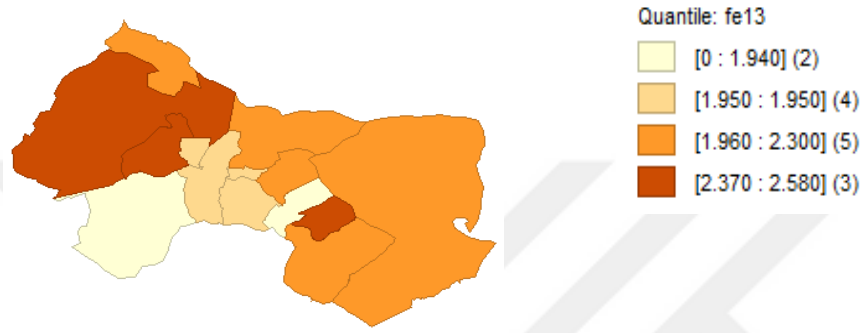

Şekil 32. PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 36. PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.30	Çamlıca	1.96	Hasanbey	1.95	Karşıyaka	1.95	Yeni	1.94
Bağlarbaşı	1.96	Eskibağlar	2.37	İnönü	1.97	Oltanbey	1.95		
Canca	2.43	Hacıemin	2.30	Karaer	1.95	Özcan	2.58		

Finansal erişim düzeyini ölçmek amacıyla yöneltilen "PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım." ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 32'de sunulmuştur. Ortalama değerlere bakıldığında ankete katılan bireylerin PTT'nin bankacılık uygulamalarını tercih etmeleri diğer bankacılık işlemlerine göre daha düşüktür.

"Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir." ifadesinin mekânsal dağılımı

Şekil 33. Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 37. Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.34	Çamlıca	3.06	Hasanbey	2.98	Karşıyaka	2.97	Yeni	2.99
Bağlarbaşı	2.95	Eskibağlar	3.23	İnönü	2.95	Oltanbey	2.97		
Canca	3.00	Hacıemin	3.07	Karaer	2.98	Özcan	2.82		

Finansal erişim düzeyinin belirlenmesi amacıyla yöneltilen "Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir." ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 33'te gösterilmiştir. Bireylerin finansal hizmetlerin maliyetini değerlendirmeleri istenmiştir. Buna göre Akçakale, Hacıemin ve Eskibağlar mahallelerinin finansal erişimi daha maliyetli buldukları söylenebilir. Bu mahallelerin ardından Canca, Çamlıca, Karer ve Yeni mahalleleri ise daha orta seviyede bir maliyet ifade etmiştirler.

"Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımın birçoğunu gidermektedir." ifadesinin mekânsal dağılımı

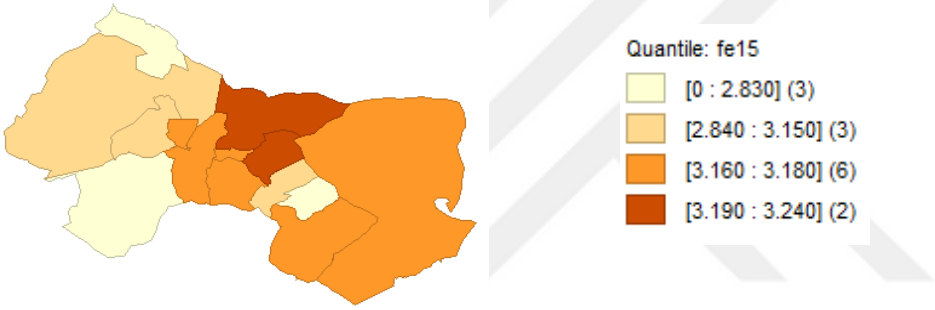

Şekil 34. Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımın birçoğunu gidermektedir ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 38. Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımın birçoğunu gidermektedir ifadesinin mekânsal dağılımı

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.18	Çamlıca	3.24	Hasanbey	3.18	Karşıyaka	3.16	Yeni	3.15
Bağlarbaşı	3.18	Eskibağlar	2.67	İnönü	3.19	Oltanbey	3.16		
Canca	2.93	Hacıemin	2.83	Karaer	3.18	Özcan	2.84		

Finansal erişim düzeyinin belirlenmesi amacıyla yöneltilen "Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyaçlarımın birçoğunu gidermektedir." ifadesine göre mahallelerin mekânsal dağılımı Şekil 34'te gösterilmiştir. Buna göre Çamlıca, İnönü mahallesi diğer mahallelere kıyasla finansal hizmetlerin ihtiyaçlarını karşıladıklarını ifade etmiştirler. Finansal hizmetten memnuniyet seviyesi en düşük mahalleler Hacıemin, Eskibağlar, Canca ve Özcan mahalleleridir. Diğer mahalleler orta seviyede bir memnuniyet ifade etmiştirler.

Finansal hizmetlerin çeşitliliğiyle ilgili bireylere yöneltilen ifadelerin birçoğunda bireyler genelde kararsızım ve daha olumsuz seçeneklere yakın cevaplar vermiştir. Küçük şehirlerde finansal erişim düzeylerinin düşük olduğu yapılan çalışmalarda görülmüştür. Finansal hizmet çeşitliliği ile ilgili yeni çalışmalar yapılabilir ve bireylerin finansal hizmet anlamında daha iyi şartlarda ulaşması finansal refahın olumsuz etkilenmemesi açısından önemlidir.

"Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir." ifadesinin mekânsal dağılımı

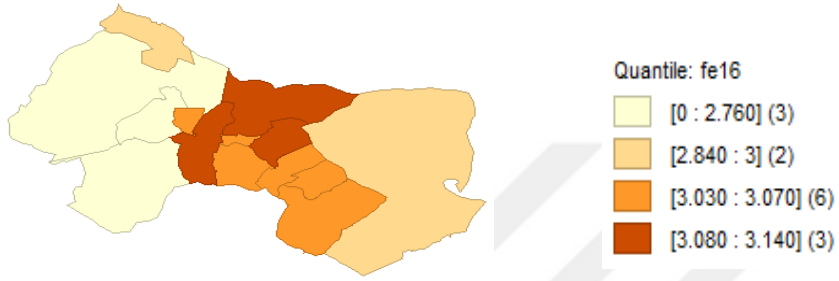

Şekil 35. Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 39. Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	2.84	Çamlıca	3.14	Hasanbey	3.08	Karşıyaka	3.03	Yeni	3.03
Bağlarbaşı	3.07	Eskibağlar	3.07	İnönü	3.08	Oltanbey	3.03		
Canca	2.57	Hacıemin	3.00	Karaer	3.06	Özcan	2.76		

Finansal erişim düzeyi ifadelerinden "Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir." bireylere yöneltilmiş verdikleri cevapların ortalamasına göre oluşturulan mekânsal dağılım Şekil 35'te gösterilmiştir. Buna göre ortalamalar incelendiğinde bireylerin genel anlamda finansal çeşitlilikten tatmin seviyesi 3. seçenek olan "kararsızım" seçeneğine yakın olduğu görülmektedir. Çok düşük farkla Çamlıca, Hasanbey ve İnönü mahallelerinin diğer mahallelere göre yüksek olduğu görülüyor. Canca, Akçakale, Özcan mahallelerinde yaşayan bireylerin diğer bölgelere göre finansal çeşitliliği daha az yeterli gördükleri göze çarpmaktadır.

"Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı

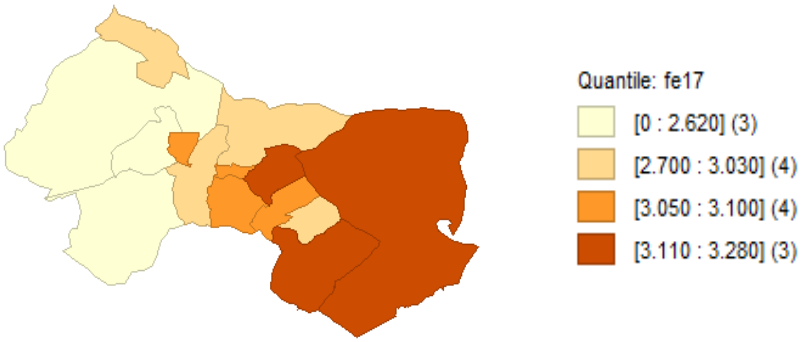

Şekil 36. Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum ifadesinin mekânsal dağılımı

Tablo 40. Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum ifadesinin ortalaması

Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean	Mahalle	Mean
Akçakale	3.28	Çamlıca	2.98	Hasanbey	2.98	Karşıyaka	3.06	Yeni	3.05
Bağlarbaşı	3.26	Eskibağlar	3.03	İnönü	3.11	Oltanbey	3.06		
Canca	2.60	Hacıemin	2.70	Karaer	3.10	Özcan	2.62		

Finansal erişim düzeyi ifadelerinden "Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum." ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 36'da gösterilmiştir. Buna göre finansal yatırım ürünlerle ilgili hizmet almaktan en memnun olan mahalleler Akçakale, Bağlarbaşı, İnönü mahallesi olduğu görülmekte. Genel olarak bakıldığında mahallelerin, "kararsızım" ve "Katılmıyorum" seçeneklerine ağırlıkta cevaplar verdiği anlaşılmaktadır. Finansal yatırım ürünlerine ait hizmetten memnuniyet seviyesi en düşük mahalleler ise Canca, Özcan, Hacıemin, ve Çamlıca mahalleleridir.

12.2.4. Finansal Refah Bulguları

Finansal refah ölçeğinde bireylere 10 adet ifade yöneltilmiştir ve bu ifadeleri bireylerin pandemi öncesi ve pandemi dönemi sonrası olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılardan toplanan cevaplar Geoda programında Gümüşhane ili haritası üzerine verileri girilmiş değerlerin ortalaması küçük değerden büyük değer olacak şekilde renklendirilmiştir. Bu yöntemle, farklı mahallelerde yaşayan bireylerin finansal refah durumları hakkında fikir sahibi olunduğu söylenebilir. Finansal refah bölümünün bir diğer önemi ise bireylerin pandemi öncesi ve pandemi sonrası refah durumlarının karşılaştırılmasıdır.

Pandemi süreci bireylerin gelir durumlarında bir düşüşe yol açmıştır. Pandemi sebebi ile alınan önlemler ve getirilen kısıtlamalar istihdamı da olumsuz etkilemiştir. 2019 yılı sonlarında işsizlik oranlarındaki düşüş 2020 yılında pandemi öncesinde de

devam etmiştir. Ancak Covid-19' un yaygınlaşmasıyla birlikte bu noktada yaratmış olduğu etkiler, diğer krizlerde yaşanan işsizlik durumundan daha ciddi olduğu görülmektedir (Yağcı, 2022: 11). Finansal refah bölümünde bireylere pandemi öncesinde ve pandemi yaşandıktan sonra 5000 TL'lik beklenmedik harcama karşılayabilme durumları sorulmuştur. Verilen cevapların ortalaması dikkate alındığında, pandemi öncesi 3.27 olan ortalama değer, pandemi sonrasında 2.73 olduğu görülmektedir. Gümüşhane'de farklı mahallelerde yaşayan bireylerin gelir durumlarında bir düşüş yaşandığı söylenebilir.

Bireylere yöneltilen bir diğer ifade "parasal açıdan kendimi idare ediyorum." Yaşanan kısıtlamalar bireylerin gelir durumlarında olumsuz etkilere yol açmıştır. 2020'nin bahar aylarında başlayan Covid-19 salgını dünyada derin etkiler yaratmıştır. Bu etkiler Türkiye ekonomisinde de ivme kaybı yaşanmasına yol açmıştır (Eğilmez, 2021: 1). Katılımcıların cevaplarının ortalamaları incelendiğinde P.Ö. 3.54 olan ortalama, P.S. dönemde 3.06'ya düşmüştür. Bireylerin genel olarak parasal açıdan durumlarının eskiye nazaran olumsuz etkilendiği söylenebilir. Tablo 2 incelendiğinde P.Ö. haritada Canca, Özcan ve Eskibağlar mahallelerinin diğer mahallelerdeki katılımcılara göre parasal açıdan daha iyi durumda oldukları görülmektedir. P.S. dönemde Hasanbey, Çamlıca ve Oltanbey mahallelerinde diğer mahallelere göre daha belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir.

Bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı finansal problemler gelir konusunda bireylerin endişe düzeylerini artırmıştır. Sporakowski (1979), ifade ettiği üzere finansal sorunlar bireylerde strese yol açabilmektedir. Strese bağlı hastalıklarında ortaya çıkmasını tetikleyebilir. Borçlanma nedenlerinden biri olan finansal sorunlar bireylerin aile yaşamında problemlere ve geçim sıkıntılarına yol açmaktadır (Amato ve Previti, 2003: 604). Bireylere "Maddi durumum ve geleceğim hakkında endişeliyim" ifadesi yöneltilmiş verilen cevaplar değerlerin ortalamasına göre haritalandırılmıştır. Tablo 3 incelendiğinde bireyler yöneltilen ifadeye verdikleri ortalama değerler pandemi öncesi ve pandemi sonrası için ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. P.Ö. dönemde katılımcıların ifadeye verdikleri cevapların ortalaması, 3.19'dan 3.48'e yükselmiştir. Buradan şu anlaşılabilirki bireylerin pandemi sonrası dönem için yaptıkları değerlendirmelerde maddi durum ve gelecekleri ile ilgili hissettikleri stres artış göstermiştir. Mahalleler karşılaştırıldığında en yüksek stres bildiren katılımcıların olduğu mahalleler; Hasanbey ve Çamlıca mahalleleridir. Bu mahallelerin ardından sırasıyla; Oltanbey, Karşıyaka, Karaer ve İnönü Mahalleleri gelmektedir. Çalışmaya dâhil edilen diğer mahalleler birbirlerine yakın değerlerde stres bildirmişlerdir. Pandemi

öncesinde Canca, Özcan, Akçakale mahalleleri diğer mahallelere göre en az stres bildiren mahalleler olmuştur. P.S. harita incelendiğinde, Çamlıca, Yeni, Eskibağlar mahallelerinde yaşayan katılımcılar gelir durumlarıyla ilgili streslerinin arttıklarını ifade ettiler. Bağlarbaşı, Canca ve İnönü mahallelerinde yaşayanların ise stres seviyeleri diğer mahallere göre pandemi sonrası dönemde düşük seyretmiştir.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (Türk-İş) göre ise yüksek işsizlik oranı, pandemi döneminde yükselmiştir. Türk-İş 2020 yılında asgari ücretin ülke şartlarına göre yaşanabilir seviyede olması gerekirken virüs sebebiyle insanların işsiz kalarak asgari ücrete bile sahip olamadıklarını belirtmektedir. Türk-İş de pandemiyle birlikte işsizliğin yanı sıra yoksulluğun da arttığını ileri sürmüştür (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2020).

Finansal refah bölümünde bireylerden "Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum" ifadesini değerlendirmeleri istenmiştir. Şekil 8'de gösterilen katılımcılardan toplanan verilerin ortalama değerlerine göre harita oluşturulmuştur. Pandemi öncesinde, bireylerin verdikleri cevapların ortalaması 3.21 iken pandemi sonrası için 2.83 çıktığı görülmektedir. Pandemi sonrasında çalışmaya dâhil olan bireylerin para yönetimiyle ilgili mutluluk seviyesinde düşüş gözlemlenmiştir. 1. harita incelenecek olursa pandemi süreci öncesinde, Eskibağlar, Canca, Özcan mahalleleri diğer mahallelere göre para yönetimi konusunda daha mutlu oldukları söylenebilir. Akçakale, Hasanbey, Hacıemin, Bağlarbaşı, İnönü, Karaer mahalleleri orta seviyede mutluluk bildirirken, Karşıyaka, Çamlıca ve Oltanbey mahalleleri pandemi öncesi dönemde daha düşük düzeyde para yönetiminden mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Pandemi sonrasında Oltanbey, Hasanbey, Karşıyaka ve Bağlarbaşı mahallelerinde diğer mahallelere kıyasla para yönetimi konusundaki mutluluk seviyesinde düşüş görülmüştür.

Finansal refah ifadelerinden Şekil 9'da gösterilen, "Maddi durumlardan dolayı isteklerim gerçekleşmeyecek ifadesi yöneltilmiş. Toplanan verilerin ortalamasına göre oluşturulan haritada pandemi öncesi ve pandemi sonrası değerlere bakıldığında pandemi öncesi dönem için yapılan değerlendirmede 3.12 olan cevap ortalamalası, pandemi süreci için 3.37 olduğu görülmektedir. Bireyler pandemi süreci içinde gelecekte isteklerin gerçekleşmeyeceklerine olan inancında bir yükseliş olduğu söylenebilir. (Erdoğdu vd., 2020) yapmış oldukları araştırmada covid-19 sürecinde bölgesel ve ülke düzeyinde sağlık, ekonomik ve güvenlik anlamında alınan önlemleri yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya dâhil ettikleri yaklaşık her 3 katılımcıdan biri umutsuzluk semptomlarını orta ve yüksek seviyede bildirmişlerdir. Tablo 5 incelendiğinde, 1. haritada en yüksek umutsuzluk bildiren Çamlıca mahallesinde

yaşayan katılımcılardır. Oltanbey, Hasanbey, Karaer, Karşıyaka, İnönü ve Yeni mahallelerinde yaşayan bireyler ise orta seviyeli değerlerde cevaplar vermiştirler. Pandemi öncesinde isteklerinin gerçekleşmeyeceğini çok fazla düşünmeyen mahalleler ise Akçakale, Eskibağlar, Bağlarbaşı, Hacıemin ve Canca mahalleleri olduğu görülmüştür. Pandemi sonrasında diğer mahallelere göre, Bağlarbaşı, Yeni mahalle, Canca ve Bağlarbaşı mahallelerinde isteklerin gerçekleşmeyeceğine dair düşüncenin artış gösterdiği görülmektedir.

Finansal refah bölümünde bireylere yöneltilen bir diğer ifade: "Yemek yemek ve alışveriş yapmak bütçemi zorlar". Verilen cevapların ortalama değerleri haritalandırılmıştır. Buna göre pandemi öncesinde çalışmaya dâhil olanların ifadeye verdikleri ortalama değer 3.08 iken pandemi sonrasında 3.65 olduğu görülmektedir. Bireyler pandemi sonrasında pandemi öncesi döneme göre yemek ve alışveriş giderlerinde artış olduklarını belirtmişlerdir. Koç (2022), Gümüşhane Belediyesi ve Gümüşhane Üniversitesi işbirliğiyle, Gümüşhane'de faaliyet gösteren işletmelerde Covid-19 pandemi sürecinin sebep olduğu üretim ve gelir kayıplarını ortaya koymak ve oluşan problemlere bir çözüm sunmayı amaçladığı çalışmasında, Gümüşhane'de 428 işletmeye anket uygulamıştır. Elde ettiği verilere göre, çalışmaya katılan işletmelerin %75'i alınan kapanma tedbirlerinden dolayı işyerlerinin belirli sürelerle kapatmak zorunda kalmıştır. Ankete katılan işletmelerde çalışanların %27'si ücretsiz izine çıkarılmıştır. İşletmeler üzerinde uygulanan bu çalışma bireylerin gelir durumunda aşağı yönlü bir değişim olduğunu desteklemektedir.

Finansal refah bölümünde "Ay sonunda geriye param kalıyor." ifadesine verilen cevaplar pandemi öncesi ve sonrası olarak haritalandırılmıştır. Tablo 8'e baktığımızda pandemi öncesi için bireylerin verdiği cevapların ortalaması 3.10 iken pandemi sonrasında cevapların ortalaması 2.57'ye düşmüştür. Bireylerin pandemi süreci için gerek artan sağlık harcamaları gerekse pandeminin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı ay sonunda param kalıyor ifadesine verdiği olumlu cevaplar azalmıştır. Tedbirlerden dolayı istihdamda oluşan olumsuzluklar birçok çalışanı gelir kaybına uğratmıştır. Pandeminin olumsuz şartları arttıkça sermaye yatırımlarındaki düşüş, reel ücret ve hane halkı gelirlerinde düşüşe buda tüketim harcamalarında azalmaya yol açmıştır (Pehlivan vd., 2021). Çalışmaya dâhil edilen mahalleler karşılaştırılacak olursa, P.Ö. Canca, Hacıemin, Eskibağlar mahallelerindeki katılımcılar diğer mahalledekilere göre ay sonunda param kalıyor ifadesine daha olumlu cevaplar verdikleri görülmektedir. Genel anlamda baktığımızda verilen cevapların birbirine yakın oldukları görülmektedir.

Tüik'in açıklamış olduğu verilere göre 2021 Aralık ayı enflasyonu bir önceki yılın Aralık ayına göre %36.8, on iki aylık ortalamalara göre 19.60 artmıştır. Bir önceki yılın aynı ayına göre artışın en yüksek olduğu ana gruplar sırasıyla, %53.66 ile ulaştırma, %43.80 gıda ve alkolsüz içecekler, %40.95 ev eşyaları olmuştur. Çalışmada bireylerden, "Yaptığım harcamaları uygun buluyorum." ifadesini değerlendirmeleri istenmiştir. Toplanan verilerin ortalama değerlerine göre oluşturulan harita Tablo 10'da gösterilmiştir. Covid-19 öncesi için ifadeye verilen cevapların ortalaması 3.23 iken pandemi süreci için yapılan değerlendirmede 2.74 çıktığı görülmektedir. Bireylerin pandemi koşullarından sonra yaptığı harcamaları uygun bulma sayısında azalma görülmektedir. Bu tedarik zincirlerinde oluşan aksamalar ve yükselen girdi maliyetleri katılımcıların verdiği cevapları desteklemektedir.

12.2.5. Finansal Okuryazarlık Bulguları

Çalışmanın finansal okuryazarlık bölümünde bireylere 6 adet çoktan seçmeli soru sorulmuştur. 1. Sorunun mekânsal dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir. Bu soruya verilen doğru cevap sayıları Tablo 41'de sunulmuştur. Diğer 5 soruya göre nispeten daha kolay sayılabilecek 1. soruda "kişisel finansal okuryazarlıkla ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur? ifadesi sorulmuştur. Toplanan yanıtlara bakıldığında cevapların doğru olan "E" seçeneğine yakın olduğu görülmektedir. Canca, Hacıemin ve Eskibağlar mahallelerin Doğru cevaba yakınlığı daha düşük kalmaktadır. Diğer mahallelerdeki katılımcıların cevaplarının geneli "E" seçeneğine yakınlık göstermektedir.

Tablo 41. Kişisel finansal okuryazarlıkla ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.
Akçakale	26(50)	Çamlıca	44(50)	Hasanbey	38(50)	Karşıyaka	44(50)	Yeni	48(50)
Bağlarbaşı	41(50)	Eskibağlar	13(30)	İnönü	38(50)	Oltanbey	44(50)		
Canca	18(30)	Hacıemin	19(30)	Karaer	44(50)	Özcan	36(50)		

Finansal okuryazarlık ölçeğindeki 2. soru "En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir?" sorusudur. Doğru cevabı "A" (bir mevduat hesabındaki para) seçeneği olan sorunun mekânsal dağılımı Şekil 16'da gösterilmiştir. Verilen doğru cevap sayıları Tablo 42'de sunulmuştur. Tablo incelenecek olursa, toplanan cevapların ortalamasına göre oluşturulan haritada mahallere göre doğru cevap sayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 42. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir?

Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.
Akçakale	29(50)	Çamlıca	34(50)	Hasanbey	30(50)	Karşıyaka	34(50)	Yeni	35(50)
Bağlarbaşı	33(50)	Eskibağlar	14(30)	İnönü	25(50)	Oltanbey	32(50)		
Canca	23(30)	Hacıemin	18(30)	Karaer	33(50)	Özcan	31(50)		

Bu soruya verilen doğru cevaplar incelendiğinde, Yeni (35), Çamlıca (34), Çamlıca (34), Bağlarbaşı (33), Karaer (33), Çamlıca (34) mahallelerinin diğer mahallelere göre daha yüksek oranda doğru cevap çıkmıştır. En düşük cevaplar ise Eskibağlar, Hacıemin, İnönü, Özcan mahallelerindeki katılımcılardan elde edilmiştir. Finansal okuryazarlık ölçeğinde bireylere "Aşağıdakilerin hangisi net geliri ifade eder?" sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların mekânsal dağılımı Şekil 17'de gösterilmiştir. Mahallelere göre doğru cevaplama sayıları Tablo 43'te sunulmuştur.

Tablo 43. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder?

Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.
Akçakale	19(50)	Çamlıca	22(50)	Hasanbey	13(50)	Karşıyaka	15(50)	Yeni	19(50)
Bağlarbaşı	33(50)	Eskibağlar	12(30)	İnönü	21(50)	Oltanbey	17(50)		
Canca	15(30)	Hacıemin	14(30)	Karaer	16(50)	Özcan	25(50)		

Soruda "A" seçeneği "Harcamalarınız ve geliriniz arasındaki fark" cevabını sayıca en fazla veren katılımcıların olduğu mahalleler sırasıyla, Bağlarbaşı, Özcan, İnönü mahalleleri olduğu görülmektedir. Diğer mahallelerdeki katılımcılara göre doğru cevaplama konusunda belirgin bir fark olduğu görülüyor. Geriye kalan mahallelerdeki doğru cevap sayıları birbirine yakındır ve oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Finansal okuryazarlık bölümünde bireylere "Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir?" sorusu yöneltilmiş doğru cevabı 'C' (Evde yaralanan bir arkadaşın sağlık masrafı) seçeneği olan sorunun mekânsal dağılımı Şekil 18'de gösterilmiştir. Verilen doğru cevap sayıları Tablo 44'de sunulmuştur. Toplanan cevapların ortalamasına göre oluşturulan haritada mahallere göre doğru cevap sayıları Tablo 44'te sunulmuştur:

Tablo 44. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir?

Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.
Akçakale	26(50)	Çamlıca	44(50)	Hasanbey	38(50)	Karşıyaka	44(50)	Yeni	48(50)
Bağlarbaşı	41(50)	Eskibağlar	13(30)	İnönü	38(50)	Oltanbey	44(50)		
Canca	18(30)	Hacıemin	19(30)	Karaer	44(50)	Özcan	36(50)		

Soruda "C" seçeneği "Evde yaralanan bir arkadaşın sağlık masrafı" cevabını sayıca en fazla veren mahalleler sırasıyla, Yeni, Bağlarbaşı, Çamlıca, Karaer, Karşıyaka, Oltanbey, Çamlıca mahalleleridir. Bu mahallelerde yaşayan katılımcıların vermiş olduğu doğru cevap sayısı 40'ın üzerindedir ve doğru cevap sayısı bakımından geriye kalan mahallelerden belirgin bir şekilde farklıdır.

Finansal okuryazarlık bölümünde bireylere "Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?" sorusu yöneltilmiş doğru

cevabı “E” seçeneğidir. İfadenin mekânsal dağılımı Şekil 19’da gösterilmiştir. Mahallelere göre toplam doğru cevap sayıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 45. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için hangisi doğrudur?

Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.
Akçakale	3(50)	Çamlıca	19(50)	Hasanbey	22(50)	Karşıyaka	14(50)	Yeni	24(50)
Bağlarbaşı	27(50)	Eskibağlar	5(30)	İnönü	17(50)	Oltanbey	14(50)		
Canca	6(30)	Hacıemin	7(30)	Karaer	13(50)	Özcan	5(50)		

“C” seçeneği olan doğru cevabı en fazla cevaplayan katılımcıların, Bağlarbaşı (27), Yeni (24), Çamlıca (19), Hasanbey (22) mahallelerinde olduğu görülmektedir. Akçakale (3), Eskibağlar (5), Canca (6), Özcan (5) mahallelerinden çalışmaya dâhil olan katılımcıların faiz soruları hakkında bilgi eksikliği ve faiz hesaplamaları ile ilgili yetersiz oldukları söylenebilir.

Finansal okuryazarlık bölümünün son sorusu, “Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleri ile ilgili ne söylenebilir?” ifadesi yöneltilmiş ve doğru cevap olan “B” seçeneğidir. Bu soruda faiz ve tahvil ilişkisi ile ilgili bireylerin bilgi düzeyi ölçülmek hedeflenmiştir. Soruya verilen doğru cevaplar Tablo 46’da sunulmuştur.

Tablo 46. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili hangisi doğrudur?

Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.	Mahalle	D.C.
Akçakale	14(50)	Çamlıca	16(50)	Hasanbey	17(50)	Karşıyaka	23(50)	Yeni	13(50)
Bağlarbaşı	21(50)	Eskibağlar	11(30)	İnönü	21(50)	Oltanbey	13(50)		
Canca	9(30)	Hacıemin	10(30)	Karaer	19(50)	Özcan	23(50)		

Doğru cevap olan “B” seçeneğini en fazla doğru cevaplayan katılımcıların, Karşıyaka (23), Bağlarbaşı (21), İnönü (21), Karaer (19), Hasanbey(17) mahallelerinde olduğu görülmektedir. Geriye kalan mahallelerdeki doğru cevap sayısı oldukça düşüktür. Genel anlamda bakacak olursak faiz ve tahvillerle ilgili soruya verilen cevapların doğruluk payı diğer finansal okuryazarlık sorularından daha düşük olduğu görülmektedir.

12.2.6. Finansal Erişim Bulguları

Finansal erişim bölümü, çalışmaya dâhil olan bireylerin finansal sistem içerisinde ne seviyede bulunabildiklerinin incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Aşağıdaki tabloda finansal erişim tutumlarına ait standart sapma ve ortalama değerleri verilmiştir.

Tablo 47. Finansal erişim ifadeleri ortalama ve standart sapması

	Ort.	**S.S.**	**N**
Finansal hizmetlere rahat erişiyor musunuz	3.09	1.21	590

Tablo 47. (Devamı)	**Ort.**	**S.S.**	**N**
Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum	3.50	1.12	590
Yaşadığım yerde ATM'lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum	3.32	1.23	590
Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum	3.24	1.19	590
Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum	3.39	1.12	590
Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum	3.06	1.17	590
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılıkla yapıyorum	3.33	1.32	590
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum	2.61	1.24	590
Bankacılık işlemlerinin çoğunu ATM'ile yapıyorum.	2.79	1.27	590
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankıcılığıyla yapıyorum	3.19	2.11	590
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık uygulamalarıyla yapıyorum	3.51	1.29	590
Alışverite genellikle kredi kartı kullanırım	3.34	1.26	590
PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım	2.09	1.19	590
Finansal Hizmetlere erişim maliyetlidir	3.00	1.22	590
Yaşadığım yerde sunulan finansal hizmetler ihtiyacımın birçoğunu gidermektedir	3.07	1.15	590
Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir	2.96	1.17	590
Yaşadığım yerdeki bankalarda finansal yatırım ürünlerine ait hizmetleri rahatlıkla alabiliyorum	2.99	1.29	590

Tablo 48. Finansal erişim genel ortalamalar

Mahalle	ORT.	Mahalle	ORT.	Mahalle	ORT.	Mahalle	ORT.	Mahalle	ORT.
Akçakale	3.01	Çamlıca	3.25	Hasanbey	3.22	Karşıyaka	3.19	Yeni	3.20
Bağlarbaşı	3.22	Eskibağlar	3.14	İnönü	3.21	Oltanbey	3.19		
Canca	2.67	Hacıemin	2.65	Karaer	3.21	Özcan	2.91		

Finansal erişim ifadelerinin ortalama değerleri Tablo 48'de sunulmuştur. Tablo incelendiğinde bazı ifadeler dikkat çekmektedir. Finansal erişim ifadeleri bireylere 5'li likert tipi ölçek şeklinde yöneltilmiştir. "Yaşadığım yerdeki finansal hizmetlerin çeşitliliği yeterlidir" ifadesinin genel ortalama değeri (2.96) olduğu görülmektedir. Bu değer göz önünde bulundurulduğunda bireylerin yaşadıkları bölgedeki finansal çeşitlikten memnun olmadıkları söylenebilir. İfadenin mekânsal dağılım haritası Şekil 36'da gösterilmiştir. Mahalleleri ayrı ayrı incelediğimizde değerlerin 3.00 ortalama ve altında cevaplar verdiği görülmektedir. Canca (2.57), Özcan (2.76) ve Akçakale (2.84)

mahallelerinden toplanan cevapların en düşük değerlere sahip olduğu ve sunulan finansal çeşitlilikten memnuniyet seviyesinin düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Finansal erişim bölümünde "Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz?" ifadesinin ortalama değeri 3.09'dur. Finansal çeşitliliğin yeterli olduğu ile ilgili kararsız olduğu görülen bireylerin finansal hizmetlere erişim konusunda verdikleri cevaplarında ortalama değerinin kararsız seçeneğine yakın olduğu görülmektedir. İfadenin mekânsal dağılımı Şekil 21'de gösterilmiştir. Akçakale (2.94), Canca (2.80), Hacıemin (2.60) mahallelerinde yaşayan katılımcıların verdiği cevapların ortalama değerlerinin en düşük değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bu mahallelerdeki katılımcılar diğer mahallelere göre finansal hizmetlere erişimde sorun yaşadıklarını ifade etmiştirler.

İfadelerden en yüksek ortalama değerden biri "bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık ile yapıyorum" ifadesinin ortalama değer 3.51 olduğu görülmektedir. Bireylerin finansal çeşitlilikten memnun olmadığını belirtilmişti. Bu açıdan bakılacak olursa bireylerin daha çok bankacılık işlemlerinin daha çok mobil bankacılık ile yapması, finansal çeşitlilikle ilişkili olduğu söylenebilir. İfadenin mekânsal dağılım haritası Şekil 31'de gösterilmiştir. Buna göre mobil bankacılık hizmetinin diğer mahallelerdeki katılımcılara göre en az kullandığını ifade eden mahalleler, Canca (2.17), Hacemin (2.53), Özcan (2.98), Eskibağlar (2.80) olduğu görülmektedir.

Finansal erişim ifadelerinden en düşük ortalama değere sahip, "PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanırım" ifadesi (2.09) diğer bankacılık uygulamalarına kıyasla nadir tercih edildiğini göstermektedir. "Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum" ifadesinin mekânsal dağılımı Şekil 33'de gösterilmiştir. İfadenin ortalama değeri 3.06 olduğu görülmektedir. İleri türev finansal işlemler yapma konusunda bireylerin kararsız kaldıklarını söyleyebiliriz. Şekil 26'ya göre mahallelerin ortalama değerlerine bakılacak olursa en yüksek değerin Eskibağlar (3.37), en düşük değerin ise Hacıemin (2.50) olduğu görülüyor. Geriye kalan mahallelerin ortalama değerleri birbirine yakındır ve kararsızım seçeneğine yakın oldukları görülmektedir.

Bankacılık işlemlerinin tercihleri incelendiğinde bireyler daha çok mobil bankacılık kullandıkları anlaşılıyor. Telefon bankacılığı, ATM, elektronik bankacılık ve banka şubesine giderek hizmet alma tercihleri mobil bankacılık kullanım tercihine göre daha düşük kalmaktadır. Telefon bankacılığı, ATM, elektronik bankacılık ve banka şubesine giderek hizmet alma tercihleri mobil bankacılık kullanım tercihine göre daha düşük kalmaktadır. Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler bireylerin bankacılık

hizmetlerin daha hızlı etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirmeleri mobil bankacılık kullanmaya iten en önemli sebeplerin başında gelmektedir. Bir başka sebep ise Türkiye'de akıllı telefon kullanım oranının tüm dünyada olduğu gibi çok yaygın olmasıdır (Kurt, 2017: 63). BTK iletişim istatistik verilerine göre 2022 itibariyle 90 milyon adetin üzerinde mobil internet abonesi vardır (BTK, 2022).

Tablo 49 Finansal refah ve finansal erişim cinsiyete göre bağımsız örneklem T-testi

	Cinsiyet	n	x	ss	t	p
Finansal refah	Erkek	336	3.24	0.53	0.878	0.380
	Kadın	254	3.21	0.47		
Finansal erişim	Erkek	336	3.08	0.53	-0.382	0.703
	Kadın	254	3.10	0.56		

Tablo 49'da bireylerin finansal refah ve erişim algıları cinsiyetlerine göre bağımsız örneklem T testi sonuçları sunulmuştur. Finansal refah tutumları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t[590]=0.878$; $p<.05$). Buna göre araştırmanın H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Çalışmaya dâhil olan erkeklerin finansal refah algıları ($x=3.24$), kadınların finansal refah algılarından ($x=3.21$) daha olumludur. Çalışmaya dâhil edilen kadın katılımcılar erkeklere kıyasla daha düşük finansal refah tutumuna sahip olduğu söylenebilir. Bireylerin finansal erişim algıları ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir ($p>.5$). Buna göre araştırmanın H_2 hipotezi reddedilmiştir. Finansal refah ve finansal erişim ifadelerinin normal dağılıp dağılmadığını KMO testine tabi tutulmuştur. Literatürde 0.70'in üzerinde olması kabul gören değer çalışmada %79 çıkması iyi bir göstergedir.

Tablo 50. Finansal refah ve finansal erişim medeni duruma göre bağımsız örneklem T-testi

	Medeni h.	n	x	ss	t	p
Finansal refah	Bekar	277	3.18	0.51	-2.164	0.031
	Evli	313	2.27	0.50		
Finansal erişim	Bekar	277	3.06	0.57	-1.294	0.196
	Evli	313	3.11	0.51		

Tablo 50'de bireylerin finansal refah ve erişim tutumlarının medeni duruma göre bağımsız örneklem T testi sonuçları sunulmuştur. Refah algıları medeni durumları açısında farklılık gösterdiği görülmektedir. Bekâr olan katılımcıların finansal refah ifadelerine verdikleri cevapların ortalama değeri (3.18) evli olan bireylerin ortalama değerinden (2.27) daha yüksektir. ($t[590]=-2.164$; $p<.05$). Buna göre çalışmanın H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Bireylerin finansal erişim algılarının ise medeni hal açısından

anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir (t[590]=-1.294; p>.05). Buna göre çalışmanın H_4 hipotezi reddedilmiştir.

Finansal refah ve finansal erişim algılarının eğitim durumlarına göre bağımsız örneklem anova testi sonuçları;

Tablo 51. Finansal Refah, finansal erişim eğitim durumuna göre bağımsız örneklem anova testi

	Eğitim	n	x	ss	f	P
Finansal refah	İlköğretim	60	3.30	0.49	3.43	0.17
	Lise	131	3.19	0.39		
	Üniversite	323	3.20	0.30		
	Lisansüstü	76	3.38	0.61		
Finansal erişim	İlköğretim	60	3.00	0.47	4.02	0.08
	Lise	121	3.00	0.44		
	Üniversite	323	3.10	0.32		
	Lisansüstü	76	3.25	0.60		

Çalışmaya katılan bireylerin finansal refah ve finansal erişim algılarının eğitim durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla anova testi uygulanmıştır ve Tablo 51'de sunulmuştur. Test sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde bireylerin finansal refah ve finansal okuryazarlık tutumlarının eğitim durumlarına göre farklılık göstermemektedir (p>0.05). Buna göre Araştırmanın H_5 ve H_6 hipotezleri reddedilmiştir.

Covid-19 pandemisi öncesi finansal refah tutumu ile covid-19 pandemisi sonrasına ait finansal refah tutumlarının bağımlı örneklem T-testi sonuçları;

Tablo 52. Finansal refah ifadelerinin Covid-19 öncesi ve sonrası bağımlı örneklem T-testi

	N	X	SS	SE	T	SD(df)	P
P.Ö. Finansal refah	590	3.16	0.52	0.02	14.257	589	0.000
P.S. Finansal refah	590	2.92	0.51	0.02			

Çalışmanın finansal refah bölümü bireylerden Covid-19 pandemisi öncesi ve sonrası olarak 2 ayrı dönem için değerlendirilmeleri için hazırlanmıştır. Toplam 10 sorudan oluşan finansal refah tutumunu ölçmeye yönelik hazırlanan ifadeler 5'li likert tipi şeklinde oluşturulmuştur, seçenekler her bir soru için farklılık göstermektedir. Ardından ifadeler pandemi sürecinin öncesi ve sonrası arasındaki farkı saptayabilmek amacıyla bağımlı örneklem T-testine tabi tutulmuştur. Bu ölçekte yer alan 3. 5 ve 6. sorular ters şekilde sorulduğu için ortalaması alınmadan önce ters kodlama yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre bireylerin Covid-19 öncesi refah düzeyinin, pandemi sonrası

refah düzeyinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t(589)=14.257$, $p<.05$, $r=.58$). Buna göre araştırmanın H_7 hipotezi kabul edilmiştir.

13. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal refah, finansal okuryazarlık ve finansal erişim kavramlarına verilen önem ve yapılan çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Bireysel finansal refahın düşük olması aynı zamanda toplumdaki genel refahında olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Çalışmada Gümüşhane il merkezinde 13 farklı mahallede yaşayan bireylere uygulanan anket çalışması ışığında elde edilen verilere göre en dikkat çekici noktalardan biri Covid-19 pandemisi öncesi bireylerin finansal refah puan ortalamalarındaki düşüştür. Cinsiyete göre finansal refah algılarının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Şener vd. (2020) çalışmasına dâhil ettiği katılımcıların Covid-19 döneminde büyük bir çoğunluğunun borçlu olduğunu finansal durumlarının pandemi öncesine kıyasla daha kötü durumda olduklarını ve özellikle Covid-19 pandemi döneminde borçlanma düzeyinin arttığı, düşük gelir grubundaki bireylerin faturalarını ödemekte güçlük çektiklerini ifade etmiştir. Ayrıca medeni hal durumu açısından erkek katılımcıların (3.38) kadın katılımcılardan (2.27) finansal refah tutumları yüksek düzeyde olduğu görülmüştür yani medeni hal açısından finansal refah düzeyinde anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Finansal stres ve maddi problemlerle ilgili ifadelere yapılan işaretlerden elde edilen ortalamalar pandemi sonrasında artış gösterirken, refah ve mutluluk temsil eden ifadelerin ortalaması düşmüştür. Finansal okuryazarlık sorularına bireylerin verdikleri cevaplar incelendiğinde genel anlamda finansal okuryazarlık sorularına verilen cevapların doğru cevaplara yakınlığı incelendiğinde özellikle faiz soruları hakkında bireylerin bilgi düzeyinin daha düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3'te çalışmaya katılan bireylerin finansal konulardaki endişeleri ile ilgili toplanan cevapların mekânsal dağılımı gösterilmiştir. Finansal anlamda kendilerini endişeli hissettiğini sayıca daha fazla belirten mahalle sakinleri sırasıyla Canca, Hacıemin ve Özcan mahalleleri olduğu görülmektedir. Bu 3 mahalledeki bireylerin finansal erişim bölümündeki Tablo 47'de finansal erişim değerlerine bakacak olursak Canca: 2.65, Hacıemin: 2.67, Özcan, 2.91 ortalama ile diğer mahallere karşılaştırıldığında finansal erişim ifadelerine verdikleri cevapların daha fazla olumsuz olduğu görülmektedir. OECD (2005) çalışması incelendiğinde finansal sistemin dışında kalan bireylerin sistemin içerisine çekilmesiyle bireylerin tasarruf miktarlarında artış olacağını, ekonomik kalkınma ve istihdama katkıda bulunacağını daha önce

belirtilmişti. Bu bölgede yaşayan bireylerin finansal erişimine fayda sağlayacak önlemler alınması gerektiği söylenebilir.

Çalışmalardan elde edilen veriler incelendiğinde finansal okuryazarlık konusunda bireylerin yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıklarını söyleyebiliriz. Zorluk düzeyi diğer sorulara göre kısmen yüksek olan 5 (Yıllık yüzde 5 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?) ve 6. (Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleriyle ilgili ne söylenebilir?) sorularına doğru cevap verenlerin sayısı diğer okuryazarlık oranlarına göre düşük kalmaktadır. 590 kişinin cevapladığı sorulardan 5. soruyu doğru bilen kişi sayısı 162 iken 6. soruyu doğru bilen kişi sayısı ise 210'dur. Mahalle ayrımı olmaksızın düşünüldüğünde katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğu söylenebilir. Finansal refah ve finansal sistem içerisindeki yeri düşünüldüğünde, teknolojik alanda yaşanan gelişmeler finansal okuryazarlığın önemini her geçen gün artırmaktadır. Bu sebepten bireylere finansal okuryazarlık alanında kendilerini geliştirebilecek alanlar yaratılabilir. Bu çalışma ışığında sorumlu kişiler veya yöneticiler finansal eğitim programları düzenleyebilir ve bireylerin finansal sistem içerisinde daha aktif rol alarak ekonomik şartlarını daha olumlu yönetebilmelerini sağlayabilir. Bireylerin ekonomik olarak sağlıklı hissetmeleri aynı zamanda refah bir toplumun oluşmasının temelidir.

Çalışmada finansal okuryazarlık düzeyi düşük olan bireylerin finansal refahının da beklenen düzeyde olmayacağı ifade edilmiştir. Ünal (2015), akademik personelin finansal davranış eğilimlerinin finansal refahlarına etkilerinin araştırmak amacıyla yaptığı çalışmasında, ortaya çıkan sonuçlardan biri, bireylerin ücretlerinin artırılmasının tek başına yeterli olmayacağını, doğru finansal kararlar alabilmek için bireylerin bilinçlendirilmesi gerektiğidir. Taft vd. (2013) ifade ettikleri üzere, finansal refah, finansal okuryazarlık ve finansal refah arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi amaçlamıştırlar. Daha yüksek finansal okuryazarlığın daha fazla finansal refaha yol açtığı ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Bu da çalışmamızda ifade edilen gelen sonucu destekler niteliktedir.

Jang vd. (2014: 26), gençlerde finansal okuryazarlık seviyesini artırmanın en kuvvetli yöntemi olarak eğitim bakanlığı tarafından okul müfredatlarına kişisel finans içerikli daha fazla ders eklemek ya da ekonomi dersini zorunlu kılmak olduğunu belirtmişlerdir. Ülkemizde finansal eğitim kapsamındaki dersler genelde üniversite müfredatlarına dâhil edilmektedir. Bireylerin finansal okuryazarlık düzeyini artırmak için daha alt yaş gruplarındaki öğrencilerin ders müfredatına finansal eğitim amaçlı derslerinde eklenerek olumlu sonuçlar alınabilir. Ayrıca sosyal medya ve internet

kullanımının çok yaygın olduğu ülkemizde dijital platformlarda finansal eğitim odaklı programlar düzenlenerek genç yaş gruplarındaki bireylerin finansal seviyelerinde olumlu etki yaratalıabilir.

Finansal eğitimin istenen seviyeye gelebilmesi için bu eğitimleri verebilecek yeterli düzeyde bireyin yetiştirilmesi ve akademik alanda çalışma yapan kişilere teşvik ve destek programları oluşturulabilir. Tubitak gibi kurumların ilgili çalışmaları desteklemesi ve bireyleri bu alanlarda çalışmalara itecek koşulları sağlamasıda bir başka öneri olarak sunulabilir. Vatandaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyelerini değiştirmek, milli ve insani becerilerini geliştirmek amacıyla faaliyet gösteren halk eğitim merkezleri çeşitli kurslar düzenlemektedir. Bu alanda finansal eğitim programlarını çalışmalarına dâhil etmeleri finansal okuryazarlık konusunda gelişim sağlanmasına etki edebilecek öneriler olduğunu söyleyebiliriz.

Bireylerin doğru finansal kararlar almasını etkileyen sebeplerin iyi anlaşılabilmesi, finansal davranışların doğru yönlendirebilmek amacıyla verilecek eğitimin faydasını artıracaktır. Bu sebepten bireylerin finansal davranışlarının inceleneceği kapsamlı çalışmalar yapılması finansal eğitimin etkili olabilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Çalışmada kullanılan finansal refah ölçeği kısmında Covid-19 süreci için ayrı değerlendirme yapılması istenmiştir. Bu durum çalışmayı diğer finansal refah çalışmalarından ayrı tutmaktadır. Çünkü literatürde bu tarzda bir finansal refah ölçümüne rastlanmamıştır. Finansal refah ölçümü konusunda bu çalışmanın gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Daha önce yapılan finansal refah çalışmalarında kullanılan araştırma modellerinden bu bağlamda özgün olduğu ifade edilebilir. Ayrıca finansal refah seviyesinin tespiti açısından mekânsal analiz kullanılmıştır. Mekânsal analiz sayesinde mahalleler arasındaki farkların daha iyi görülebilmesi hedeflenmiştir, çalışmanın bu yönü diğer çalışmalardan ayrılan farklı bir boyutudur. Gelecekte yapılacak çalışmalarda ekonometrik bir model kullanılarak çalışmanın kapsamı genişletilebilir.

Türkiye'de finansal refah ve finansal okuryazarlık çalışmalarının kısıtlı oluğunu daha önce ifade edilmiştir. Bu açıdan Gümüşhane ilinde yapılan çalışma finansal erişim, finansal okuryazarlık konusunda eksikliklerin giderilebilmesi açısından, toplumun farklı gruplarından bireylerin eşit düzeyde ve kolay bir şekilde finansal hizmetlere erişiminin sağlanarak resmi yollardan finansal kaynaklara ulaşımının sağlanması, yatırım ve tasarruf konusunda doğru kararlar alabilmesi açısında yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Gümüşhane merkez ilçesinde nüfusun az olması ve pandemi

koşullarının getirdiği engellerden dolayı çalışmaya dâhil edilemeyen mahalleler vardır. Bu durum çalışmanın kısıtlarından biridir. Bir diğer konu ise çalışmayan ve belli bir düzenli gelirse sahip olmayan bireylerin çalışmaya dâhil edilmemesidir. Toplumun geniş bir düzeyini kapsayan düzenli gelire sahip olmayan veya aile yardımıyla yaşamını sürdüren öğrencileride içine alan çalışmalar yürütülerek daha kapsamlı bilgiler elde edilebilir.

KAYNAKÇA

Acaravcı, S. K. ve Bediroğlu, K. (2019). Finansal okuryazarlık: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi üzerine uygulama. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi,* 7(2), 30-51.

Adeleke, T. (2013). *The effects of gender and gender role on the financial literacy of college students*. Unpublished Master's thesis, University of North Carolina Wilmington, Wilmington.

Haydari, A. N. (2018). *Bireysel finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim düzeyleri üzerine bir araştırma: İstanbul ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational behavior and human decision processes. University of Massachussets at Amherst, 50, 179–211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Akbulut, M. C. ve Özbolat, M. (2015). Beypazarı myo öğrencilerinin kredi kartı kullanımlarına yönelik bir araştırma. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 2(7), 34-52.

Akin, H. (2009). *Menkul kıymet portföy yatırımlarında davranışsal finans yönteminin kullanılması ve bir uygulama örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Aktaş, M. T. (2015). Mutluluğun durağan durum hali: Yoksulluk açısından uyum teroisine dayalı bir analiz. *Hak iş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi,* 4(10), 45-65.

Alaeddinoğlu, F. ve Rol, S. (2020). Covid-19 pandemisi ve turizm üzerindeki etkileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Salgın hastalıkları özel sayısı,* 233-258.

Al-Tamimi, H. A. H. ve Bin Kalli, A. A. (2009). Financial literacy and investment decisions of UAE investors. *The Journal of Risk Finance,* 10(5) , 500-516.

Atak, O. (2020). *Yatırımcıların davranışsal finansal eğilimlerinin bireysel yatırımcı kararların göre incelenmesi: Muğla ilindeki turizm işletmeleri yöneticileri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.

Aydın, A. D. (2018). Türkiye'de finans eğitimi ve finansal okuryazarlık eğitimi üzerine eleştirel bir değerlendirme. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi,* 1(1), 12-20.

Amato, P. R. ve Previti D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course and adjustment. *Journal of Family Issues, ,* 24(5), 602- 626. https://doi.org/10.1177/0192513X03254507

Anthes, W. L. (2004). Financial illiteracy in America: A perfect storm, a perfect opportunity. *Journal of Financial Service Professionals,* 58(6), 49-56.

Ateş, S. (2014). *Finansal okuryazarlık ve davranışsal önyargılar: Bireysel hisse senedi yatırımcısı üzerine ampirik bir çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.

Ansong, A. ve Gyensare, M. A. (2012). Determinant of university working-students' financial literacy at the University of Cape Coast, Ghana. *International Journal of Business and Management,* 7(9), 126-133.

Barclays, P. L. C. (2014). Helping people achieve their ambitions-in the right way. *London: Barclays Bank PLC.*

Bankalararası Kart Merkezi (BKM). (2020). BKM Mart 2020 verileri. 12 Eylül 2022 tarihinde, https://bkm.com.tr/wp- adresinden erişildi.

Bansal, H. S. ve Taylor, S. F. (2002). Investigating interactive effects in the theory of planned behavior in a service-provider switching context. *Psychology and Marketing,* 19, 407–425.

Beal, D. ve Delpachitra, S. (2003). Financial literacy among Australian University students. *Economic Papers,* 22(1), 65-78.

Bozkurt, E., Toktaş, Y. ve Altıner A. (2019). Türkiye'de tasarruf ve finansal okuryazarlık üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 18(72), 1580-1605.

Breen, R. F. (1991). The financially mature: What they want and how to help them get it. *Insurance Sales,* 134(9), 8–10.

Bristow, L. J., Hogg, J. E. ve Hutson, P. H. (1997). Competitive and glycine/NMDA receptor antagonists attenuate withdrawal induced behaviours and increased hippocampal acetylcholine efflux in morphine-dependent rats. *Neuropharmacology*, 36(2), 241-250.

Brugnoli, A., Folloni, G. ve Modena, F. (2009). Multidimensional economic well-being. Is it measurable. *The Case of Lombardy, In Working Paper Openloc,* 10, 1-28.

Brüggen, E. C., Hogreve, J., Holmlund, M., Kabadayı, S. ve Löfgren, M. (2017). Financial well-Being: A conceptualization and research agenda. *Journal of Business Research, 79,* 228-238. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.03.013

Brickman, P. (1971). Hedonic relativism and planning the good society, in adaptation level theory: A symposium (Academic Press, New York), 287-301. 24 Mart 2022 tarihinde, https://www.btk.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Resmi Istatistikler/ adresinden erişildi.

Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2000). *Sermaye piyasası ve menkul değer analizi*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Chakravarty, S. R. ve Pal, R. (2013). Financial inclusion in India: An axiomatic approach. *Journal of Policy Modeling*, 35(5), 813-837.

Chen, H. ve Volpe, R. P. (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial Services Review*. 7(2), 107-128. https://doi.org/10.1016/S1057-0810(99)80006-7

Christelis, D., Jappelli, T. ve Padula, M. (2010). Cognitive abilities and portfolio choice. *Europan Economic Review*, 54(1), 18-38.

Consumer Financial Protection Bureau (2015). Financial well-being: The goal of financial education, *CFPB Financial Report*. 3 Ekim 2022 tarihinde, https://www.consumerfinance.gov adresinden erişildi.

Cooper, K. ve Stewart, K. (2013). Does money affect children's outcomes? report. *Josef Rowntree Foundation (JRF) Retrieved*. 20 Ekim 2022 tarihinde, http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/54435 adresinden erişildi.

Cunningham, L. (2002). Behavioral finance and investor governance. *Wash and Lee L. Rev.*, 59, 767.

Çelikten, L. (2020). *Marmara finansal okuryazarlık programının geliştirilmesi ve ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin finansal okuryazarlık becerilerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Çiftçi, T. (2020). *The impacts of responsıble leadershıp on employee well-beıng.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Bartın Üniversitesi, Bartın.

Danna, K. ve Griffin, R. W. (1999). Health and well-being in the workplace: A review and synthesis of the literature. *Journal of Management,* 25(3), 357–384. https://doi.org/10.1177/014920639902500305

Deidda, M. (2015). Economic hardship, housing cost burden and tenure status: Evidence from EU-SILC. *Journal of Family and Economic Issues,* 36(4), 531-556. 19 Eylül tarihinde, https://link.springer.com/article/10.1007/s10834-014-9431-2 adresinden erişildi.

Delafrooz, N. ve Paim L. H. (2011). Determinants of financial wellness among Malaysia workers. *African Journal of Business Management,* 5(24), 10093-10100.

Diener, E. (1984). Subjective well-being, psychological bulletin. 95(3), 542–575.

Demirguc-Kunt, A. ve Klapper, L. (2012). Measuring financial inclusion: The global findex database. *The World Bank Policy Research Working Paper,* 6025.

Diener, E., Emmons, A. R., Larsen, J. R. ve Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment,* 49 (1), 71–75.

Diener, E., Suh, M. E., Lucas, E. R. ve Smith, H. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125* (2), 276–302.

Diener, E., Lucas, R. E. ve Oishi, S. (2002). Subjective well-being: The secience of happiness and life satisfaction. *Handbook of positive psychology*, 2, 63-73.

Doğan, D. (2018). *Kuşaklar arasındaki finansal okuryazarlık seviyesi üzerinde sosyal medya ile kitle iletişim araçlarının etkisinin irdelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Doğan, M., Rana Ş. ve Yılmaz, V. (2015). İnternet bankacılığına ilişkin davranışların planlanmış davranış teorisi ve teknoloji kabul modeli kullanılarak önerilen bir yapısal eşitlik modeliyle incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 1-22.

Dowling, N. A, Corney, T. ve Hoiles, L. (2009). Financial management practices and money attitudes as determinants of financial problems and dissatisfaction in young male australian workers. *Journal Financial Counselling Planning,* 20(2), 5-13.

Downing, J. (2016). The health effects of the foreclosure crisis and unaffordable housing: A systematic review and explanation of evidence. *Social Science and Medicine,* 162, 88–96. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.06.014

Drentea, P. ve Lavrakas, P. J. (2000). Over the limit: The association among health status, race and debt. *Social Science and Medicine,* 50(4), 517-529. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(99)00298-1

Dunn, L. ve Mirzaie, I. A. (2012). Determinants of consumer debt stress: Differences by debt type and gender. *Columbus, OH: Working Paper, Ohio State University.*

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2021, 28 Aralık). 14 ekim 2022 tarihinde, https://covid19.who.int/ adresinden erişildi.

Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? some empirical evidence, *In Nations and Households in Economic Growth,* 89-125. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-205050-3.50008-7

East, R. (1993). Investment decisions and the theory of planned behaviour. *Journal of Economic Psychology*, 14(2), 337-375. https://doi.org/10.1016/0167-4870(93)90006-7

Ekici, Y. (2014). *Seçilmiş ülke örnekleriyle finansal okuryazarlığın önemi ve tasarruflar üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD). (2005, 20 Haziran). *Improving financial literacy: Analysis of ıssues and policies*. OECD Publishing.

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD). (2015, 10 Kasım). *PISA 2015 financial literacy framework*. OECD Publising.

Erdoğdu, Y., Koçoğlu F. ve Sevim C. (2020). Covid-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 24-37.

Ergün, B., Şahin, A. ve Ergin, E. (2014). Finansal okuryazarlık: İşletme bölümü öğrencileri üzerine bir çalışma, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi,* 7(34), 847-864.

Ersoy, A. F. ve Demirci, A. (2007). Geçmişten günümüze türk ailesinde tasarrufa ilişkin değişimler. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları*, 10(15), 295-304.

Eskici, Y. (2014). *Seçilmiş ülke örnekleriyle finansal okuryazarlığın önemi ve tasarruflar üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Filippova, T. V., Kashapova, E. R. ve Nikitina, S. S. (2016). Financial literacy as a key factor for an individual's social and economic well-being. 28, 1037. 09 temmuz 2022 tarihinde, https://earchive.tpu.ru/handle/11683/33078 adresinden erişildi.

Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1977). Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research. *Reading, MA: Addison-Wesley*, 5, 177-189.

Finney, A. ve Kempson, E. (2017). Financial well-being a conceptual model and preliminary analysis. *Journal of Economic Literature*, 11, 3-20.

Fleurbaey, M. (2009). Beyond GDP: The quest for a measure of social welfare. *Journal of Economic Literature*, 47(4), 1029-1075.

Fonseca, R. ve Dias, W. (2010). The langeage of annual reports as an indicator of the organizations' financial situtaiton. *International Review of Business Research Papers*, 6(5), 206-215.

Fu, J. (2020). Ability or opportunity to act: What shapes financial well-being?. *World Development*, 128, 104843. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2019.104843

Gönen, E. ve Özmete, E. (2007). Finansa refah: Finansal yönetim sürecinden duyulan tatmin, finansal davranışlar ile öz-saygı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 57-69.

Gebeşoğlu, F. Ö., Varlık, S. ve Varlık, N. (2015). Türkiye'de finansal kapsama seviyesi üzerine bir değerlendirme. *Bankacılar Dergisi,* 68, 26-95.

Garman, E. T., Kim, J., Kratzer, C. Y., Brunson, B. H., ve Joo, S. (1998). Workplace financial education improves personal financial wellness. *Financial Counseling and Planning*, 10(1), 79-88.

Gerrans, P., Speelman, C. ve Campitelli, G. (2014). The relationship between personal financial wellness and financial wellbeing: A structural equation modelling approach. *Journal of Family and Ecenomic Issues*, 35, 145-160.

Guven, C. (2012). Reversing the question: Does happiness affect consumption and savings behavior?. *Journal of Economic Psychology*, 33(4), 701-717. https://doi.org/10.1016/j.joep.2012.01.002

Güler, E. (2015). *Hanehalkının finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi üzerine bir araştırma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Güzel, S. (2018). Gelir eşitsizliği, refah ve mutluluk. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3) 389-394.

Hayhoe, C. R., Leach, L. J., Turner, P. R., Bruin, M. J. ve Lawrence, F. C. (2000). Differences in spending habits and credit use of college students. *Journal of Consumer Affairs*, 34(1), 113–133. https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2000.tb00087.x

Hayta, A. B. (2014). Bireysel yatırımcıların bireysel risk algısına etki eden psikolojik önyargılar. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183(183), 329-352.

Hsieh, C. M. (2004). Income and financial satisfaction among older adults in the United States. *Social Indicators Research*, 66, 249-266.

Hira, T. K. ve Mugenda, O. M. (1998). Predictors of financial satisfaction: Differences between retirees and non-retirees. *Financial Counseling and Planning*, 9(2), 75-83.

Jang, K., Hahn, J. ve Park, H. (2014). Comparison of financial literacy between Korean and U.S. high school students. *International Review of Economics Education*, 16, 22-38. doi.org/10.1016/j.iree.2014.07.003

Joo, S. H. ve Garman, E. T. (1998). Personal financial wellness may be the missing factor in understanding and reducing worker absenteeism. *Personal Finances and Worker Productivity*, 2(2), 172-182.

Joo, S. (2008). Personal financial wellness. *Handbook of Consumer Finance Research,* 21-33. 28 Kasım 2022 tarihinde, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-75734-6_2 adresinden erişildi.

Joo, S.-H. ve Grable, J. E. (2004). An exploratory framework of the determinants of financial satisfaction. *Journal of Family and Economic Issues*, 25(1), 25–50. https://doi.org/10.1023/B:JEEI.0000016722.37994.9f

Kahneman, D. ve Deaton, A. (2010). High income ımproves evaluation of life but not emotional wellbeing. *Proceedings of the National Academy of Sciences in the United States of America*, 107, 16489 –16493.

Kalkan, P. (2020). *Pandemi ekonomisinin internet alışverişine etkilerinin analizi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Kangal, A. (2013). Mutluluk üzerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hanehalkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 214-233.

Kılıç, Y. (2016). *Finansal okuryazarlık ve finansal refahın belirleyicileri: Gaziantep ve çevre illeri için yapısal eşitlik modeli uygulaması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Kızılgöl, Ö. ve Öndes, H. (2020). 2009-2019 döneminde Türkiye'de bireylerin mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 18(4), 73-90.

Koç, P. (2022). *Covid-19'un işletmelerde neden olduğu üretim ve gelir kayıplarının tahmini: Gümüşhane örneği*. Türkiye: İksad Yayınevi.

Koenen, T. B. (2009). Financial literacy and private old-age provision in Germany – evidence from save 2008. *Journal of Mannheim*, 22(4), 14-45.

Koenen, T. B. ve Lusardi, A. (2011). Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10(4), 565–584.

Korkmaz, Ş. (2016). *Finansal içerme: Türkiye'de finansal erişim üzerine bir model uygulaması*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Köksal, O. ve Şahin, F. (2015). Gelir ve mutluluk: Gelir karşılaştırmasının etkisi. 23(26), 45-60. 17 Ağustos 2022 tarihinde, https://dergipark.org.tr/en /pub/sosyoekonomi/issue/21086/227033 adresinden erişildi.

Kurt, K. (2017). *Yetişkin bireylerin mobil bankacılık uygulamalarını benimsemelerini etkileyen faktörlerin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Loibl, C. ve Hira, T. K. (2007). New insights into advising female clients on investment decisions. *Journal of Financial Planning*, 20(3), 1-8.

Lusardı, A. ve Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy and planning: Implications for retirement wellbeing. *National Bureau of Economic Research, 1-38.*

Lusardı, A., Annamaria, Mıtchell, O. S. ve Curto, V. (2010). Financial literacy among the young, *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358-380. https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01173.x

Lusardı, A. (2015). Financial literacy skills for the 21st century: Evidence from PISA. *The Journal of Consumer Affairs*, 639-659. https://doi.org/10.1111/joca.12099

Lusardı, A. ve Tufano, P. (2015). Debt lıteracy, fınancıal experıences, and overındebtedness. *Journal of Pension Economics and Finance*, 14(4), 332-368.

Cull, M. (2009). The rise of the financial planning ındustry. *Australasian Accounting, Bussiness and Finance Journal*, 3(1), 4.

Malone, K., Stewart, S. D., Wilson, J. ve Korsching, P. F. (2010). Perceptions of financial well being among American women in diverse families. *Journal of Family and Economic Issues*, 31(1), 63–81

McGuigan, F. J. (1999). *Encyclopedia of stress*. Academic Press. 20 Ekim 2022 tarihinde, https://www.proquest.com/results/41FBF49941A146A0PQ/1?accountid =862 00 adresinden erişildi.

Medcalfe, S. (2018). Economic well-being in US metropolitan statistical areas. *Social Indıcators Research*, 139(3), 1147-1167. 22 Mayıs 2022 tarihinde, https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-017-1755-5 adresinden erişildi

Michael Collins, J. ve Urban, C. (2020). Measuring financial well-being over the lifecourse. *The Europen Journal of Finance*, 26(4-5), 341-259.

Michalos, A. C. (1985). Multiple discrepancies theory (MDT), *Social Indıcators Research*, 16, 347-413.

Mokhtar, N. ve Husniyah, A. R. (2017). Determinants of financial well-being among public employees in Putrajaya, Malaysia. *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*, 25(3), 1241-1260.

Mercan, N. (2015). Ajzen'in planlanmış davranış teorisi bağlamında whistleblowing (bilgi ifşası). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2), 1-14.

Muir, K., Hamilton, M., Noone, J. H., Marjolin, A., Salignac, F., Saunders, P. ve Australia, F. L. (2017). Exploring financial wellbeing in the Australian context. rerpot for financial literacy Australia. *Centre for Social Impact and Social Policy Research Centre, University of New South Wales, Sdney.*

Murphy, K. M. ve Topel, R. H. (2010). *Measuring the gains from medical research: An economic approach*. Chicago: University of Chicago Press.

Odean, T. (1998). Volume, volatility, price and profit when all traders are above average. *The Journal of Finance,* 53(6), 1887-1934. https://doi.org/10.1111/0022-1082.00078

O'Neill, B., Sorhaindo, B., Xiao, J. J. ve Garman, E. T. (2005). Financially distressed consumers: Their financial practices, financial well-being, and health. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 16(1).

Opletalova, (2015). Financial education and financial literacy in the czech education system. *Procedia and Behavioral Sciences* 171, 1176-1184. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Özcan, Y. (2021). Covid-19 salgınının vergi gelirlerine etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi,* 19(37), 342-354.

Özdemir, F. S. (2011). *Finansal raporlama sistemlerinin bilginin ihtiyaca uygunluğu açısından değerlendirilmesi: İMKB şirketlerinde finansal başarısızlık tahminleri yönüyle bir uygulama*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Özdemir, Ü. ve Taşçı, S. (2013). Kronik hastalıklarda psikososyal sorunlar ve bakım. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 1(1), 57-72.

Özer, G. ve Kutbay, A. Y. (2018). Kişisel finansal faktörler, kompülsif satın alma ve finansal iyi olma hali arasındaki ilişkiler. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 73-99.

Özgüler, İ. (2013). *Bireysel finansal kaynakların yönetiminde bir araç olarak finansal eğitimde dünya uygulamaları ve Türkiye karşılaştırması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Özkan, T. (2003). Finansal hizmetlerin ulaştığı bir uç nokta: Elektronik bankacılık. *Öneri Dergisi*, 5(20), 73-81. https://doi.org/10.14783/maruoneri.681213

Özyüksel, S. (2019). Hedefe yönelik tam kapsamlı bireysel finansal planlama danışmanlığına olan ihtiyaç ve Türkiye'de yapılabilirliği. 21 Mart 2022 tarihinde, http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/3091/TKYD-Finansal-Planlama.pdf?sequence=1 adresinden erişildi.

Paylan, M. A. ve Kavas, Y. B. (2020). Tüketici güveninin, algılanan finansal refah, toplum yanlısı etnosentrik eğilimler ve yerli ürün satın alma davranışı arasındaki düzenleyicilik etkisinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Gaziantep University Journal of Social* Sciences, 19, 398-412.

Pehlivan, C., Konat, G. ve Han, A. (2021). Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye ekonomisine etkilerinin ampirik analizi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 36-49.

Penn, D. (2011). Financial well-being in an urban area: An application of multiple imputation. *Applied Economics*, 41(23), 2955-2964.

Porter, N. M. (1990). Testing a model of financial wellbeing. Financial counseling and Planning. *Journal of Managerial Research,* 4, 135-164.

Porter, N. M., ve Garman, E. T. (1992). Money as part of a measure of financial well-being. *American Behavioral Scientist*, 35(6), 820–826. https://doi.org/10.1177/0002764292035006016

Porter, N. M. (1990). Testing a conceptual model of financial well-being. *Journal of Managerial Research*, 14, 15-28.

Prawitz, A., Garman, E., Sorhaindo, B., O‟neill, B., Kim, J. ve Drentea, P. (2006). Incharge financial distress/financial well-being scale: Development, administration, and score ınterpretation. *Financial Counseling And Planning*, 17(1), 34-50. 14 Haziran 2022 tarihinde, https://ssrn.com/abstract=2239338 adresinden erişildi.

President's Advisory Council on Financial Literacy (PACFL). (2008, 20 Nisan). 2008 annual report to president. 17 Kasım 2022 tarihinde, https://www.academia.edu/6708140/Presidents_Advisory_Council_on_Financial_Literacy_2008_Annual_Report_to_the_President adresinden erişildi.

Prochaska, J. O. ve Norcross, J. C. (1979). *Systems of psychotherapy: A transtheoretical analysis*. Oxford University Press.

Prochaska, J. O., DiClemente, C. C. ve Norcross, J. C. (1992). In search of how people change: Applications to addictive behaviors. *American Psychologist*, 47(9), 1102–1114.

Prochaska, J. O. ve Wayne F. Velicer, (1997). The transtheoretical model of health behavior change. *American Journal of Health Promotion*, 12 (1), 38-48. https://doi.org/10.1037/10248-026

Ross, C. ve Huber, J. (1985). Hardship and depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 26(4), 312-327. https://doi.org/10.2307/2136655

Schagen, S. ve Lines, A. (1996). *Financial literacy in adult life. berkshire*. National Foundation for Educational Research.

Schieber, G. ve Maeda, A. (1999). Health care financing and delivery in developing countries: Developing countries, which contain 84 percent of the world's population, claim only 11 percent of the World's health spending. *Health Affairs*, 18(3), 193-205.

Seghieri, C., Desantis, G. ve Tanturri, M. L. (2006). The richer, the happier? An empirical investigation in selected European countries. *Social Indicators Research*, 79(3), 455-476. 23 Ekim tarihinde, https://www.jstor.org/stable/27522649 adresinden erişildi.

Shim, S., Xiao J.J., Barber, B. L. ve Lyons, A. C. (2009). Pathways to life success: A model of financial well-being for young adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(6), 708-723. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2009.02.003

Sevim, N., Temizel, F. ve Sayılır, Ö. (2012). The Effects of Financial Literacy on The Borrowing Behaviour of Turkısh Financial Consumers. *International Journal of Consumer Studies, 36*(5): 573-579.

Shockey, S. S. ve Seiling, S. B. (2013). Moving into action: Application of the transtheoretical model of behavior change to financial education. *Springer Science Publishing*, 15(1), 41–52.

Sandefur, G. D. ve Tienda, M. (1988). *Divided opportunities: Minorities, poverty, and social policy*. Plenum Publishing Corporation.

Sonnentag, S. (2015). Dynamics of well-being. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 2(1), 261-293. 29 Ekim tarihinde, https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-orgpsych-032414-111347 adresinden erişildi.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). (2013, 30 Haziran). Türkiye finansal yeterlilik araştırması sonucu. 27 Temmuz 2022 tarihinde, https://spk.gov.tr/raporlar/FinansalRaporlar adresinden erişildi.

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). (2014, 5 Haziran). Finansal erişim, finansal eğitim, finansal tüketicinin korunması stratejisi ve eylem planları. 12 Haziran 2022 tarihinde, https://www.fo-der.org/en/finansal-erisim-finansal-egitim-stratejisi-ve-eylem-plani-yayinlandi/ adresinden erişildi.

Sexton, R. (2017). *Survey of recon 3 (3rd ed.)*. Boston: Cengage Learning.

Sporakowski, M. J. (l979). Financial problems as stress and crisis. *Developing a Personal Approach to Financial Counselling*, 75-81.

Statman, M., Thorley, S. ve Vorkink, K. (2006). Investor overconfidence and trading volume. *The Review of Financial Studies*, 19(4), 1531-1565.

Staten, M. E., Elliehausen, G. ve Lundquist, E. C. (2002). The impact of credit counseling on subsequent borrower credit usage and payment behavior. *Credit Research Center Monograph*, 36.

Şener, A., Yücel, S. ve Gündüzalp, A. A. (2020). Covid-19 sürecinde tüketicilerin finansal durum ve davranışlarına ilişkin bir değerlendirme. *İktisadi ve idari bilimler fakültesi aile ve tüketici bilimleri bölümü*, Ankara, 5(7) 62-81.

Şentürk, T. (2020), Sosyal pazarlamada kullanılan teori ve modeller. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 23(2), 603-621. 11 Aralık tarihinde, https://dergipark.org.tr/en/pub/selcuksbmyd/issue/57972/785966 adresinden erişildi.

Taft, M. K., Marzieh S. M. T., Hosein, Z. Z. ve Mehrizi, S. M. T. (2013). The relation between financial literacy, financial wellbeing and financial concerns. *International Journal of Business and Management*, 8(11), 63

Taş, F., Seviğ, E. Ü. ve Güngörmüş, Z. (2016). Sigara bağımlılığında davranış değişimi için transteoretik model ile motivasyonel görüşme tekniğinin kullanılması. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(4), 380-393.

Theodos, B., Kalish, E., McKernan, S. M. ve Ratcliffe, C. (2014). Do financial knowledge, behavior, and well-being differ by gender. *Urban Institute*, 1-8.

Tom Rath ve Jim Harter, *Well-being*, çev., Çağla Yılmaz, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2013.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (06 Mart 2020). İstatistiklerle kadın, türkiye istatistik kurumu raporu. 14 Aralık 2021 tarihinde, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2019-33732 adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (03 Ocak 2023). Tüketici fiyat endeki Aralık ayı raporu. 26 Kasım 2022 tarihinde, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2022-49651 adresinden erişildi.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (10 Ocak 2021). Risk merkezi aylık bülten özeti. 23 Mart 2021 tarihinde, https://www.riskmerkezi.org/tr/istatistikler/23 adresinden erişildi.

Tüylüoğlu, Ş. ve Tekin, M. (2009). Gelir düzeyi ve sağlık harcamalarının beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm oranı üzerindeki etkileri. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 1-31. 11 Kasım 2021 tarihinde, https://dergipark.org.tr/en/pub/cuiibfd/issue/4151/54474 adresinden erişildi.

URL-1, 2021 yılı başında türkiye ekonomisinin görünümü (mahfiegilmez.com). 19 Ekim 2022.

URL-2, https://www.turkis.org.tr/nisan-2020-aclik-ve-yoksulluk-siniri/. 19 Ekim 2022.

Ünal. S., Düger, Y. S. ve Özyaşar, H. (2015). Finansal refah hali: Dumlupınar Üniversitesi akademisyenlerine yönelik ampirik bir araştırma, 52, 37-45. 20 Temmuz 2022 tarihinde, https://openaccess.dpu.edu.tr:8443/xmlui/handle/20.500.12438/1576 adresinden erişildi.

Yürekli, A. (2019). *Bireysel yatırımcıların davranışlarına etki eden faktörlerin davranışsal finans kapsamında incelenmesi: Hizmet ve üretim sektörü çalışanları üzerine bir çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Weisman, R. (2002). Personal financial stress, depression and workplace performance. *Developing Employer-Credit Union Partnerships*, 51-66.

Williams, F. L. (1983). Money income, nonmoney income, and satisfaction as determinants of perceived adequacy of income. *Proceedings of the Symposium on Perceived Economic Well-Being*, 106-125.

Williams, F. L. (1991). *Theories and techniques in financial counselling and planning: A premier text and handbook for assisting middle and low income clients.* Purdue Research Foundation.

Williams, A. A. ve Kehiaian, S. E. (2012), Financial literacy and characteristics of chapter 13 debtors. *International Journal of Business, Accounting, and Finance*, 6(1), 142.

Wilson, W. R. (1967). Correlates of avowed happiness. *Psychological Bulleti*, 67(4), 294-306. https://doi.org/10.1037/h0024431

Wilson, G. (1973). *The concept of conservatism*. London: Revivals.

Worthy, S. L., Jonkman, J. ve Blinn-Pike, L. (2010). Sensation-seeking, risk-taking and problematic financial behaviors of college students. *Journal of Family and Economic Issues*, 31, 161–170. 07 Kasım 2022 tarihinde, https://link.springer.com/article/10.1007/s10834-010-9183-6 adresinden erişildi.

Xiao, J. J. ve Wu, J. (2006). Applying the theory of planned behavior to retain credit counsel- ing client. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.939437

Xiao, J. J. (2008). *Handbook of consumer finance resarch*, Springer International Publishing. http://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6

Xiao, J. J., Newman, B. M., Prochaska, J. M., Leon, B. ve Bassett, R. (2004). Voices of debt troubled of consumers: A theory – based qualitative inquiry. *Journal of Personal Finance*, 3(2), 56-74.

Van Vuren, F. J., Fouche, J., Barnard, J. ve Beer, L. (2018). Modellıng personal fınancıal wellbeıng on employee cost ın the South Afrıcan manufacturıng sector. *Internatıonal Journal of Busıness And Management Studıes*, 10(1), 80-95.

Van Praag, B.M.S., Frijters, P. ve Ferrer-i-Carbonel, A. (2003). The anatomy of subjective wellbeing. *Journal of Economic Behaviour and Organisation*, 51(1) 29-49. https://doi.org/10.1016/S0167-2681(02)00140-3

Veenhoven, R., Ehrhardt, J., Ho, M. S. D. ve de veries, A. (1993). *Happiness in Nations: Subjective appreciation of life in 56 nations 1946-1992*. Erasmus University Roterdam. 24 Haziran 2022 tarihinde, https://psycnet.apa.org/record/1994-97239-000 adresinden erişildi.

Vera-Toscano, E., Ateca-Amestoy, V. ve Serrano-del-Rosal R. (2006). Building financial satisfaction. *Social Indicators Research*, 77(2), 211–43.

Volpe, R. P., Kotel, J. E. ve Chen, H. (2002). A survey of investment literacy among online investors. *Journal of Financial Counselling and Planning*, 13(1), 1.

Yardımcıoğlu, M. ve Yörük, A. (2016). Türkiye'deki finansal okuryazarlığın ve finansal farkındalığın durumu. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 9(2), 273-208.

Yağcı, E. (2022). Dünyada pandeminin etkileri ve davranışsal finans kapsamındaki değişiklikler. *Sakarya İktisat Dergisi*, 11(2), 182-205

Zaimah, R., Masud, J., Haron, S. A., Othman, M., Awang, A. H. ve Sarmila, M. D. (2013). Financial well-being: Financial ratio analysis of married public sector workers in Malaysia. *Asian Social Science*, 9(14), 1-6.

Zissimopoulos, J. M., Karney, B. ve Rauer, A. (2008). Marital histories and economic, well-being. *Michigan Retirement Research Center Research*, 180.

Zheng, X., Zhu, W., Zhao, H. ve Zhang, C. (2015). Employee well-being in organizations: Theoretical model, scale development, and cross-cultural validation. *Journal of Organizational Behavior*, 36(5), 621-644

Zeynelova, G. (2019). *Bireylerin finansal okuryazarlık ve finansal erişim düzeyleri üzerine bir araştırma: Bakü şehri örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

EKLER

Ek 1. Tezde Kullanılan Anket Soruları

1. Cinsiyetiniz?		**5. Kişisel Aylık Gelir Durumunuz?**
☐ Kadın ☐ Erkek		☐Asgari Ücret ☐ 15000TL ve üzeri ☐Asgari ücret-5000 TL ☐5000-10000 TL ☐10000 – 15000 TL
2. Medeni Durumunuz?		**6. Mesleğiniz?**
☐ Evli ☐ Bekar		☐ …….
3. Yaşınız		**7. İkamet ettiğiniz mahalle?**
25ve altı☐ /25-35☐ / 35-45☐ / 45-55☐ /55üstü ☐		
4. Eğitim Durumunuz?		
☐İlköğretim ☐Lise ☐Üniversite ☐Lisans üstü		

Aşağıdaki ifadeleri pandemi öncesi ve pandemi sonrası olarak 2 ayrı değerlendirme ile ifade ediniz. 1. Kutucuk pandemi öncesi, 2. Kutucuk pandemi süreci içindir.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
5000 TL'lik beklenmedik bir masrafı karşılayabilirim. P.Ö. ve P.S.	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Parasal açıdan kendimi idare ediyorum. P.Ö ve P.S.	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Maddi durumum ve geleceğim hakkında endişeliyim P.Ö ve P.S	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Parayı idare etme şeklimden dolayı mutluyum. P.Ö ve P.S.	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Maddi durumlardan dolayı istediklerim gerçekleşmeyecek P.Ö ve P.S	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Finansal geleceğimi güvence altına alıyorum P.Ö ve P.S	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Dışarda yemek yemek veya alışveriş yapmak bütçemi zorlar P.Ö. ve P.S.	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Ay sonunda geriye param kalıyor. P.Ö ve P.S	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Hayatımı maddi durumuma göre ayarlıyorum. P.Ö ve P.S	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐
Yaptığım harcamaları uygun buluyorum P.Ö ve P.S	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐	☐ ☐

1. Kişisel finansal okuryazarlıkla ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A. Finansal dolandırıcılıktan korur

B. Yıkıcı risklerden korumak için bir çeşit sigortadır

C. Gelecekteki yatırımlar için bir strateji yaklaşımı sağlar

D. Sağlıklı harcama alışkanlıkları edindirerek finansal olarak güven sağlar

E. Hepsi

2. En likit varlık aşağıdakilerden hangisidir?

A. Bir mevduat hesabındaki para

B. Bir çek hesabındaki para

C. Araba

D. Ev

E. Bilgisayar

3. Aşağıdakilerden hangisi net geliri ifade eder?

A. Harcamalarınız ve geliriniz arasındaki fark

B. Borçlarınız ve varlıklarınız arasındaki fark

C. Nakit giriş ve çıkışınız arasındaki fark

D. Banka borçlarınız ve tasarruflarınız arasındaki fark

E. Hiçbiri

4. Aşağıdakilerden hangisi bir daire kiralama maliyeti değildir?

A. Depozito

B. Aylık kira ödemesi

C. Evde yaralanan bir arkadaşının sağlık masrafları

D. Güvenlik ve aidat ödemesi

E. Emlakçı masrafı

5. Yıllık %4 faiz oranından bankaya yatırılan 1000 TL için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A. Yıllık yerine aylık faiz uygulanırsa tutar artar.

B. Yıllık yerine haftalık faiz uygulanırsa tutar artar.

C. faiz hesabı nasıl hesaplanırsa hesaplansın tutar 1000 TL olur

D. Faiz hesabı nasıl hesaplanırsa hesaplansın tutar 1040 TL olur

E. Hiçbiri

6. Faiz oranları yükselirse devlet tahvilleri ile ilgili ne söylenebilir?

A. Artar

B. Azalır

C. Aynı kalır

D. tahmin edilmesi imkansızdır

E. Hiçbiri

	Kesinlikle katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsizim	Katiliyorum	Kesinlikle Katiliyorum
Finansal hizmetlere rahat eriştiğinizi düşünüyor musunuz					
Yaşadığım yerde banka şubesine rahatlıkla erişebiliyorum.					
Yaşadığım yerde ATM'lere ulaşmada sıkıntı yaşamıyorum					
Yaşadığım yerdeki bankalardan rahatlıkla kredi çekebiliyorum					
Yaşadığım yerdeki bankalara rahatlıkla mevduat yatırabiliyorum.					
Yaşadığım yerdeki bankalarda ileri türev finansal ürünlerle ilgili işlem yapabiliyorum					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu elektronik bankacılık ile yapıyorum					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu banka şubesine giderek yapıyorum					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu ATM ile yapıyorum					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu telefon bankacılığı ile yapıyorum					
Bankacılık işlemlerinin birçoğunu mobil bankacılık uygulamaları ile yapıyorum					
Alış-verişte genellikle kredi kartı kullanırım.					
PTT'nin bankacılık uygulamalarını kullanıyorum					
Finansal hizmetlere erişim maliyetlidir					

ETİK KURULU KARARI

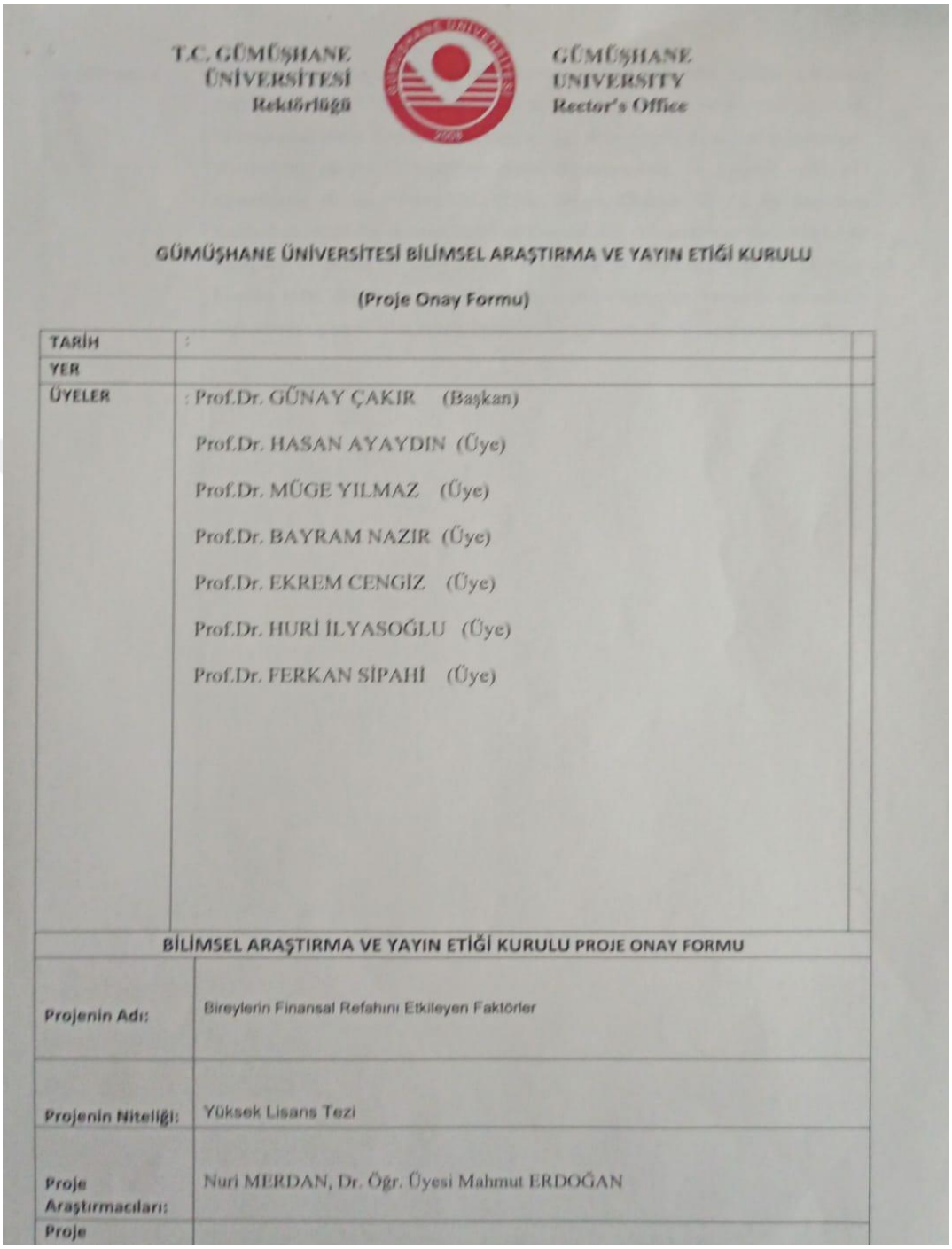

T.C. GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ Rektörlüğü

GÜMÜŞHANE UNIVERSITY Rector's Office

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

(Proje Onay Formu)

TARİH	:
YER	
ÜYELER	: Prof.Dr. GÜNAY ÇAKIR (Başkan) Prof.Dr. HASAN AYAYDIN (Üye) Prof.Dr. MÜGE YILMAZ (Üye) Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye) Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye) Prof.Dr. HURİ İLYASOĞLU (Üye) Prof.Dr. FERKAN SİPAHİ (Üye)

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU	
Projenin Adı:	Bireylerin Finansal Refahını Etkileyen Faktörler
Projenin Niteliği:	Yüksek Lisans Tezi
Proje Araştırmacıları:	Nuri MERDAN, Dr. Öğr. Üyesi Mahmut ERDOĞAN
Proje	

Araştırmanın Amacı:	Makroekonomik yapıları etkileyen söz konusu küresel gelişmeler; işsizlik ve finansal stres gibi olguların bireyler üzerindeki baskısının artışını da beraberinde getirerek, finansal planlamayı firmalar kadar bireyler için de önemli bir konu haline getirmiştir. Dolayısıyla, günümüz literatürüne finansal okuryazarlık ve finansal refah gibi kavramların girdiği görülmektedir.(Ünal, Düger, Özyaşar, 2015). Bu bağlamda finansal okuryazarlık finansal refah ve finansal erişim konularının ilişki içerisinde olduğunu ve bireylerin okuryazarlık seviyesinin ve finansal erişim kapasitesinin finansal refah düzeylerine nasıl yansıdığını belirlemek aynı zamanda demografik değişkenlere göre (kadın, erkek, bekar, evli) refah konusunda bir ayrım yapmaktır.

	finansal yönetim becerilerine sahip olmak zorunda bırakmaktadır. Bu yüzden finansal okuryazarlık ve finansal refah ilişkisinin ortaya koyulması yeni yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dunn, vd. (2012) çalışmasında geniş yelpazesi ve sonuçlarının önemi nedeniyle, finansal refahı dikkate almak ve yönetmek önemli olduğunu ve çerçeve, farklı düzeylerde ve farklı paydaşlar için sonuçları içerir; yani bireysel, kolektif, örgütsel ve toplumsal düzeylerdir. Bireysel veya kolektif düzeyde, finansal refah yaşam kalitesini, başarıyı, mutluluğu, genel refahı, ruh sağlığını ve ilişki kalitesini olumlu yönde etkileyebileceğini ifade etmiştir. Elisabeth, vd. (2017) çalışmasında büyük bir grup insan aynı zamanda mali sorunlarla karşılaştığında, toplumsal bir sorun yaratacağını. Tam tersine, eğer büyük insan grupları finansal refah yaşıyorlarsa, daha fazla tüketirler ve sosyal desteğe daha az güvenirler buda olumlu refah etkileri yaratır. Yapılan çalışmalar dikkate alındığında bireysel sonuçlarının yanında toplumsal anlamda da finansal refah konusunun incelenmesi önem arz etmektedir.
Araştırmanın Yöntemi:	Araştırmada finansal refah, finansal Erişim ve finansal okuryazarlık kavramlarını ölçmek amacıyla hazırlanmış anket soruları kullanılacaktır. Gümüşhane ilinde ikamet eden ve aktif olarak çalışma hayatının içerisinde olan bireylere uygulanacaktır. Anket soruları 3 ana başlığa ayrılacaktır. Bunlar; finansal erişim, finansal refah ve finansal okuryazarlık soruları olacaktır. Araştırmada test edilecek sorular ekte sunulacaktır.

Kullanılacak biyolojik, psikolojik ve teknik vb. tüm yöntemleri açıklayan etik ile ilgili özet:	Yapılacak anket uygulaması Bilgisayar üzerinde analiz edildikten sonra Tez çalışmasına eklenecektir.

Gümüşhane Üniversitesi İİBF Fakültesi öğretim üyelerinden Sayın Dr. Mahmut Erdoğan'ın "Bireylerin Finansal Refahını Etkileyen Faktörler" adlı projesi değerlendirilmiştir.

Proje etik açısında uygun bulunmuştur. ✓

Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısında uygun bulunmamıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Nuri MERDAN, lise eğitimini Gümüşhane Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesi'nde bitirdi. 2010-2016 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünü tamamladı. Yabancı dili ingilizcedir. Gümüşhane Üniversitesi lisansüstü eğitim enstitüsü işletme anabilim dalında 2019'da başladığı yüksek linsans eğitimine devam etmektedir. 2021-2022 yılları arasında bir mağazıcılık şirketinde depo sorumlusu olarak çalışmıştır. 28.11.2022'den itibaren Adalet Bakanlığı'nda hizmetli personel olarak çalışmaktadır.